

KARANLIK KİŞİLİK VE FUTBOL FANATİZMİ:

BAĞLANMA STİLLERİNİN MEDIATÖR ROLÜ

Hazırlayan: Kasım Can ÇELİK

Danışmanı: Prof. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN

İkinci Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZER

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İĞDIR-2022

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KARANLIK KİŞİLİK VE FUTBOL FANATİZMİ:
BAĞLANMA STİLLERİNİN MEDIATÖR ROLÜ**

Hazırlayan

Kasım Can ÇELİK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN

İkinci Danışmanı

Prof. Dr. Arif ÖZER

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

İĞDIR-2022

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Kasım Can ÇELİK

ÖZET

KARANLIK KİŞİLİK VE FUTBOL FANATİZMİ: BAĞLANMA STİLLERİNİN MEDIATÖR ROLÜ

ÇELİK, Kasım Can

Yüksek Lisans Tezi

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN

Nisan 2022, 112 Sayfa

Bu çalışma, karanlık kişilik özelliklerinin futbol fanatizmi üzerine etkisinde bağlanma stillerinin çoklu aracı rolünü inceleme amacı taşımaktadır. Bireylerin sahip olduğu kişilik tiplerinin (psikopati, makyavelizm, narsizm) fanatik duygu, düşünce ve davranışlarla ilişkisi araştırılırken aynı zamanda kişilik gelişimi için temel reaksiyonlar arasında gösterilen bağlanma biçimlerinin (güvenli, saplantılı, korkulu, kayıtsız) bu süreçteki rolü ele alınmıştır. Bunun yanında sosyo- demografik kriterler (cinsiyet, yaş, eğitim durumu) açısından ilgili değişkenler incelenerek gruplar arası farklılık ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya Türkiye’de farklı lig seviyelerindeki 10 kulüp taraftarı katılmıştır. Bunların 205’i erkek, 124’ü kadın olmak üzere toplam 329 futbol taraftarı çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmada veriler Kişisel Bilgi Formu, Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Karanlık Üçlü Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Ölçekler sırasıyla 13, 18 ve 12 ifadeden oluşmaktadır. Araştırmada aracı etkilerin sınındığı hipotezler için durumsal işlem modeli kullanılmıştır. Bu model ile değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkilerin yanında toplam etki sonuçları da elde edilmiştir. Çoklu paralel aracılık test edilirken Hayes Model 4 kullanılmıştır. Aynı zamanda gruplar arası farklılığı ortaya koymak adına T- Testi ve Anova analizi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler ise korelasyon analizi uygulanarak sınanmıştır. Yapılan bu analizler ışığında psikopati ile futbol fanatizmi ilişkisinde saplantılı bağlanmanın negatif aracı rol gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında genel olarak karanlık kişilik özellikleri ve fanatizm alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler görülürken aynı zamanda saplantılı bağlanma ile fanatizmin alt boyutu olan kurumsal aidiyet boyutu arasında da pozitif yönlü ilişkiye rastlanmıştır. Değişkenler arasında elde edilen bu ilişkiler aracılık etkisine yönelik elde edilen sonuçları da destekler niteliktedir. Ayrıca yaş ve eğitim durumu futbol fanatizmi ile karanlık kişilik özelliklerinde farklılığa sebep olmaktadır. Bunun yanında cinsiyetin de değişkenler açısından farklı sonuçlar elde edilmesinde önemli bir unsur olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak taraftarların saplantılı bağlanma düzeyleri psikopatik kişilik özellikleri ile fanatik davranışlar arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Başka bir deyişle psikopatik kişilik özelliklerinin taraftarların fanatik davranışlarına olan artırıcı etkisi saplantılı bağlanma düzeyine bağlı olarak azalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma Stilleri, Futbol Fanatizmi, Karanlık Kişilik

ABSTRACT

DARK PERSONALITY TRAITS AND FOOTBALL FANATICISM: THE MEDIATING ROLE OF ATTACHMENT STYLE

ÇELİK, Kasım Can

Master's Thesis

Physical Education and Sports Department

Thesis Advisor: Prof. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN

April 2022, 112 Pages

This study aims to examine the multiple mediator role of attachment styles in the effect of dark personality traits on football fanaticism. The role of attachment styles (secure, preoccupied, fearful, dismissing) in this process, which is one of the basic reactions for personality development, is also discussed while investigating the relationship between personality types (psychopathy, machiavellianism, narcissism) of individuals and fanatical feelings, thoughts, and behaviors. Furthermore, the difference between the groups was attempted to be demonstrated by studying the pertinent socio-demographic factors (gender, age, educational status). 10 club supporters from different league levels in Turkey participated in the research. A total of 329 football supporters, 205 of whom were male and 124 were female, were included in the study. The Personal Information Form, the Football Supporter Fanaticism Scale, the Relationship Scales Questionnaire, and the Dark Triad Dirty Dozen Scale were used to collect data for this study. The scales consist of 13, 18 and 12 statements respectively. In the research, the conditional process model was used for the hypotheses in which the mediating effects were tested. Apart from the direct and indirect effects between the variables, total effect data were also produced using this model. Hayes Model 4 was used when testing multiple parallel mediations. Meanwhile, T-Test and Anova analysis were applied to reveal the difference between groups. Relationships between variables were tested by applying correlation analysis. Based on this analysis, it was determined that preoccupied attachment serves as a negative mediating factor in the link between psychopathy and football fanaticism. Moreover, while there were significant relationships between dark personality traits and fanaticism sub-dimensions in general, a positive relationship was also found between preoccupied attachment and the sub-dimension of fanaticism, the dimension of institutional belonging. These relationships between the variables also support the results obtained for the mediation effect. In addition, age and education level cause differences in football fanaticism and dark personality traits. Besides that, it has been found that gender is an important factor in obtaining different results in terms of variables. As a result, the preoccupied attachment levels of the supporters mediate the relationship between psychopathic personality traits and fanatical behaviors. In other words, the increasing effect of psychopathic personality traits on the fanatical behaviors of the supporters reduces depending on the level of preoccupied attachment.

Keywords: Attachment Styles, Football Fanaticism, Dark Personality

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimimin her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen ve her defasında en iyisi için beni teşvik eden danışman hocam Prof. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN' a şükranlarımı sunarım. Çalışmama özellikle istatistik açısından rehberlik sağlayan ikinci danışman hocam Prof. Dr. Arif ÖZER'e çok teşekkür ederim. Ayrıca ders döneminde farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan üniversitemizin Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı hocalarına teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda çalışmamın her aşamasında bilgi birikimleri ve motivasyonel destekleri ile yanımda olan hayat arkadaşım Işıl DOĞMUŞ ve kardeşim Psikolog Vildan ÇELİK' e teşekkür ederim.

Bu çalışmada herhangi bir karşılık beklemeden, araştırma sonuçlarının ortaya çıkmasına katkı sağlayan Genç Fenerbahçeliler (Fenerbahçe), Çarşı (Beşiktaş), Teksas (Bursaspor), Yalı (Göztepe), Tatangalar (Sakaryaspor), Vira (Trabzonspor), Çarşı (Karşıyaka), Akigolar (Akhisarspor), Forza (Manisa FK) ve Ultraslan (Galatasaray) taraftar gruplarına şükranlarımı arz ederim.

Hayatımın her aşamasında sevgi, ilgi ve desteklerini bir an olsun esirgemeyen canım aileme sonsuz teşekkür ederim, iyi ki varsınız.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	viii
1.GİRİŞ	1
2.GENEL BİLGİLER	4
2.1.Futbol.....	4
2.1.1.Dünyada Futbol.....	6
2.1.2.Türkiye’de Futbol.....	7
2.1.3.Futbolun Toplumsal Boyutu.....	8
2.2.Taraftarlık.....	9
2.2.1.Taraftar Tipleri.....	13
2.3.Kişilik.....	18
2.3.1.Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri.....	19
2.4.Bağlanma.....	28
2.4.1.Yetişkin Bağlanma Stilleri.....	31
3.MATERYAL ve METOD	35
3.1.Araştırmanın Amacı.....	35
3.2.Araştırma Grubu.....	35
3.3.Araştırmanın Modeli.....	36
3.4.Araştırmanın Hipotezleri.....	37
3.5.Araştırmanın Kısıt ve Sınırlılıkları.....	38
3.6.Veri Toplama Araçları.....	38
3.6.1.Kişisel Bilgi Formu.....	39
3.6.2.Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği (FTFÖ).....	39
3.6.3.İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA).....	39
3.6.4.Karanlık Üçlü Ölçeği (KÜÖ).....	40

4.BULGULAR ve TARTIŞMA	42
4.1. Bulgular	42
4.2. Tartışma.....	58
5.SONUÇ ve ÖNERİLER	70
5.1.Sonuç	70
5.2.Öneriler.....	72
KAYNAKLAR	74
EKLER	102
ÖZGEÇMİŞ	113

KISALTMALAR DİZİNİ

EQ	Duygusal Zeka
FTFÖ	Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği
İÖA	İlişki Ölçekleri Anketi
KÜÖ	Karanlık Üçlü Ölçeği

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 2.1. Karanlık Kişilik Özelliklerinin Temel Karakteristikleri (D'Souza <i>et al.</i> , 2019)	19
Şekil 2.2. Yetişkin Bağlanma Stilleri (Hazan and Shaver, 1987).....	31
Şekil 2.3. Dörtlü Yetişkin Bağlanma Modeli (Bartholomew and Horowitz, 1991).	33
Şekil 3.1. Araştırmanın Modeli.....	36
Şekil 3.2. Değişkenler Arasındaki Çoklu Aracılık Etkisinin Test Ediliği Durumsal İşlem Modeli.	37
Şekil 4.1. Psikopatiye İlişkin Paralel Aracılık Modeli.....	51
Şekil 4.2. Makyavelizme İlişkin Paralel Aracılık Modeli.....	53
Şekil 4.3. Narsizme İlişkin Paralel Aracılık Modeli.	55

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 4.1. Cevaplayıcıların Futbol Seyirciliğine Göre Dağılımı.....	42
Çizelge 4.2. Cevaplayıcıların Bağlanma Stillerine Göre Dağılımı.....	42
Çizelge 4.3. Taraftarların Karanlık Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarına Göre Betimsel İstatistikleri.....	43
Çizelge 4.4. Ulaşılan Verilere ilişkin Normallik (Basıklık – Çarpıklık) Testi Sonuçları	43
Çizelge 4.5. Ulaşılan Verilere İlişkin Ölçeklerin Güvenirlik Analiz Sonuçları	44
Çizelge 4.6. Taraftarların Cinsiyet Değişkeni Bakımından Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri ve Futbol Fanatizmi Alt Boyutlarından Elde Edilen T- Testi sonuçları	45
Çizelge 4.7. Taraftarların Yaş Değişkenine Göre Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri ve Futbol Fanatizmi Alt Boyutlarından Elde Edilen Anova Analizi Sonuçları	46
Çizelge 4.8. Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkenine Göre Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri ve Futbol Fanatizmi Alt Boyutlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	48
Çizelge 4.9. Katılımcıların Kısaltılmış Karanlık Üçlü Kişilik Ölçeği İlişki Ölçekleri Anketi ve Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları.....	49
Çizelge 4.10. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Korkulu Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	51
Çizelge 4.11. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Kayıtsız Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	52
Çizelge 4.12. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Güvenli Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	52
Çizelge 4.13. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Saplantılı Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	52
Çizelge 4.14. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Korkulu Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	53

Çizelge 4.15. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Kayıtsız Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	54
Çizelge 4.16. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Güvenli Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	54
Çizelge 4.17. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Saplantılı Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	55
Çizelge 4.18. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Korkulu Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	56
Çizelge 4.19. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Kayıtsız Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	56
Çizelge 4.20. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Güvenli Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	57
Çizelge 4.21. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Saplantılı Bağlanmanın Aracılık Rolü.....	57

1. GİRİŞ

Futbol fanatizmi literatürde özellikle şiddet ve saldırganlık kavramı ile ilişkilendirilmiş ve bu duruma sebep olan etmenler üzerinde araştırmalar yönlendirilmiştir (Radmann, 2011; Gümüştül ve Acet, 2016; Nikolic, 2016). Ayrıca fanatizm genel anlamda toplumsal sorunlara sebep olan bir unsur olarak görülmektedir. Buna ek olarak söz konusu problemlerin fanatik taraftarlar aracılığıyla gün yüzüne çıktığı yönünde görüşler de bulunmaktadır (Poulton, 2012; Van Ham, 2020). Bu açıdan değerlendirildiğinde futbol fanatizminin genellikle sosyo-kültürel bir olgu olarak ele alındığı söylenebilir.

Ancak fanatiklik olgusu kompleks bir yapının ürünüdür (Polat ve Sönmezoğlu, 2016). Öyle ki son zamanlarda yapılan çalışmalara bakıldığında sosyolojik- kültürel incelemelerin yanında bireysel psikolojik tahlillerin de tartışılması gerektiği anlaşılmaktadır (Marimaa, 2011; Piotrowski, 2014; Zimniak, 2020). Öte yandan; bireylerin kararları üzerinde etkili ve kişiyi diğerlerinden ayıran süreklilik arz eden duygu-düşünce ve davranışlar bütünü olarak nitelendirilen kişilik, son zamanlarda taraftar fanatizmi ile birlikte çalışılmaya başlanmıştır (Knapton *et al.*, 2018; Kutomanov *et al.*, 2019; Yanovskaya, 2019; Fanti *et al.*, 2021). Bunun yanında psikoloji literatürüyle ilişkili farklı değişkenlerin araştırıldığı çalışmalara da rastlamak mümkündür. Bunlar; bireylik yitimi (Zelyurt, 2019), beyin sinirsel alt katmanları (Bilgiç ve ark., 2020), psikodinamik kuramlar (Göka ve Göka, 2009), psikolojik bağlılık (Dinç ve Demircan, 2016; Yıkılmaz, 2017), madde kullanımı ve çocukluk çağı travmaları (Yörük, 2014) ile ilgili çalışmalardır. Lakin özellikle stres ve kriz anlarında verilen tepkilerin yanında sağlıklı kişilik gelişimi için de belirleyici unsurlardan biri olan bağlanma stilleri ile taraftar fanatizmini henüz ilişkilendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysaki futbol anlık bir oyundur ve benzer şekilde taraftarlar için de verilen tepkiler anlıktır. Özellikle ön görülemeyen heyecan, stres, kriz, sevinç ve mutluluk anlarında ortaya konulan reaksiyonlar insanların kişilik özelliklerinin en ayırt edici parçalarındandır. Bireylerin yaşam döngüsü içerisinde verdiği kararlar ve kurduğu ilişkilerin niteliğini belirleyen figürlerden biri de bağlanma stilleri olmaktadır. Bu sebeple her defasında bambaşka bir 90 dakika ile karşılaşılan futbolda, taraftar tutum ve davranışları açısından farklılık araştırılırken bağlanma stillerinin de belirleyici bir unsur olduğu düşünölmektedir.

Alanyazında bağlanma stilleri ve şiddet eğilimlileri konusunda birçok inceleme yapılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen veriler yetersiz ilgi ve sevgiyle büyütülen çocukların antisosyal davranışlarla birlikte şiddete de yatkın olduğunu göstermiştir (Zaklama, 2003). Akran zorbalığının ele alındığı bir çalışmada da zorbalık mağduru olmayan öğrencilerin güvenli bağlandıkları ortaya konulmuştur (Çakır, 2017). Genel perspektifte çalışma sonuçları derlendiğinde; zorbalık, fiziksel- sözel şiddet ve saldırganlık düzeylerinin yüksek olması güvensiz bağlanma stiliyle ilişkili bulunmaktadır (Çelik, 2006; Allwood and Bell, 2008; Özen ve Aktan, 2010; Levesque *et al.*, 2010; Kaplan, 2012; Craparo *et al.*, 2014; Dede, 2015; Yıldız ve ark., 2017). Yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında güvensiz bağlanma kimi zaman kişilerin yaşamında duygusal açlığa dönüşmüş bir bağlılık gibi görülürken kimi zaman ise çevresinden gelecek tepkilerden kaçınmak amacıyla içe dönük anormal yaşantı tarzı şeklinde görülmektedir (Ogilvie *et al.*, 2014). Bu duruma aynı zamanda bireylerin kendilerine de yabancılaşması eşlik edebilmektedir (Pan *et al.*, 2020). Ek olarak dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, güvenli bağlanan bireyler çevresini güvenli algılayarak bunun yanında kendilerini de sevgiye layık olarak atfetmeleridir. Öyle ki bu tip bağlanan bireyler kendi sorumluluk sınırına hâkim olmakla birlikte problemlerini genellikle uygun iletişim kanalları yoluyla çözebilmektedir (Fraley, 2019). Ancak güvensiz bağlanan bireylerde görülen değersizlik algısı söz konusu kişilerin sorun çözme yöntemlerini çoğunlukla işlevsiz kılmaktadır (Simpson and Overall, 2014).

Kişilik yapıları açısından değerlendirildiğinde araştırmaya konu edinilen karanlık üçlü kişiliğe sahip bireyler amaçları için gerekirse manüplatif şiddet içerikli eylemlerde bulunabilmektedir (Berezkei *et al.*, 2010; Fanti and Henrich, 2015; Krizan and Herlache, 2018). Duygusal anlamda yeterli becerilere sahip olmayan bu bireyler bencilce girişimler içerisinde de yer almaktadır (Williams *et al.*, 2007). Yine aynı şekilde fanatik taraftarlar açısından problemler karşısında ortaya koymuş oldukları çözüm yolları incelendiğinde genellikle şiddet ve saldırganlık eylemleri içeren, sonuç odaklı istenmedik davranış örüntüleriyle karşılaşmaktadır (Piotrowski, 2006). Bu sebeple problem çözme alışkanlıkları ve yaşam rutinlerini açısından benzer özellikler taşıyan bu üç değişkene ilişkin karşılıklı ve aracı etkilerinde ele alındığı bir çalışmanın psikoloji ve spor bilimleri literatürüne farklı bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmayla karanlık kişilik özellikleri (psikopati, makyavelizm, narsizm) ve fanatizm arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin (güvenli, saplantılı, korkulu, kayıtsız) çoklu aracılık rolü araştırılmıştır. Ayrıca; cinsiyet, eğitim durumu ve yaş kriterleri açısından tüm değişkenler ayrı ayrı incelenmiştir. Böylelikle ulusal ve uluslararası çapta problemlere sebep olan futbol fanatizmi, bireylerin kişilik özelliklerinin yanında bağlama tiplerinin de ele alındığı çoklu aracı etki ve ilişkilerin ortaya konduğu bu çalışma ile detaylı bir şekilde incelenmiştir. Mevcut araştırma kapsamında ulaşılan verilerle bu sorunun ilgililerce daha iyi anlaşılıp çözüm yolları üretilebilmesi amaçlanmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Futbol

İnsanlık tarihi incelendiğinde, bireyler hem eğlenebilecekleri hem de farklı boyutlarda gelişimlerini destekleyecek serbest zaman aktiviteleri arayışı içerisinde olmuşlardır (Hatt and Reiss, 2002). Aynı zamanda yaradılış itibariyle insanoğlunun yuvarlak cisimlerle oyun oynamaktan hoşlandığı anlaşılmaktadır. Birçok spor dalı incelendiğinde de dikkat çeken ana unsur “*top*” olmaktadır (Cashmore and Dixon, 2016). Futbol etimolojik anlamda irdelendiğinde ise genel anlamda karşımıza iki kelime çıkmaktadır. Bunlar; “*ayak*” ve “*top*” ikilisidir. Bu terim farklı dil ve coğrafyalarda da benzer şekilde anılmaktadır. Aynı zamanda futbolun çoğunlukla ayak ile oynanması ve profesyonel futbol sahalarından mahalle aralarına kadar geniş bir yelpazede oynanabilir olması onun günümüzde oldukça popüler bir spor dalı olmasına katkı sunmuştur (Jacobson, 2003).

Futbolun popülerliğine katkı sunan farklı unsurlar da vardır: Ortak ve sabit kurallarının olması aynı zamanda bu kuralların rahatlıkla her birey tarafından anlaşılabilir olması futbolun kitleler tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Bunun yanında bireyler taraftar olarak katılım sağlayarak süreç içerisinde aktif rol oynamayı başarabilmiştir (Elsner, 2004). Diğer taraftan, futbol genel izleyici ve oyuncu kitlesini erkeklerin oluşturduğu bir spor dalı olmaktan çıkıp, birçok kadın tarafından da aktif olarak oynanan ve takip edilen bir spor dalı haline gelmiştir. Ayrıca günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte futbol takımlarını takip edebilmek oldukça kolaylaşmıştır. İnternet erişiminin olduğu neredeyse tüm elektronik cihazlar ve televizyonlar aracılığıyla müsabakalar anlık olarak takip edilebilir hale gelmiştir (Yıldız ve Açak, 2018). Buradan hareketle, dezavantajlı (fiziksel, görme, işitme, zihinsel yetersizlik vb.) bireyler için engellerin ortadan kalktığı ve herhangi bir fiziksel aktivasyon gerekmeden taraftarlıklarını yaşayıp bunu kolaylıkla sürdürebildikleri söylenebilir.

Futbol, en basit anlamda düz bir alanda belirli sınırlar içerisinde farklı iki takımın karşı karşıya geldiği ve topun ayaklar kullanılarak rakip takımın kalesine gol atma gayesi güden bir spor dalı olarak özetlenebilir (Kutomanov *et al.*, 2019). Futbol uluslararası anlamda ise en çok lisanslı oyuncu ve izleyici kitlesine sahip spor branşıdır. Başka bir

ifadeyle bireyler gündelik hayatlarında hali hazırda futbol oynamıyor olsa dahi bir şekilde bu sporu izleyici konumunda takip etmeye devam edebilmektedir (Naumenko, 2018). Genele bakıldığında futbol ile karşılaşmamış bireylere rastlamak ender görülen bir durumdur. Bu argümanı destekleyecek bir görüş ise Boniface (2007) tarafından ifade edilmiştir. Ona göre; futbola karşı herhangi bir ilgi duymayan bireylerle karşılaşmak neredeyse imkânsıza yakın bir durumdur. Öte yandan futbol takım sporu olması sebebiyle de birçok insanın gerek oyuncularla gerekse takımla kolaylıkla empati kurabildiği ve özdeşleşmenin yaşanabildiği bir spor dalıdır. Ancak bireysel sporlara bu açıdan bakıldığında empati ve özdeşleşmenin kişilerde tam tersi yönde ortaya çıktığı görülmektedir (Boniface, 2007). Başka bir deyişle takım sporları kişiler arasındaki empati yeteneğini güçlendirirken, bireysel sporlarda aynı etki ortaya çıkmadığı söylenebilir.

Futbolun toplumlar tarafından sahiplenilip ilgiyle takip edilmesi, ülke yöneticilerinin de dikkatini çekmekle kalmayıp siyasi politikalarına da bu doğrultuda yön vermelerini sağlamıştır. Öyle ki Portekizli lider Salazar bir açıklamasında “*Portekiz’i yıllarca 3F (Fado-Fiesta-Futbol) ile yönettim*” ifadelerini kullanmıştır (Kuper and Szymanski, 2010). Buradan hareketle kitleleri peşinden sürükleyen bu spor dalıyla; kamuoyu oluşturma, halkın nabzını ölçme gibi teknikler kullanılarak siyasi hamlelerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise takımlara yönelik yapılan maddi yardım ve alt yapı destekleri siyasi otoriteler tarafından dünya çapında bu konuda yapılan uygulamalara örnek oluşturabilir (Zelyurt, 2017; Marin and Lee, 2020).

“*Futbol her şey değildir, ondan da önemli bir şeydir*” şeklindeki ifadeleri ile futbolun hayatımızdaki yerini özetlemiş olan İskoç asıllı futbolcu Bill Shankly; futbolun insanların alışkanlıklarından hayat tarzlarına, sohbetlerinden giyinme stillerine kadar birçok konuda toplumsal hayata yön vermiş bir spor olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan futbol, toplumsal hayatı sosyolojik boyutta etkilerken aynı zamanda ekonomik anlamda da etkilemeyi başarmıştır. Özellikle sanayileşmenin hızlanmasıyla birlikte futbol endüstrisi de hız kazanmış ve dünyanın önde gelen pazarlarından biri olmuştur (Manoli, 2015). 2000’li yıllardan sonra ticaret anlayışındaki gelişmeler ve farklılıklarla beraber kulüp sayısındaki ciddi artış, rekabet ortamının oluşmasını sağlamıştır. Bununla beraber markalaşma ve elektronik ticaret spor içerisinde farklı bir sektör olarak yerini almıştır (Marin and Lee, 2020).

Genel anlamda sportif faaliyetlere bakıldığında; futbol motivasyon, imgeleme, zihinsel akıcılık, rekabet, hırs ve anında düşünme gibi yetileri aynı anda gerektirdiği için futbolcular üzerinde fizyolojik yeterliliklerin yanında psikolojik ve bilişsel becerilerin de çalışılması zorunlu hale gelmiştir (Curran *et al.*, 2017). Aynı zamanda futbolun yapısı, sahadaki oyuncuları birlikte hareket etmeye mecbur kılmaktadır. Hiçbir sporcu karşısında 11 oyuncu varken tek başına başarı sağlayabilecek yeterlilikte görülmemektedir. Futbolda bir takım topun mutlak hâkimi olamaz. Hâkimiyet sadece takım ruhunu sağlamaktan yani kolektif oyundan geçer. Bu anlamda bakıldığında görev paylaşımı, dayanışma ve sorumlulukların kurallar çerçevesinde paylaşılmasıyla başarıdan söz edilebilir (Giulianotti, 2012). Buradan hareketle bir oyunculudaki yetenek, beceri ve kazanma arzusunun galibiyet açısından tek başına yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır.

2.1.1. Dünyada Futbol

Futbolun hangi tarihte ve coğrafyada ortaya çıktığına ilişkin kesin bilgiler bulunmamaktadır. Fakat Yunanlılarda “*Episkiros*” Romalılarda “*Herpatsum*” ve eski Türk medeniyetlerinde “*Tepuk*” isminde futbola benzerlik gösteren oyunların varlığı bilinmektedir (Cenikli ve ark., 2017). Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği’ne göre futbolun doğduğu coğrafya Çin olarak ortaya konulmuştur. Bu birlik tarafından tanınan “*Cuju*” milattan önce 3. yüzyılda Çinli askerlerin eğitimlerinin bir parçası olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda asırlarca oynanan bu oyun Japonya’da “*Kemari*” nin doğuşuna kaynaklık etmiştir. Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Divan-ı Lügatüt Türk adlı eserde ise tepük adında bir oyundan bahsedilmektedir. Timurlenk döneminde de kelime kökeni bakımından tepmek manasından gelen bu oyun halk tarafından yıllarca oynanmıştır. Günümüz futboluna bir adım daha yakın olduğu düşünülen herpatsumda ise amaç el ve ayak aracılığıyla topu karşı takımın savunma alanına taşıyabilmektir. Romalılar ise bu oyunu askerlerin hücum ve savunma kabiliyetleri geliştirmek için oynamıştır (Giulianotti, 2012).

Günümüze doğru gelindiğinde futbol dünyası için önemli adımlar 1863 yılında İngiltere’de on iki futbol kulübünün İngiliz Futbol Federasyonu’nu kurmasıyla atılmıştır. Daha sonra 1866 yılında Büyük Britanya ülkelerinin bir araya gelerek International Board’ı kurmasıyla futbol günümüzdeki görünümünü kazanmaya başlamıştır (Giulianotti, 2009).

2.1.2. Türkiye’de Futbol

Türk futbol tarihi Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemleriyle başlayıp günümüze kadar uzanan bir süreci içermektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte futbol adına gelişmeler ivme kazansa da Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde gerçekleşen birtakım faaliyetler de yer almaktadır (Yüce, 2014). Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu’na futbol, İngiltereli ticaret ahalisi tarafından taşınmıştır. 1875’te Selanik; 1887’ de İzmir şehirlerinde Avrupalıların etkisiyle futbol oynanmaya başlanmış ilerleyen yıllarda Anadolu şehirlerine taşınmıştır. Ek olarak, Osmanlı Devleti’nde ilk resmi kulüp İngilizler tarafından 1894 yılında İzmir’de kurulmuştur. “*Futbol Club Smyrn*” isimli bu kulüp İngiliz, Yahudi, Yunan ve Ermeni oyuncularından çok uluslu bir yapıya sahiptir (Gökaçtı, 2008).

İlk Türk futbolcu unvanı Fuat Hüsnü KAYACAN adlı subayımıza aittir. Ülkemizde futbolla ilk tanışan toplum genellikle üst sosyo-ekonomik gruba mensup aile bireylerinden oluşmuştur (Yüce, 2014). Bunların içerisinde asker, bürokrat ve önemli ticaret hacmine sahip iş adamları bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle ülkemizde futbol kültürü Avrupa’nın aksine üst sosyo-ekonomik sınıftan alt sınıfa doğru ilerlemiştir (Dikici, 2009).

İzmir’de futbolun öncü konumundaki bir aileden gelen ve 1889 yılında İstanbul’a yerleşen La Fontain, yanına aldığı dostlarıyla birlikte “*Futball Association*” adını verdikleri takımın temellerini atmıştır. O dönemki şartlar gereği futbol kulübü kurmak zor olmakla beraber üstüne siyasi yönetim tarafından getirilen bazı yasaklar da işleri hayli zorlaştırmıştır. Dönem içerisinde birçok kulüp kapatılmış ya da adını değiştirerek devam etmiştir. Black Stockings ve Kadıköy adında kulüpler açılıp daha sonra kapatılanlara örnek olarak verilebilir (Gökaçtı, 2008).

İstanbul’daki takımların birbirleriyle karşılaşmasına imkân sunarak ve karşılaşmaların belirli bir fikstüre göre gerçekleşmesini sağlayan aynı zamanda yüksek izleyici kitlelerine ulaşılması hedefleyen ilk demokratik spor organizasyonu İstanbul Futbol Ligi 17 Mayıs 1903 tarihinde kurulmuştur (Devecioğlu, 2008). Bu doğrultuda ilk olarak 1903 yılında Beşiktaş Jimnastik Kulübü kurulmasına rağmen 1911 yılında futbol kulübü olarak faaliyete geçmiştir. Ardından İngilizlerle mücadele etmek amacıyla Ali Sami YEN ve okul arkadaşları tarafından Galatasaray Spor Kulübü kurulmuştur. Daha

sonra 1907 yılında Fenerbahçe Futbol Kulübü kurulmuş olup bu tarihten itibaren iki takım arasında ezeli rekabet başlamış bulunmaktadır. Türk futbolunun önemli iki rengi sayılabilecek bu takımlar arasında ilk derbi maçı 1909 yılında Kadıköy’de gerçekleşmiştir (Dikici, 2015).

Futbol taraftarlığı açısından bakıldığında ise 1980’li yıllara değin teşkilatlanmış taraftar oluşumlarını görmek oldukça zordur. 80’li yılların başlangıcıyla birlikte İstanbul kulüplerine ait taraftar grupları kurulmaya başlamıştır. Bunlar; “*Galatasaray-Ultraslan, Beşiktaş-Çarşı, Fenerbahçe-Genç Fenerliler*” dir. Ayrıca ülkemizde Anadolu şehir kulüplerine ait birçok taraftar grubu da ilerleyen yıllarda futbol sahnesinde boy göstermeye başlamıştır. Örnek verecek olursak; “*Teksas, Çılgınlar, Tatangalar, Yiğidolar, Tarzanlar, Mekansızlar, Kızılıklı*” gibi oluşumlar sırasıyla “*Bursa, Trabzon, Sakarya, Sivas, Manisa, Rize ve Eskişehir*” illerine ait spor kulüplerinin taraftar gruplarıdır (Aydın ve ark., 2008).

2.1.3. Futbolun Toplumsal Boyutu

Değişen ve gelişen dünya düzeniyle birlikte futbol tarih sahnesine girdiği andan itibaren çok fazla değişikliğe uğramıştır. Futbol artık iki farklı takımın sahada galip gelme çabasının üstünde anlamlar taşımaya başlamıştır (Kuper, 2011). Bu olguya dünya çapında bakacak olursak sayıları milyonlara ulaşan kitlelere iş kapısı sunmuştur. Bunun içinde takım yönetimleri, futbolcular, taraftarlar, sponsorlar ve futbola kaynak sağlayan endüstriler gibi birçok farklı alan ele alınabilir (Talimciler, 2008).

Futbol dünya çapında ortak kurallara ve benzer oyun stillerine sahipken taraftarlar açısından incelendiğinde milli temaların yer aldığını görebilmekteyiz. İnsanoğlu doğası gereği kedinden bir parça bulduğu olguları daha çok benimseme eğilimindedir (Cleland, 2014). Bu nedenle milli argümanların yer aldığı futbol diğer spor branşlarıyla mukayese edilemeyecek ölçüde kitleselleştiği görülmektedir (Jovanovska, 2020). Buradan hareketle futbol toplumsal açıdan bireylerde biz ve onlar nitelendirmelerini ortaya koyarak bir anlamda gerçek yaşamın küçük bir temsilini oluşturmaktadır. Futbolun spor dalları içerisinde bu kadar popüler olmasındaki etmenlerden bir diğeri de sosyo-ekonomik anlamda toplumun iki ayrı ucunu temsil eden gruplar tarafından sahiplenilebilir oluşudur.

Literatüre bakıldığında; “*Futbol çocukluktan başlayan psikolojik bir olaydır, psiko-sosyolojik bir vakadır. Tatmin olmamış insanların özlemidir.*” (Altan, 2006). Dolayısıyla

başarılı duygusal ilişkiler deneyimlememiş bireylerin taraftarı oldukları takımlarla özdeşleşerek bu eksikliği tamamlamaya çalıştıkları söylenebilir (Dixon *et al.*, 2019). Öte taraftan farklı profillere sahip bireylerin sosyo-ekonomik sorumluluklarını yerine getirirken serbest zaman dilimlerinde futbol oynayarak ya da futbolun izleyicisi ve taraftarı olarak kendilerine dinlenme alanı oluşturdukları düşünülmektedir (Agusman and Setiawan, 2018).

Futbol müsabakaları birçok insanın 90 dakika boyunca hayatlarında var olan problemlerin bir nebze de olsa geri plana atıldığı bir spor dalıdır (Koruç ve ark., 2004). Aynı zamanda müsabaka esnasında yaşanan olaylarla birlikte ülkelerin ekonomilerine ve siyasi ilişkilerine yön verebilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca futbol birçok anlamda rekabet edemeyecek ülkeleri karşı karşıya getirerek onlara farklı bir zeminde yarışma fırsatı sunması bakımından da önemli bir yere sahiptir (Ahsan, 2021). Uluslararası turnuvalarla futbol o ülkenin en önemli gündemi, modası ve sesi olabilmektedir (Murray and Pigman, 2014). Buradan hareketle futbol din, dil ve coğrafya fark etmeksizin her yaş ve cinsiyetten bireylerin ruhuna işleyebilen bir spor dalıdır yorumu yapılabilmektedir.

Futbol taraftarlığı sayesinde, ekonomik düzeyleri, sosyal statüleri, yaşları ya da dilleri farklı olan birçok insan aynı renk, beste ve ruha gönül vererek omuz omuza takımlarını destekleme imkânı bulabilmektedir. Bu birliktelik taraftarları sosyal yaşamlarına da aktarılıp toplumsal zeminlerin oluşup şekillenmesine de katkı sağladığı düşünülmektedir (Ahsan, 2021). Öte yandan, geleneksel tip aile ilişkileri gün geçtikçe zayıflarken insanın sosyal bir varlık oluşu dün de, bugün de, yarın da var olacak bir olgudur (Melnick and Wann, 2004). Bu anlamda spor faaliyetleri ve özellikle futbol var olan sosyal ilişkilerin bir nevi tamamlayıcısı rolünü üstlenerek bireylerin ve toplumun daha sağlıklı süreçler yaşamasına katkı sunmaktadır.

2.2. Taraftarlık

İnsanoğlu doğumundan ölümüne dek sevgi ve ait olma ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu ihtiyacın giderildiği en önemli yer aile kurumudur. Bireyi sahiplenip ona soyadını vermekle bu gelişim başlar. Sonrasında ailenin toplumdaki yeri, bireyde kişiliğin oluşmasına çevresel perspektifte etki eden unsur olarak görülmektedir (Maslow, 1943). Kişi ilerleyen yaşıyla birlikte toplumdaki yerini kendi kazanımlarıyla oluşturmaya

başlar. Bu bazen mahalle takımının en iyi oyuncusu olabilirken, bazen de sınıfın en başarılı öğrencisi unvanını kazanarak olabilir. Bu birikimin kendinden sonraki nesillerle paylaşması ve yol gösterici rolü üstlenmesi sağlıklı bir kişilik gelişimine de katkı sunmaktadır (Abbott, 2021). Kişiliğin bir parçası olarak da görülen taraf olma hissi erken yaş ile beraber insanoğlunun karşısına çıkmaktadır. Bunu çocuğun sevdiği ya da sevmediği oyun, arkadaş, ders gibi boyutlarda somutlaştırmak mümkündür. İlerleyen yaş ile birlikte ise bu özdeşleşme olgusu farklı kültür, sanat ve spor etkinliklerine yöneldiği görülmektedir (Zelyurt, 2019). Buradan hareketle taraftarlık olgusu irdelendiğinde; öz değerlerine uygun ve bireysel önceliklerine cevap veren takım veya taraftar gruplarına daha yakın olması beklenmektedir.

Spor etkinlikleri genel anlamda insanlık tarihi açısından merak ve ilgi konusu olmakla beraber, bu etkinlikleri tek başına düşünmek zor olmaktadır. İzleyici kitlesi olmayan bir spor etkinliğinin ne kadar canlı kalmayı başarabildiği konuyla alakalı ayrı bir soru işaretidir. Buradan hareketle müsabakalar spor endüstrisinin kalbi ise taraftarlar da bu durumda kalbin atması için en önemli faktörlerden biri olan kan olarak ifade edilebilir (Beiderbeck *et al.*, 2021). Bununla ilgili örnekler Covid-19 pandemi tedbir kararları sonrası seyircisiz oynanan futbol maçları üzerinden verebilir (Parnell *et al.*, 2021). Süper lig yayıncı kuruluşu, seyir zevkinin ve izleyici kitlesinin sayısal anlamda azaldığını fark ederek maç yayınlarına isteğe bağlı taraftar ses efekt modu eklemiştir.

Taraftarlar; kulüplerinin faaliyetlerini takip eden ayrıca kulübe ait hizmetleri ekonomik katkı sağlamak amacıyla satın alan, takımının yaşamış olduğu maddi ve manevi zorluklarda yanında olan kulübün en önemli ekonomik unsurlarındandır (Taylor, 2017). Taraftarlar aynı zamanda spor kulüplerinin yönetimlerine başarı ve başarısızlıklar karşısında verdikleri tepkiler yoluyla bir ayna görevi üstlenerek takım politikalarına yön veren dinamikler arasında yer almaktadır (Rossing and Skrubbeltrang, 2017).

Aynı renklere gönül vermiş bireyler incelendiğinde karşımıza taraftarlıkla ilgili birçok duygu, düşünce ve davranış özelliği çıkmaktadır. Dolayısıyla taraftarlık kelimesini ortak tek bir tanım altında toplamak oldukça zordur (Torlak ve ark., 2014). Yapılan araştırmalarda ortak paydada buluşan önemli bir kavram gönül bağıdır. Buradan hareketle taraftarlığın bir kişi ya da grubun zorlamasıyla oluşması mümkün görülmemektedir (Arslanoğlu, 2005). Seyirci, taraftar ya da fanatik olma kavramları aslına bakılırsa belli

durumlar açısından benzerlik gösterse dahi bazı tutum ve edimler noktasında birbirinden ayrıldığı da görülmektedir. Herhangi bir spor faaliyetini fiziksel katılım veya medya araçlarıyla takip eden bireylere seyirci; bunların yanında desteklediği takımla gönül bağı kurmakla beraber ve her anlamda destekleyen kişilere ise taraftar (Arslanoğlu, 2005); takımının salt çıkarlarını düşünen ve bu doğrultuda her türlü riski göze alabilecek bireylere ise fanatik denilmektedir (Koruç ve ark., 2004).

Bireyler yaşamının genç ve orta yetişkinlik dönemlerinde doğal olarak daha heyecanlı, cesur ve tutkulu davranışlar sergilerken, ilerleyen yaşla beraber daha standart bir yaşam sürmeye başladıkları görülmektedir (Derman, 2008). Öte yandan konuyu taraftarlık durumları açısından ele alacak olursak kişilerin ilerleyen yaşla birlikte günlük yaşam problemleri, sorumluluklar ve rutinlerden kaynaklı eski taraftar alışkanlıklarını sergilemekte zorlandıkları düşünülmektedir. Ancak bu şekilde olmuş olması taraftarlığının sona erdiği anlamına gelmemektedir (Da Silva and Las Casas, 2017). Buradan hareketle taraftar olmak bir gönüllülük gerektiriyorsa bunun; yaşam tarzı, yaş, sosyoekonomik durum gibi birçok etmenle ilişki içinde olduğunu unutmamak gerekir (Yıkılmaz, 2017).

Özellikle futbol gibi teşkilatlanmış spor branşlarında, takımlarına tutkuyla bağlanan birçok birey olduğu görülmektedir. Bu kişiler taraftarı olduğu takımın futbolcularını yakından görebilmek ya da onlara daha iyi destek olabilmek adına bazen saatlerce maç veya bilet kuyruğunda kalabilmektedir (Dever, 2013; Kim *et al.*, 2021). Ayrıca takıma olan bağlılık taraftarlarda psikolojik anlamda farklı duygu, düşünce ve davranışlara sebep olabilmektedir (Çalışkan, 2013). Bir takımın taraftarı olmak insanlarda, çoğu kişi tarafından kabul görmüş bir gruba ait olma hissini yanında gündelik yaşam problemlerinden uzaklaşıp 90 dakika boyunca bilişsel ve psikolojik bir dinlenme imkânı sunduğu görülmektedir (Şahin, 2003; Kruger and Saayman, 2019). Aidiyet olgusu taraftarların birbirleriyle ilişkilerine pozitif anlamda etki ederken aynı zamanda takımlarına yönelik sahiplenici düşünce ve davranış geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Bu durumla ilgili verilebilecek örneklerden biri ise taraftarların söylemleridir. “Maçımız var”, “Biz oynuyoruz” gibi ifadeler taraftarların takımlarıyla özdeşleştiklerini gösterir nitelikte argümanlardır (Cleland, 2014).

Taraftarlık; galibiyet, mağlubiyet ya da beraberlik durumlarında kitlesel halde sevinç, üzüntü, öfke, gibi duyguları aynı anda yaşamaya imkân vermektedir. Günümüz dünyasında insanlığın bireyselleşmesi ile birlikte bu tarz duyguların toplu halde yaşanabilecek ortamların fazlasıyla sınırlı kaldığı görülmektedir (Fujita, 2018). Aynı zamanda kişiler taraftar oldukları takımlarla ilgili sahip oldukları duygular ve düşünceler yoluyla yalnız olmadıklarına dair farkındalık geliştirebilmektedirler (Doewes *et al.*, 2020). Buradan hareketle taraftar grupları incelendiğinde teşkilatlanmamış taraftar grupları dahi bireylerin kendilerini rahatça ifade edebilecekleri topluluklar haline almıştır. Bu sebeple taraftar olmanın temelinde, bir yapıya üye olma, yalnız olmadığı hissi, güven ve korunma ihtiyaçlarının tatmini olduğu düşünülmektedir. (Budi and Widyaningsih, 2021; Richelieu, 2021). Benzer şekilde spor bilimleri alanında yapılan araştırmalar da taraftarlığın bireylerdeki yansımalarına ilişkin iki boyuta dikkat çekmiştir. Birincisi gruba aidiyet hissi iken ikincisi normal şartlarda kabul görmeyecek türdeki davranış örüntülerinin “*fanatiklik*” kavramıyla birlikte taraftarlığın içine yöğrularak normalleştirmeye çalışılmasıdır (Duarte *et al.*, 2017).

Taraftarlık bireylerde manevi doyumu oluşmasını sağlayan bir durum olmakla beraber her spor seyircisi taraftar olmayabilirken, taraftar olup seyirci olmama durumu söz konusu olmamaktadır (Paksoy, 2014). Bu konuda dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise fanatiklik ve holigan kavramlarının birbiri yerine kullanılmaması gerektiğidir. Öyle ki fanatiklik kavramı saldırgan ve şiddete yönelik eğilimleri barındırmak ile beraber daha çok bağınazlık yani körü körüne bağlılığı ifade etmektedir. Aynı zamanda fanatik taraftarlarda takımlarının her ne şekilde olursa olsun galip gelmesi gerektiği şeklinde algıya sahip oldukları ortaya konulmuştur (Guilianotti, 2013). Holigan taraftar gruplarında ise müsabaka sonucunda gelecek galibiyet ikinci plana atılarak, nihai hedef psiko-sosyal ve fiziksel olarak yıkıma uğratmaktır (Scheepers and Ellemers, 2019). Holiganizmi özetleyecek olursak “*maksat üzüm yemek değil, bağcıyı dövmektir*” yorumunda bulunabilir.

Taraftarlık terimi bir başka açıdan ele alındığında; futbol kulübüne yönelik taraftarlığın yanında takım antrenörü, oyuncusu ya da yöneticisine yönelik bir özdeşleşmenin de gerçekleşebildiğini unutmamak gerekir (Kutomanov *et al.*, 2019). Öte

tarafından taraftarın takıma bağlanması “*fanship*”, taraftar grubuna yönelik bağlanma eğilimleri ise “*fandom*” olarak isimlendirilmiştir. (Reysen and Branscombe, 2010).

2.2.1. Taraftar Tipleri

Taraftarlar göstermiş oldukları davranışlar açısından Wann ve Branscombe (1990) e göre ikiye ayrılmıştır. “*takımlarına ölesiye bağlı (die-hard)*” ve “*havaya göre değişen (fair-weather)*” olarak gruplandırılmıştır. Takımlarına ölesiye bağlı gruptakiler maddi ve manevi anlamda daha sahiplenici olup aynı zamanda başarı ve başarısızlık durumları konusunda yıllar boyu sadakat gösterebilecek düzeydedirler. Yüksek düzeyde bağlılık gösteren taraftar grubu takımın oynayacağı maçlardan, ekonomi politikasına kadar gelecek ile ilgili daha pozitif beklentilere sahip olmaktadır (Yılmaz, 2020). Diğer gruptaki taraftarlar ise (fair-weather) takımın başarılarını sahiplenip, başarısızlık durumlarında takımlarından fiziksel ve duygusal olarak rahatlıkla uzaklaşabilen, kısacası iyilik hallerini olumsuz yönde etkilemeyecek davranış örüntülerini sergiledikleri söylenebilir (Wann ve Branscombe, 1990).

Taraftarlar takımlarıyla özdeşleşme düzeyleri açısından ele alındığında ise üç boyutta incelendiği görülmektedir. Bunlar; düşük, orta ve yüksek düzeyde özdeşleşmedir. Düşük gruptakiler daha çok maçın keyif veren tarafına odaklanıp, eğlenmeyi amaçlamaktadırlar. Orta düzey özdeşleşme grubundakiler ise takıma ait forma ve atkı gibi aksesuarlarla maçları takip etme eğiliminde olan bireylerden oluşmaktadır. Yüksek düzey özdeşleşme gösterenlerin ise maddi ve manevi anlamda takımlarına bağlı, zamanlarının büyük bir kısmını taraftarı oldukları takıma ayıran bireyler olduğu görülmektedir (Sutton *et al.*, 1997).

Taraftarların futbolu algılama biçimleri, teşkilatlanma stilleri, tezahürat ve bestelerini etkileyen en önemli unsurlardan biri kültürdür. Aynı zamanda kültür futbol karşılaşması sonunda verilen tepkileri, protesto veya kutlama biçimlerini de etkilemektedir (Adam, 2017). Bu duruma örnek verilecek olursa Brezilyalı taraftarların maç esnasında kullandıkları aksesuarlar ve vücutlarına sürdükleri boyalar, Güney Afrika zurnası olarak adlandırılan vuvuzela, İngiltere’nin en önemli futbol takımlarından olan Liverpoollu taraftar grubunu çağrıştıran “*You will never walk alone*” bestesi kültürün taraftar grupları üzerinde etkisini gösterebilecek örneklerden sadece birkaçıdır (Dikici,

2009). Buradan hareketle yaşanan coğrafya taraftarlık biçimlerini doğrudan ve dolaylı olarak yönlendirebilmektedir.

İnsanlar kendilerinden bir parça buldukları kulüplere yönelik pozitif anlamda yakınlık göstermeye başlamaktadır. Bununla birlikte aidiyet duygusu gelişir ve bilişsel, duyuşsal aynı zamanda davranışsal motivasyonları o takımlara yönelir. Ancak bireyler bu durumun tam olarak farkında olmayabilirler (Jedlicka, 2018). Taraftarlık boyutu bu açıdan değerlendirildiğinde “*Televizyonun çekmediği köyde yaşayan kişi nasıl Fenerbahçe taraftarı olur, daha okula başlamamış bir çocuk Galatasaray yenildiğinde neden ağlar? Yine ne biçim bir heyecandır ki aylarca bir maça gitmek için biletin satışa çıkacağı saati uykusundan feragat edip bekler?*” ifadeleri durumun somutlaştırılması adına örnek teşkil etmektedir (Kozanoğlu, 1996).

Manchester United’ın efsane futbolcusu Eric Cantona’nın söylediği gibi “*Eşini, siyasi görüşünü veya dinini değiştirebilirsin. Eğer bir futbol taraftarıysan, asla tuttuğun takımı değiştiremezsin*”. Parayla ölçülemeyecek, sınanamayacak, bir sevdanın daimî âşıkları kendilerini futbolun gerçek sahipleri olarak nitelendiren bu taraftarları farklı gruplara ayırmak mümkündür. Bu doğrultuda taraftarlık tipleri 4 alt boyutta ele alınmıştır. Bunlar; sadık taraftar, izleyici taraftar, hayranlar ve gezginci taraftardır (Giulianotti, 2002). Ayrıca, literatür incelendiğinde bu alt boyutlara fanatizm ve holiganizmin de eklenebileceği söylenebilir (Amado, 2008).

2.2.1.1. Sadık Taraftar

Bu bireylerde fiziksel sınırlar aşılmış olmakla beraber, bulunulan yerin ve zamanın önemini kaybedildiği görülmektedir. Düzenli olarak takımlarının yanında olan ve değerlerine bağlılık gösteren kişilerden oluşan bu grup, kendilerinin sosyal hayat içerisinde konumlarını tanımlarken taraftar sıfatlarını da kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, bu kişiler bağlı oldukları kulübün tutkulu birer üyesi olarak nitelendirilmektedir. Maddi ve manevi anlamda kulübüyle bağları kuvvetli olan bu bireyler, nasıl aileden biri müşkül duruma düştüğünde tüm aile üyeleri yardımcı olmak için çaba harcarsa; bu kişiler de kulüplerini sahiplenip destek olma girişiminde bulunmaktadır. Takımdaki favori oyuncu, teknik direktör ya da yönetici bir başka takımla anlaşsa dahi akıllarından takım değiştirme ihtimali geçmemektedir. Kulüp sadık taraftarlar için aynı zamanda yaşamış oldukları coğrafyanın en güzel temsilcisi anlamını da ifade ettiği için, böylelikle bölgesel anlamda

temsil edilme arzularını da tatmin etme imkânı bulabilmektedirler. Aynı zamanda maç günleri, festivaldeymişçesine stada ulaşımaya dek şarkılar ve tezahüratlarla takımlarının yanlarında olduklarını göstermektedirler (Giulianotti, 2002).

2.2.1.2. İzleyici Taraftar

Genellikle taraftarı oldukları takımın maçlarını izleyerek takımlarının yanında olan bireylerdir. Kulüple alakalı her türlü bilgi, fikstür ve taraftar aktivitelerinden haberdar olmalarına rağmen, kulüple birlikte hareket eden kâşif değillerdir. Bu taraftarlar benzer siyasi, dini veya kültürel görüşlere sahip oldukları takımlar ve onların taraftar gruplarıyla hareket edebilmektedir. Bu durum onlar için takımını değiştirmek anlamına gelmemeyip aynı yolda birlikte hareket etme düşüncesiyle yapılan bir eylem olduğu söylenebilir (Giulianotti, 2002). İlgili ifade somut olarak delillendirecek olursa; Avrupa kupalarında ülkemizi en çok temsil eden Galatasaray Futbol Kulübü'nün Fransa'nın herhangi bir takımıyla deplasman maçı olduğunu varsayalım. Bu durumda aslında Fransız takımın taraftarı olan Türkler kendi takımları Galatasaray ile karşı karşıya geldiğinde milli ve manevi değerlerin ön plana çıkması sebebiyle Türk takımını destekleyecekleri öngörülebilir.

2.2.1.3. Hayranlar

Takım oyuncularını ya da takımla benzeşim sağlamak isteyen tüketici bireyler olarak nitelendirilmektedir. Hayranlık kulübe ait forma, atkı gibi birçok aksesuarın takip edilerek zaman geçmeden satın alınması şeklinde olabilirken; fanı oldukları oyuncuların yaşam stillerini örnek alarak bir nevi taklit unsurlarını da içerebilmektedir (Giulianotti, 2002). Bir dönem Ümit DAVALA isimli milli futbolcunun saçını, Rüştü REÇBER'in göz altına sürmüş olduğu boya hayranları tarafından örnek alınıp benzer stilleri sergiledikleri görülmüştür. Futbol pazarının oluşmasında ve sürdürülmesinde en önemli tüketici gruplarından biri hayran taraftarlardır. Kulüplerinin var olan potansiyellerini aşması bu bireyler içinde aynı anlamı ifade etmektedir. Öyle ki bunu bazen takıma doğrudan maddi destek sağlayarak gösterirlerken bazen ise takıma ait ürünleri satın alarak dolaylı destek sağlamaktadırlar.

2.2.1.4. Gezgin Taraftar

Takımsal aidiyet daha düşük olmakla beraber yaşananları dışardan bir göz ile inceleyebilen aynı zamanda tüketim kültürünün yoğun olduğu bir gruptur. Sosyal medya,

internet ve farklı bilişim cihazlarıyla gerçekleşen etkileşimin hakim olduğu tarzda tüketimler görülmektedir. Kadınlara oranla erkeklerde ve daha üst sosyo-ekonomik sınıfta görülmesi muhtemeldir. Derin duygusal bağların olmadığı bu taraftar grubunda, zamanla terk edebilme davranışı görülebilmektedir. Bu bireyler sanal ortamlar aracılığıyla futbolun nabzını tutarak heyecan ve ilgilerini diri tutmaktadırlar (Giulianotti, 2002).

2.2.1.5. Holiganlar

Kavram olarak literatüre bundan yaklaşık yüz yıl önce girmiş olan holiganlık teriminin, İngiltere’de futbol maçlarında istenmeyen davranışlarda bulunan bir kişinin soyadından geldiği bilinmektedir. Daily News gazetesi bu kavramı günlük kullanıma kazandırmıştır. Birçok dile de Türkçede olduğu gibi doğrudan aktarılmış bir kelimedir. Holiganlığın ortaya çıkışında sosyokültürel ve psikolojik alt yapının önemli olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle bir bireyi ya da coğrafyayı farklı boyutlarda tanımak için, futbol karşılaşmalarında görülen davranış örüntülerini incelenebilir (Cleland and Cashmore, 2016). Holiganlarda genellikle biz ve onlar ayrımı görülmektedir. Bu durum sadece karşı taraftar grubuna yönelik değil kendi takımının taraftarlarına yönelik olarak da görülebilmektedir (Paksoy, 2014).

Holiganizm, kendinden olmayanlara fiziksel ve psikolojik üstünlük sağlama durumu olarak özetlenmektedir (Spaaij, 2008). Fanatik bireyler daha çok maç sonucuyla ilgilenirken, holiganlarda ise maçın başından sonuna kadar istenmeyen görüntülere şahit olunmaktadır. Bu bireylerde öz değerlendirme yetersizliği görülmektedir. Kendileriyle birlikte hareket edilmesini istemekle beraber buna uymayan aynı takım taraftarlarına yönelik de şiddet içeren davranış ve söylemlerde bulunmaktadır (Taştan, 2009). Bu tarz söz ve eylemler spor terörüne sebep olmaktadır (Stott *et al.*, 2001). Ülkemizde bu durumla mücadele için bazı önlemler alınmıştır. Bunlar; seyri belli süreliğine yasaklama, seyirden tamamen uzaklaştırma, adli ve para cezası olarak sıralanmaktadır (Bilir ve Avgın, 2017). Buna ek olarak 2014 yılında ülkemizde elektronik bilet uygulaması başlatılmıştır. Böylelikle şiddet içeren davranışta bulunan kişilerin daha kolay tespiti sağlanıp, stadyumlardan uzaklaştırılması hedeflenmiştir (Kızılkaya, 2020).

2.2.1.6. Fanatikler

Fanatizm kelimesi günlük hayatta genellikle futbol ile birlikte kullanılsa da aslında din, siyaset ve felsefi görüş gibi karşıt fikirlerin bulunduğu birçok alanda görülmektedir. Fanatizm genel anlamda bir olaya, duruma ya da görüşe tutkulu bir şekilde bağlanmayı içermektedir (Alqmase *et al.*, 2021). Futbol açısından düşünüldüğünde karşılaşmayı kazanmak uğruna her yolu kabul eden, sonuç odaklı bir düşüncedir. Böylesine bir görüş olumlu ve olumsuz sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Fanatik taraftarlar; gruplarıyla birlikte maç öncesi, esnası ve sonrası renkli manzaralar sergileyebilirken maçın sonucuna göre istenmeyen şiddet görüntülerinin sergilendiği durumlar da oluşturabilmektedir (Fuschillo, 2020).

Fanatikler her şartta takımının yanında olan bireyler olmanın dışında kulüplerin ekonomik pazarlarının da önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kombine biletler ve takım aksesuarlarının birçoğu bu grup tarafından satın alınıp, finanse edilmektedir (Talimciler, 2008). Bu bireylerde takımlarına tutkulu bir şekilde bağlanma görülürken aynı zamanda bireysel betimlemelerini ve sosyal konumlandırmalarını takımları üzerinden gerçekleştirmektedir. Takımla kazanılan bu sosyal kimlik arkadaş, iş ve aile ortamlarında da kendini göstermektedir. Ayrıca bireyin taraftarı olduğu gruptan gurur duyup ve bununla ilgili tartışmaya girmekten de çekinmediği ifade edilebilir (Moor, 2007).

Alanyazın incelendiğinde fanatizmin genellikle şiddet konusuyla birlikte ele alındığı görülmektedir. Türkçede günlük hayatımızda kullandığımız “*severken öldürmek*” deyimini fanatizm konusuyla ilişkilendirilebilir. Saldırganlık güdülerini bastırılmış olarak stada gelen birey, karşı taraftar grubu ya da takım oyuncularından gelen bir uyarılma sonucunda gizlenen bu istenmeyen davranışlarını grupla beraber ortaya çıkarabilmektedir (Dimmock and Grove, 2005).

Takımla özdeşleşme düzeyinin yüksek olduğu bireyler, daha kritik önemdeki maçlarda kişisel kontrollerini kolaylıkla yitirmektedir. Bu durumda birey grup normuna uymuş ve psikolojik bütünlük ile davranışlarını şekillendirmiştir. Daha öncesinde tek başına yapmaya cesaret edemeyeceği davranış ve söylemleri kitlesel olarak ortaya koymanın verdiği güvenle birlikte rahatlıkla sergileyebilmektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014).

Sporun modern toplumda şiddetin azaltılması amacıyla kullanılan araçlardan biri olduğu söylenebilirken futbol müsabakalarının temelinde fiziksel mücadelenin yatması ve böylelikle insanların yıkıcı dürtülerini çağrıştırmaması, futbolun şiddet ile anılmasındaki önemli göstergelerden biri olduğu düşünülmektedir (Wakefield and Wann, 2006). Şiddetin futbol sahalarında rahatlıkla gözlemlenmesinin en önemli etmenlerinden biri de statların oldukça büyük olmasıdır. Böylelikle birey yaptığı davranışın görünürlüğünün düştüğü algısı ve kitlesel edimlerde bulunmanın verdiği psikolojik rahatlıkla saldırgan tutumlar sergileyebilmektedir (Talimciler, 2008).

2.3. Kişilik

Bireyler sahip oldukları içsel ve dışsal nitelikler açısından birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bunlar; parmak izi, ten rengi, avuç içi çizgileri ya da kişilik gibi birçok gözle görünür ya da görünür olmayan değişken şeklinde sıralanabilir (Morsünbül, 2014). Buradan hareketle dünya üzerinde birebir aynı özelliklere sahip hiçbir kimsenin olmadığı anlaşılmaktadır. Son yıllarda ise insanları birbirinden ayıran duygu, düşünce ve davranışların toplamından daha fazlası olarak nitelendirilen kişilik oldukça merak konusu olmuştur (Taymur ve Türkçapar, 2012). Kişiliği bütünsel anlamda araştırıp, sistematik olarak anlaşılmasını sağlayan dört kuramsal bakış açısı vardır. Bunlar; “*psikodinamik kuramlar, bilişsel ve davranışçı kuramlar, insancıl ve varoluşçu kuramlar, araştırma odaklı kuramlar*” olarak ifade edilebilir (Yazgan- İnanç ve Yerlikaya, 2013).

Psikodinamik teoriler; sıklıkla erken çocukluk yaşantıları, bilinçaltı ve kişilik ilişkisi ve aynı zamanda bilinçaltının kompleks yapısına ilişkin görüşler konusunda ortak kuramsal alt yapıya sahiptir (Sayar ve Dinç, 2016). Bilişsel ve davranışçı kuramlar ise genel anlamda bireylerin çevreyle kurdukları ilişkilerin kişiliği şekillendirmesi ve buna bağlı olarak davranış değişikliklerinin gerçekleşmesine odaklanmaktadır. Buna ek olarak, davranışı belirleyen faktörün çevreden gelecek uyarıcılar ve ipuçları olduğu görüşünü savunmaktadırlar (Schultz and Schultz, 2016). İnsancıl ve varoluşçu kuramsal perspektif ise insanın özünün iyi olduğunu ve bireyin geçmiş ya da gelecek yaşantılarına değil içinde bulunduğu ana ilişkin değerlendirmede bulunulması gerektiğini ifade etmektedir. Seçim kavramı bu kuramsal bakış açısında oldukça önemli olmakla birlikte, bireylerin kendi seçimlerinin sonucunu yaşamakta olduğunu ifade etmektedirler (Burger, 2006). Araştırma odaklı kuramlar literatürde ayırıcı özellik kuramları olarak da

nitelendirilmektedir. Bu kurama göre kişilik birbirinden çok farklı değişkenlerde bireylerin ortaya koymuş olduğu kalıp davranış tipleri olarak açıklamaktadır. Ayrıca öz-bildirim testleri aracılığıyla sahip olunan özelliklerin ortaya konulabileceği ifade edilmektedir (Cloninger, 2013).

Kuramlar incelendiğinde kişiliğin; aile, kardeş sayısı, doğum sırası, erken çocukluk yaşantıları, genetik faktörler ve yaşanan coğrafi bölge gibi birçok değişkenin birbiriyle etkileşimi sonucu oluşan kompleks bir yapı olduğu görülmektedir (Özdemir ve ark., 2012). Öte yandan bireyleri tamamen olumlu ya da olumsuz kişilik tanımlamalarına sığdırmak mümkün görülmemektedir. Ancak benzer niteliklere sahip bireyler, kişilik kavramının daha sistematik bir şekilde anlaşılabilmesi için gruplandırılmaya çalışılmıştır. Sosyal kabul edilebilirliğin daha düşük olduğu tutum ve davranış eğilimlerini içeren kişiliğin yıkıcı tarafı olarak da nitelendirilen karanlık üçlü kişilik özellikleri “*makyavelizm, psikopati, narsizm*” şeklinde literatürde yerini almıştır (Jonason and Webster, 2012). Sınıflandırmayla ilgili ilk çalışmalar subklinik (klinik olmayan) perspektifte Paulhus ve Williams (2002) tarafından ele alınmıştır.

2.3.1. Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri

Şekil 2.1. Karanlık Kişilik Özelliklerinin Temel Karakteristikleri (D’Souza *et al.*, 2019)

Şekil 2.1 incelendiğinde subklinik narsizmin daha çok bireyin öz yeterlilik algısına yönelik gerçek üstü ve etik olmayan ifadeler içerdiği görülmektedir. Makyavelizm boyutuna bakıldığında ise kişisel çıkarlar için etik dışı manipülatif tutum

ve davranışların yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Son olarak, subklinik psikopati boyutunda ise daha çok dürtüsellik ve empati yoksunluğunu içeren anti sosyal davranış örüntüleri görülmektedir. Bu üç kişilik özelliğinin ortak davranış kalıpları incelendiğinde; uyum güçlüğü, manipülasyon ve empati yoksunluğu ile karşılaşılmaktadır (Set, 2020). Kişilik özelliklerini tanımlamak için kullanılan bu özellikler yapılacak araştırma ve örneklem grubuna göre değişiklik gösterebilmektedir.

2.3.1.1. Makyavelizm

1469-1527 yılları arasında İtalya’da yaşamış olan Niccolo di Bernardo dei Machiavelli tarafından ilk kez ortaya konmuş bir düşünce sistemi olan makyavelizm, ismini fikir babasından almıştır. Düşünür, siyasetçi ve yazar sıfatlarıyla da anılan Machiavelli’nin en popüler eserlerinden biri olan “*Prens*” adlı kitabındaki görüşlerden esinlenerek ortaya çıkmış bir kavramdır. İlgili kitap birçok dile çevrilmiş olmakla beraber bazı kaynaklarda “*Hükümdar*” adıyla da anılmaktadır. Kitap devlet yöneticisine verilen tavsiyeler niteliğini taşımaktadır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu gibi bazı köklü devletlerin yönetim biçimleri de anlatılmaktadır. Ayrıca savaşlar ve örgütsel stratejilere de yer verilmektedir. Machiavelli “*nihai sonuca ulaşmak için her yol mubahtır*” felsefesini temel alıp yöneticilerin devlet çıkarlarını gözetmek adına her türlü girişimde bulunabileceğini ve gerekirse bunu zor kullanıp, yalan söyleyerek de yapmanın doğru olduğunu ifade etmektedir. Kitap bir bakıma otoriteyi sağlama ve bunu sürdürme konusunda siyasilere yol gösterir niteliktedir. Ayrıca kitapta toplumsal açıdan etik davranış örüntülerine sahip olan bireylerin bile yeri geldiğinde diğer insanları kandırıp kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilecekleri ifade edilmiştir. Bahsi geçen kitap özetle; var olan durum, amaçlar doğrultusunda gitmediğinde yalan söyleyerek yeni fırsatlar denemeli öğretisini içermektedir. (Machiavelli, 1999).

Christie ve Geis (1970) makyavelizmi politik çerçevenin dışına taşımış ve kişilik boyutunda ele almıştır. Prens adlı kitapta geçen öğretilerin insanlar tarafından ne ölçüde uygulandığı konusunu araştırmıştır. Bu doğrultuda yapmış oldukları 38 çalışmayı içeren “*Studies in Machiavellism*” adlı yapıtı ortaya koymuşlardır. Böylelikle, makyavelizm psikoloji literatürüne adımlarını atmış ve birçok bilim insanı tarafından araştırılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Christie ve Geis MACH- IV anketini geliştirip makyavelizme ait kişilik özelliklerini ölçmeyi hedeflemiştir (Rauthmann and Will, 2011).

Makyavelist davranışların açıklanmasında evrimsel kurama dair görüşler de yer almaktadır. Bu kurama göre güç insanlık için her zaman önemli olmuştur. Güçle beraber yönetme-yönetilme pozisyonları aynı zamanda fizyolojik ihtiyaçların giderilme boyutları da farklılaşmaktadır. Örneğin güçlü olan ya da aklını kullanan karnını doyururken diğer grup bunu başaramamaktadır. Evrimsel görüş bireylerin problemlerle başa çıkma stratejilerinin genetik kodlarla bir sonraki kuşağa aktarıldığı ifade etmektedir. “*Bencillik geni*” ve “*makyevelist zekâ*” gibi ifadelerle adlandırılan bu gen insani temel ihtiyaçlar için önemli bir yer tutmaktadır (Yaylacı, 2006).

Makyavelistler hakkında daha çok bilgi sahibi olmak adına yapılan fizyolojik araştırmalarda bu bireylere ait prefrontal korteks, insula ve hipokampus gibi zihinsel alanlarda farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. İlgili alanların beyne başarı sağlama, stratejik planlar yapma, duyuşsal esneklik gibi birçok alana etki ettiği söylenmektedir. Bu bölgelerin doğuştan mı yoksa ilerleyen yıllarda mı değişime uğradığıyla alakalı bilgi verilmemiştir (Verbeke *et al.*, 2011). Sonuç olarak; duygusallıktan yoksun olan bu kişilerin hedefleri doğrultusunda sömürücü davranış örüntüleri sergilediği söylenebilir

Narsizm ve psikopati daha çok klinik boyutta ele alınırken, makyevelizm endüstri ve sosyal psikoloji için araştırma konusu olmuştur. Hatta iş yerindeki başarı ve zekâyla pozitif anlamda ilişkili olduğu düşünülmüş olan Makyavelizmin, konuyla ilgili yapılan çalışmalar sonucunda beklendiği gibi olmadığı bulunmuştur. Bu algının oluşmasındaki en önemli sebepler ise manüpilatif davranış eğilimleri ve başarı odaklı oluşlarıdır (Maccoby, 2000; Vohs *et al.*, 2005; Goleman, 2006; Kanten *et al.*, 2015; Aydoğan ve Serbest, 2016). Buradan hareketle makyevelist bireylerin günümüz iş dünyasının beklentilerine uygun niteliklere sahip oldukları düşünülebilir.

Makyavelist kişilere ait diğer bir özellik ise çoğunlukla dış dünyaya karşı kuşkuyla yaklaşmalarıdır. Diğer bir ifadeyle; kendileri gibi diğer bireylerin de çıkarları için hareket ettiğini düşünerek dışarıdan gelecek tehditlere karşı her zaman kendilerini koruma altına almaktadırlar (Glenn *et al.*, 2009). Çevresini de kendisi gibi manüpilatif, alaycı ve ikiyüzlü gören bu bireylerin yaptığı davranışları “*benim yerimde her kim olsaydı aynısını yapardı*” şeklinde savunup bir anlamda mantığa bürüme savunma mekanizmasını kullanmakta oldukları anlaşılmaktadır (Wai and Tiliopoulos, 2012). Bu kişilerin kendilik algıları daima yüksektir ve onlara göre her insan bunun için

çabalamaktadır. Öte yandan, bu bireyler antisosyal tutum ve davranışlar içerisinde bulduklarını farkında olmazlarken, farkındalık olduğu durumda ise hedefleri doğrultusunda bu edimlerini sürdürebilmektedir (Arvan, 2013). Ek olarak; söz konusu bireyler algı yönetimini sağlamak amacıyla yalan söyleyip, iftira atma gibi ahlak dışı davranışlarda da bulunabilmektedir (Jones and Paulhus, 2009).

Bu konuda yapılan araştırmalara göre makyavelist davranışların 18-25 yaş grubundaki erkeklerde daha sık rastlandığı görülmektedir. Ayrıca bu durumu cinsel birliktelikler açısından ele alan araştırmacılar, ilgili gruptaki makyavelist erkeklerin daha çok partner değiştirdiğini ortaya koymuştur (Linton and Wiener, 2001). Buradan hareketle sık ve hızlı partner değişiminin altında kazanma motivasyonu ve kendilik algısını sürekli yüksek tutma ihtiyacı olduğu düşünülebilir.

Karanlık üçlü kişilik tipleri farklı değişkenler ile birlikte incelendiğinde ihanet eğiliminin makyavelistlerde görülme sıklığı daha yüksekken, kendilik algılarını yüksek tutma ve başarı odaklı olmaları bakımından sosyal ilişkilerinde psikopatik bireylere göre daha başarılı olarak bulunmuştur. Psikopatikler fevri kararlar alıp davranışlarının karzarar dengesini irdelemeden hareket ettikleri için sosyal bağlamda makyavelist bireylere göre daha başarısız olabilmektedir (Jones and Paulhus, 2014).

Sonuç olarak makyavelizm kişisel başarı ve çıkarları her şeyin üstünde görme, ahlaki etik değerlere sahip olmama, ilkelerden yoksunluk, ikiyüzlü ve istismarcı ilişkiler kurma gibi davranış örüntülerini içeren bir kavramdır (Çalışkan ve Özer, 2021). Makyavelistler dışarıdan gelen etkilere kapalıyken, çevresini idealleri uğruna yönlendirebilmektedir. Diğer bir deyişle, kişinin çıkar ve hedefleri gözetiliyorsa ahlak dışı olmasında bir problem görülmemektedir. İnsanlarla rahat bir şekilde iletişim kurmaları ve onları yönlendirebiliyor olmaları ne kadar olumlu sosyal beceriler gibi algılansa da kurulan iletişim samimi olarak nitelendirilmemektedir. Müttefikleri ile çıkarları çatıştığı durumda kolaylıkla var olan ilişki şemalarını yenileriyle değiştirebilmeleri kurulan ilişkinin özelliklerini özetler niteliktedir.

2.3.1.1.1. Düşük Makyavelizm

Bu gruptaki bireylerin empati kurma becerilerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Kişinin kendinin ve diğerlerinin duygularını tanınması, anlaması ve yorumlaması açısından önemli rol oynayan duygusal zeka (EQ) puanları diğer gruba göre

daha yüksektir. Aynı zamanda daha kabul edilebilir sosyal ilişkiler kurup yönettikleri görülmektedir. Bu ilişkiler aracılığıyla müttefikler sağlayıp hedefleri doğrultusunda kişileri manipüle ettikleri anlaşılmaktadır. Bu bireylerin ikna edilebilirlikleri diğer guruptaki bireylere göre daha yüksektir (Pilch and Turska, 2015).

2.3.1.1.2. Yüksek Makyavelizm

Empati ve duygusal zekâ puanları olarak diğer grubun altında kalan bu kişiler daha problemlili sosyal ilişkiler yaşamaktadır. Bu bireyler çevresindeki kişileri manipüle edip kendi iyilik halleri doğrultusunda kullanabilmektedir. Hedefleri doğrultusunda ciddi strateji ve planlar yapma ilgili grubun diğer bir özelliğidir. Aynı zamanda ilişkilerinde amaca yönelik davranış izlerini görmek mümkündür. Toplumsal kurallardan daha çok kendi kural ve çıkarlarına odaklanan bu bireylerin, kolay kolay ikna edilemedikleri görülmektedir (Rauthmann and Kolar, 2012).

2.3.1.2. Narsizm

Narsizmin terimsel olarak mitolojik Yunan kaynaklarından geldiği ifade edilmektedir. Kavramla ilgili birçok anlatı bulunmaktadır ancak ilk olarak İtalyan şair Ovidius milattan sonra 8. yüzyılda ele almış olduğu “*Dönüşümler*” adlı eserinin 3. kitabında Narcissus ve Echo’nun hikâyesine yer vermiştir. 1994 yılında Türkçe’ye İsmet Zeki EYÜBOĞLU tarafından çevirisi yapılan eser “*Hükümdar*” adını almıştır (Ertekin ve Yurtsever, 2001). Kavramın ortaya çıkış hikâyesine bakıldığında; Narcissus çevresindeki tüm kadınları ve perileri kendine hayran bırakacak ve etkisinden çıkamayacakları bir fiziksel görünüme sahiptir. Çevresi tarafından her zaman ilgi odağı olmakla beraber hiçbir zaman bu ilgi Narcissus tarafından karşılık bulmamıştır. Aynı zamanda çevresindekileri küçük görmüş ve alay etmiştir. Narcissus’un dünyaya geldiği gün kehanette bulunan bir kâhin eğer huzurlu, mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürmek istiyorsa ömrü boyunca kendisini görmemesi gerektiğini söylemiştir. Kimseyi kendine uygun bir eş aday olarak algılayamayan bu genç peri Echo’nun aşkını da karşılıksız bırakır. Reddedilen Echo günden güne erimeye, zayıflamaya ve sağlığını kaybetmeye başlar. Artık aşkına dayanamayarak yaşamını yitirir. Tanrılar bu olaya çok kızar ve artık Narcissus’un cezalandırılma zamanı geldiğini düşünür. Günün birinde ava giden Narcissus öylesine susar ki bir göl bulup kenarına oturur. Tam suyu içecekken yansımasını gölde görür ve kendisine âşık olur. Günlerce yemez içmez sadece kendini

seyreder halde gölün başında oturur. Sonrasında artık açlık ve susuzluğa dayanamaz ve orada yaşamını kaybeder. Bir süre sonra Narcissus'un bedeni çiçeğe dönüşür ve bunun günümüzde nergis çiçeği olduğu düşünülmektedir (Levy *et al.*, 2011).

19.yy kadar sanat, bilim ve edebiyat gibi alanlarda kendini yüceltmeyle birlikte öz-sevginin simgesi haline gelen Narcissus'un hikâyesi tıp uzmanı Havelock Ellis (1898) tarafından farklı bir boyutta ele alınmıştır. Bireyin cinsel anlamda arzularını kendine yöneltmesi durumunu açıklarken "*Narcissus benzeri*" şeklinde tanımlama yapmıştır. Bundan bir yıl sonra Paul Nacke (1899) tarafından kişinin bedenine yönelik göstermiş olduğu ilgi ve cinsel haz durumunu tanımlamak için ilk kez narsizm kelimesi kullanılmıştır. Hatta bu durumu "*kendi bedenine âşık olma hali*" şeklinde ifade etmiş olup, bireyin özüne yönelik cinsel duyguların en üst noktası olarak nitelendirmiştir. Otto Rank (1911) narsizmi kişinin kendisine yönelik duymuş olduğu hayranlık boyutunda ele alsa da "*cinsel öz sevgi*" kavramıyla da ilişkilendirmiştir (Levy, *et al.*, 2011).

Freud'un ise narsizm kavramıyla ilgili en kapsamlı çalışması 1914 yılında "*Narsizm Üzerine*" olsa dahi 1910 yılında yayınlanan "*Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Makale*" adlı çalışmasında ilgili kavrama dipnot şeklinde yer vermiştir. Freud'a göre kişilik gelişimi için kritik dönem 0-6 yaş aralığını kapsarken, kişilik yapısını id-ego-süperego üçlüsü oluşturmaktadır. Öte yandan, narsizmi iki boyutta ele almıştır. Bunlar; "*birincil narsizm (sağlıklı olan)*" ve "*ikincil narsizm (sağlıksız olan)*" şeklindedir. Erken çocukluk döneminde egosantrik düşünce yapısıyla birlikte libidinal enerji (yaşam enerjisi) bireyin kendisine yönelmiştir. Birey daha nesne ve kişi ayrımını kavrayamamış tüm enerji benliğe yönelmiştir. Sonraki yıllarda birey yaşam enerjisini çevreye yöneltmeye başladığında birincil narsizm dönemi sağlıklı bir şekilde benlikten diğerlerine yönelmiş olur. Birincil narsizm evresinin bu şekilde atlatılması ego gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Öte yandan libidinal enerji genellikle bakımı üstlenen birey ya da anneye yönlendirilir. İlgili enerji aktarımı sonrasında karşı taraftan gelecek sevgi ve ilgiyle birlikte bu süreç olumlu sonuçlanır. Eğer kişi yönelmiş olduğu libidinal enerjiye karşılık bulamazsa yönlendirilen enerji benliğe döner bu da ikincil narsizmin oluşmasına sebep olur. Söz konusu durum bireyde travmatik yaşantılara ve ego gelişimi açısından olumsuzluklara neden olmaktadır. Bireyin yaşam enerjisini kendisine yöneltmesi bir anlamda telafi mekanizmasını kullanması anlamına gelmektedir (Cratsley, 2016).

Horney, insanlar var olan benlikleri üzerinden ilgi, sevgi ve takdir edilme gibi durumları deneyimlemezse sahte benlikler oluşturarak ve ihtiyaçlarını bu benlikler aracılığıyla karşılamaya çalışır şeklinde kişilik üzerine görüşlerini ifade etmektedir. Aynı zamanda Horney’de Freud gibi ebeveyn tutumları üzerinden yaşanan ikincil narsizm kavramını kabul etmektedir. Ancak sevginin dışa aktarılmasına yönelik farklı bakış açıları sunmaktadır. Buna ek olarak kişinin geliştirmiş olduğu sahte benlikler aracılığıyla da sevgisini dışarıya aktarabileceğini ifade etmektedir (Konrath, 2007).

Sosyal öğrenme kuramı açısından bakıldığında; psikanalitik görüşün aksine narsizmin temelinde ebeveyn ilgisizliğinin yerine aşırı ilgi yattığını ifade edilmektedir. Ailenin çocuğa yönelik göstermiş olduğu duygu, düşünce ve davranışlar çocukta özel olduğu hissini uyandırmaktadır. Bu bireyler ailesi dışındakiler tarafından da aynı şekilde algılandığını düşünmektedir. Ancak bunun böyle olmadığını anlayan birey takdir edilmek, önemsenmek ve kendisinin diğerlerinden daha önemli olduğunu göstermek adına özel bir çaba sarf etmektedir. Genellikle bu kişiler ailenin tek ya da ilk çocuğu olma özelliğini taşımaktadır (Miller *et al.*, 2017).

Klinik boyutun yanı sıra subklinik narsizm bir kişilik unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu tarz bireyler kendi yetenek ve becerilerini üstün görüp, diğerlerinin aynı yeterliliğe sahip olmadığını düşünmektedirler. Dolayısıyla, kendilerine yönelik hayranlıkları aşırı boyuttadır. Başarı, güç, zekâ ve dış görünüş olarak eşsiz olduklarını ifade etmekle beraber çevreleri tarafından pozitif ayrımcılığa tabi tutulmaları gerektiğini düşünebilmektedirler. Ek olarak, empati becerilerinin yetersiz olması, çıkarıcı ve sömürücü sosyal ilişkiler kurmaları diğer kişilik özellikleri arasında yer almaktadır (Kernberg, 2014).

2.3.1.3. Psikopati

Psikopatinin kelime kökeni Yunanca “*psyche*” ve “*pathos*” kelimelerinden oluşmaktadır. Genel anlamda klinik bir vaka olarak görülmeyen psikopatik bireyler toplum kurallarına uygun davranmayan, etik sınırları ihlal eden, duygusal yoksunluk ve karşı tarafın beklentilerini önemsemeyen kişiler olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda bakıldığında adli bilimlerde önemli araştırma konularından olmuştur (Board and Fritzon 2005).

İlk olarak 19.yüzyılın ikinci yarısında Almanya’da ortaya atılmış bir kavram olmakla beraber genellikle davranış bozukluklarını ve uyumsuz bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. Fransız tıp uzmanı Phillippe Pinel tarafından “*hezeyansız mani*” olarak nitelendirilip literatüre kazandırılmıştır. Sonraki yıllarda Prichard “*ahlaki delilik*” şeklinde tanımlamıştır. Ancak psikopati ve psikopatlarla dair en geniş bilgiye “*Mask of Sanity*” adlı eserinde Cleckley tarafından yer verilmiştir. Buna göre, Cleckley kriterleri olarak da geçen psikopatlarda görülen 16 davranış özelliğini alana kazandırmıştır (Cleckley, 1951).

Cleckley (1951) Psikopatik davranış eğilimlerinin sadece suçlu ya da cezaevi hükümlülerinde değil, günlük yaşantıda iç içe olunan bireylerde de var olabilecek örüntüler olarak algılanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuyla ilgi yazmış olduğu kitapta; “*En belirgin ve ciddi şekilde sakat psikopatın bile akıl sağlığı yerinde bir görünüm göstereceği, iş ve meslek yaşamında genelde kısa, bazen ise uzun sayılabilecek süreler boyunca başarılı olabileceği her zaman akılda tutulmalıdır.*” ifadelerini kullanmıştır.

Psikopatlara dair bazı özellikler aşağıda sıralanmıştır (Hare and Neuman, 2008).

- Kendilerini karşı tarafın yerine koyarak olayları değerlendirme konusunda yetersizdirler.
- Yaşanılan durumlara karşı endişelerini kontrol edemezler.
- Davranışlarının kâr zarar analizini yapmadan hareket ederler.
- Çevresinden gelecek tepkilere duyarsız ve sosyal ilişkilerini önemsemeyen bireylerdir.
- Davranışlarının karşı tarafta neler hissettirebileceğini düşünmezler.
- Davranışsal anlamda tutarlılık sahibi olmadıkları için güven vermezler.
- Pişmanlık ya da utanma gibi durumları önemsemedikleri için istedikleri gibi davranırlar.
- Davranışsal yönelimlerini kendi isteklerine göre biçimlendirirler.
- Duygusal boyutta nötr olduklarını ifade ederler.
- Yaşam stillerini oluşturan bir plan ya da program yoktur.

- Diğer karanlık üçlü boyutundaki bireylere nazaran kaygı seviyeleri oldukça düşüktür.
- Korku boyutunda diğer bireylere göre çok daha cesurdurlar.
- Kendilerini diğerlerinden farklı algılar ve yönlendirirler.
- Genel anlamda muhalif ve düzeni bozan kimseler olarak algılanırlar.
- Soğukkanlılık önemli özellikleri arasındadır.
- Geçmişten ders çıkarıp geleceğini yönlendirme gibi bir davranış özelliği göstermezler.
- Onlar için cezalandırılmak bir tehdit unsuru olarak algılanmamaktadır.
- Genel geçer çoğu bilgiye sahip olmalarına rağmen bunu yaşamlarında pek uygulamazlar.

Psikopati genel anlamda olumsuz özellikleri çağrıştırmasına rağmen bazı durumlarda bu yapıda olmanın getirdiği avantajlar olabilmektedir. Stres ve kaygı seviyelerinin kontrol edebilmeleri, itidal sahibi olmaları gibi bazı özellikler söz konusu bireylerin daha cesur ve korkusuz olmalarını sağlayabilmektedir (Lilienfeld, 2013). Bu da yaşam içinde girişimci ve aktif olmanın gerektiği durumlarda başarıyı getirmektedir. Ancak bahsi geçen özellikler kısa vadede olumlu sonuçların alınmasını sağlasa dahi ilerleyen zamanlarda var olan antisosyal davranış içerikleriyle birlikte bu başarı kalıcılık gösterememektedir (Rauthmann and Kolar, 2012).

Psikopatinin en önemli özelliklerinden biri de dürtüsel davranış eğilimleridir. Diğer bir ifadeyle, bu eğilime sahip kişiler davranışlarının sonuçlarına çok fazla odaklanmadan harekete geçebilmektedir (Crego and Widiger, 2016). Genel anlamda dürtüsellik ise iki boyutta ele alınmaktadır. Bunlar; işlevsel ve işlevsel olmayan dürtüselliktir. İşlevsel boyut daha çok karar almak için yeterli zamanın olmadığı ya da yoğun baskı durumunda alınan kararlarda görülebilmektedir. Psikopatik bireylerin almış oldukları bazı karar değerlendirildiğinde işlevsel dürtüsellik özelliği taşıyabilmektedir (Jones and Paulhus, 2011).

Psikopati konusuna Hare (1980) tarafından kazandırılan kontrol listesi çok kez düzenlenerek 20 maddeye indirgenmiştir. Bu liste psikopati ölçümlerinin olmazsa olmazı haline gelmiştir. İki alt boyuttan oluşan ölçeğin ilk boyutunun birincil psikopatiyi diğer boyutunun ise ikincil psikopatiyi ölçtüğü ifade edilmiştir (Furnham *et al.*, 2013).

2.3.1.3.1. Birincil Psikopati

Genel olarak biyolojik unsurları yani genlerle aktarılan boyutu temsil etmektedir. Psikopati yolundaki ilk adımlar şeklinde de nitelendirilmiştir. Bu seviyedeki bireyler düşük duygusal zeka, yetersiz empati becerileri, çevresindekilere karşı duyarsızlık ve duygu durum seviyesindeki eksiklikler ile ifade edilmektedirler. Duygusal anlamda karmaşık yapıları olmasına rağmen tamamen duygusuz oldukları da söylenemez (Visser *et al.*, 2010). Karşı tarafı kandırmaya ve manipüle etmeye yönelik davranışlarla beraber onların neler hissettiklerine pek önem vermedikleri ortaya konulmuştur. Bu bireyler genel anlamda karşısındaki insanlar tarafından çözülemeyen davranış ve düşünce eğilimlerine sahip kişiler olarak görülmektedir (Malterer *et al.*, 2008; Fox and Rooney, 2015).

2.3.1.3.2. İkincil Psikopati

Birincil psikopati daha çok genetik faktörlerle açıklanırken ikincil psikopati çevresel faktörlerin etkisiyle açıklanmaktadır. Birincil psikopatiye neden olan unsurlar hakkında bilgi sahibi olmak ve araştırma yapmak daha zorken ikincil psikopati için bu durum daha kolaydır. Öz düzenleme becerileri anlamında birincil psikopati boyutunda olanlar daha başarılı sayılmaktadır (Muris *et al.*, 2017).

İkincil psikopati dışarıdan gelen uyarıcılara karşı verilen durumsal tepkiler olarak ifade edilmektedir. Bu davranışlar antisosyal, yıkıcı, istismar edici, hilekâr boyutta ele alınmaktadır (Walker *et al.*, 2022). Bu gruptaki bireyler çevreleri açısından risk unsuru oluşturmakla beraber sosyal anlamda dışarıda bırakılmak istenen kişiler olarak da görülmektedir (Jakobwitz and Egan, 2006; Paulhus, 2014).

2.4. Bağlanma

İnsanoğlu anne karnından başlayıp doğum sonrası yaşının ilk yılları da dâhil olmak üzere yaşam mücadelesini sürdürebilmek için bakımını üstlenen birine gereksinim duymaktadır. Bu kişiyle birlikte çevresel uyaranlara karşı geliştirilecek tepkileri öğrenmiş olur. Öyle ki ebeveynler tarafından sadece fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik verilecek destek ve bilgi birikimi yeterli görülmemektedir (Rossen *et al.*, 2017). Aynı zamanda bakımı üstlenen kişi tarafından gösterilen ilgi, sevgi, şefkat ve kabul görme gibi psiko-duygusal ilişkiler hayatta kalmanın da ötesine geçip bireyin bir bütün olarak gelişimine katkı sağlayacak bağlanma stilini oluşturmaktadır (Cüceloğlu, 2006). Bu süreçte hamilelik döneminde anne ve fetüs arasında kurulan bağ, doğum sonrası ilişkiyi

de etkileyebilmektedir. Anne ile doğum öncesi kurulan ilişki maternal, baba ile kurulan ilişki ise paternal bağ olarak adlandırılmıştır (Sierau *et al.*, 2013; Cuijlits *et al.*, 2020). Buradan da anlaşılacağı üzere bağlanma figürü sadece bakım veren kişi ya da anne değil, çevresindeki diğer bireyler de olabilmektedir (Michalek- Kwiecień *et al.*, 2022).

Bağlanma üzerine ilk ve en kapsamlı çalışma Bowlby (1944) tarafından Londra Çocuk Rehberliği Kliniği'nde antisosyal davranışlar sergileyen çocuklar arasında yaptığı "44 Çocuk Hırsız; Kimlikleri ve Yaşamları" adlı çalışmasını Dünya Sağlık Örgütü'ne sunmasıyla başlamıştır (Hazan and Shaver, 1994). Bowlby yaptığı çalışmada araştırma grubuna alınan çocukların anneden gerekli ilgi ve sevgi bulamadığını dolayısıyla güvenli duygusal ilişki oluşturamadıkları için bireylerin antisosyal davranışlara daha açık hale geldiğini ortaya koymuştur (Strauss *et al.*, 2022). Buradan hareketle birinci dereceden bakımı üstlenen bireyle kurulan bağın, kişiyi yaşamı boyunca etkilediği çıkarımı yapılabilmektedir.

Bowlby (1988) yeni doğanın yaşamın ilk yıllarından itibaren bakımı üstlenen bağlanma figürüyle ilişkisinde beklentilere sahip olduğunu ve bu beklentilere ne tür cevaplar verildiğinin öğrenildiğini ifade etmektedir. Bu durum bilişsel şema düzenlemesi içermekle birlikte yeni doğan için içsel-bilişsel temsillerin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Verhage *et al.*, 2018). Buradan hareketle bireyin kendi ve diğerlerine yönelik özellikle dikkat edilmesi gereken üç temsil geliştirilmektedir. Bunlar; kendi değer algısına yönelik inançlar, etrafındakiler tarafından yardıma ihtiyaç duyduğunda ne şekilde cevap alabileceğine yönelik inançlar ve ikili ilişkilerini nasıl kurup yönlendireceğine dair stratejiler olarak sıralanmaktadır (Shemmings and Shemmings, 2011).

Yaşamın ilk yıllarında edinilen deneyimlerin ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de yön verici bir unsur olduğu görülmektedir (Hazan and Shaver, 1994; Waters *et al.*, 2000; Ogilvie *et al.*, 2014; Pan *et al.*, 2020). Ancak yetişkin ve çocukların bağlanma stilleri arasında farklılıklar olduğu da ifade edilmektedir. Çocukluk çağı bağlanmalarında bakım tek taraflı olarak bakım verenden bakım alana yani çocuğa yöneliktir. Yetişkin bağlanma stillerine bakıldığında ise karşılıklı sürdürülen bir süreç ile karşılaşılmaktadır. Şöyle ki birey hem bakım alan hem de bakım veren konumunda yer almaktadır. Genellikle duygusal ilişkinin yaşandığı karşı cins ile kurulan bu bağlanma stilinin

karşılıklı doyumunu içeren kompleks bir yapıya sahip olduğu görülmektedir (Hazan and Shaver 1994; Fraley *et al.*, 2000; Branand *et al.*, 2019).

Bağlanma kavramı ortaya atıldığı günden itibaren çok farklı araştırmacı ilgili konuda görüşlerini açıklamış ve teorilerini ortaya koymuştur (Horney, 1937; Öztürk, 2002; Santrock, 2015; Kavut, 2018; McWilliams, 2020). Bowlby (1988)'e göre bağlanma dört aşamalı bir süreçten oluşmaktadır. İlk aşama yeni doğanın (0-2 ay) döneminde bağlanmanın çevresindeki insanlara yöneldiği, ikinci aşama bakımı üstlenen kişiyle bağlanmanın gerçekleştiği ve diğerlerinin ayırt edilmeye başlandığı dönemi (2-7 ay) ifade ederken, üçüncü aşama ise bakım verene yönlendirilmiş (7- 24 ay) aralığını kapsayan özel ilişki sürecini, son aşamada ise diğerlerine ilişkin farkındalığın oluştuğu (24 ay üzeri) dönemi içermektedir (Santrock, 2015).

Mary Ainsworth (1979), Bowlby'nin ortaya attığı görüşler üzerine temellendirdiği “*Yabancı Ortam Deneyi*” adlı çalışması sonucunda erken dönem bağlanma stillerini üçe ayırmıştır. Güvenli, kaygılı- kararsız ve kaçınan bağlanma stilleri şeklinde modelini oluşturmuştur. Güvenli bağlanma stiline sahip çocuklar anneden ayrıldıkları durumda hafif huzursuz ve mutsuz görünmekte olup, yabancı bireyler ve dış uyaranlara olumlu cevaplar verebilmektedir (Pan *et al.*, 2021). Kaygılı- kararsız bağlanma stiline sahip çocuklar ise ayrılığa protesto davranışları göstererek, dışarıdan gelen uyarıcılara tepki vermede ya da diğer bireylerle iletişime geçmede isteksiz görünmektedir. Kaçınan bağlanma stiline sahip çocuklar ise; ayrılığa tepki göstermeyip tekrar birleşme gerçekleştiğinde tepkisiz kalma davranış eylem ve eğilimleri sergilemektedir (Sroufe, 2016).

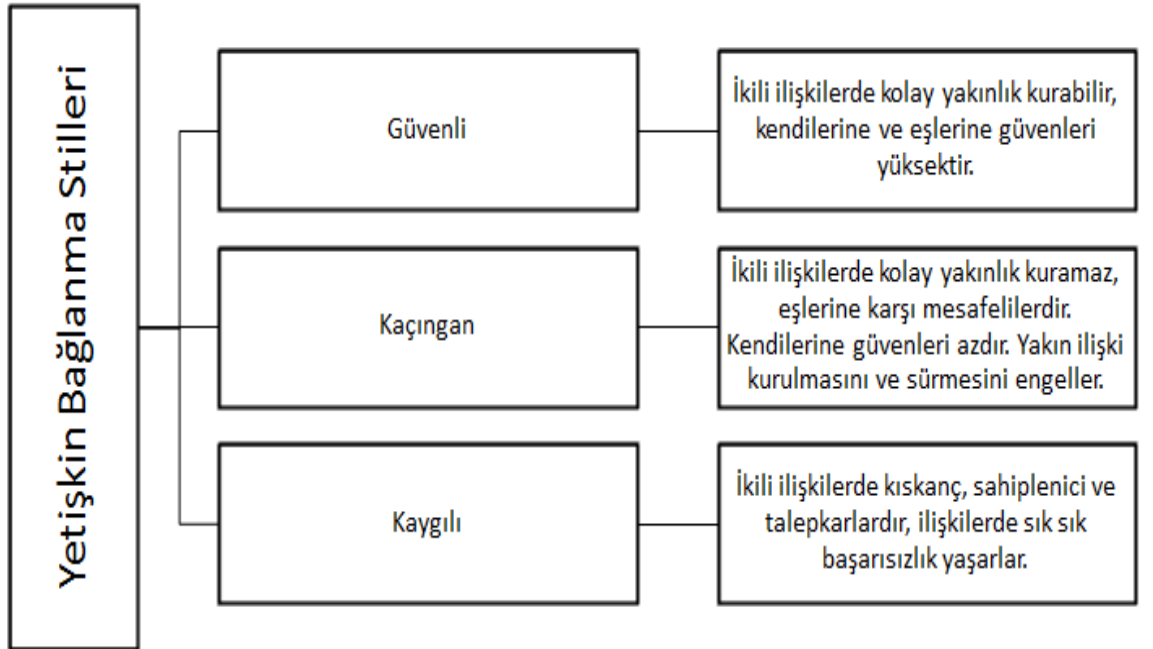
Bağlanma stilleri bireylerin yetişkinlik yıllarında stres ve ikili ilişkilerinde verdikleri tepkiler boyutunda farklılaşmaktadır. Buradan hareketle çocukluk dönemi bağlanma tarzı ile birey yetişkinlik döneminde kuracağı ilişkilere yönelik duygu, düşünce ve davranış kalıplarına dair öğrenmeler gerçekleştirmektedir (Farnfield and Holmes, 2014). Birçok kişinin ilerleyen dönemde çözümlenemediği ilişki problemlerinin ana unsuru olarak çocukluk dönemi bağlanma stili ve amacına uygun olmayan problem çözme mekanizmaları çıkmaktadır. Bağlanma kuramcılarının çocukluk döneminde geliştirilen bilişsel temsillerin yetişkinlik dönemi duygu, düşünce ve davranışlara olan etkisini bilinçaltı mesajlarla açıklamaktadır (Burger, 2006). Buradan hareketle bağlanma

kuramcılarının psikanalitik ve nesne ilişkileri kuramlarının görüşlerinden etkilendiği anlaşılmaktadır

Biyolojik olarak insanlar, çevrelerindeki bireylere güven ve bağlanma ihtiyacı hissetmekte ve bunun temelleri anne karnında atılmaktadır. Amigdala ve prefrontal kortektste bulunana özel yapı sayesinde bireyler kendilerini iyi hissettikleri kişilerin yanında güven duygusu yaşarken, tedirgin oldukları kişilerle birlikte olmak ise tepkisel davranışlara yol açmaktadır (Levine and Heller, 2018). Buradan hareketle bağlanma tarzının kişinin yaşamını çok boyutlu olarak etkilediği söylenebilir.

2.4.1. Yetişkin Bağlanma Stilleri

Hazan ve Shaver (1987)'a göre yetişkin bağlanma tarzı erken dönem bağlanma stilinden yetişkin gereksinim ve ilişkilerinin bir çocuğunkinden farklılaştığı noktalarda ayrılmaktadır. Buradan hareketle Ainsworth' un çocukluk bağlanma modeli üzerinden kendi yetişkinlik bağlanma modelinin tanımlayıcı çalışmalarını oluşturmuştur.

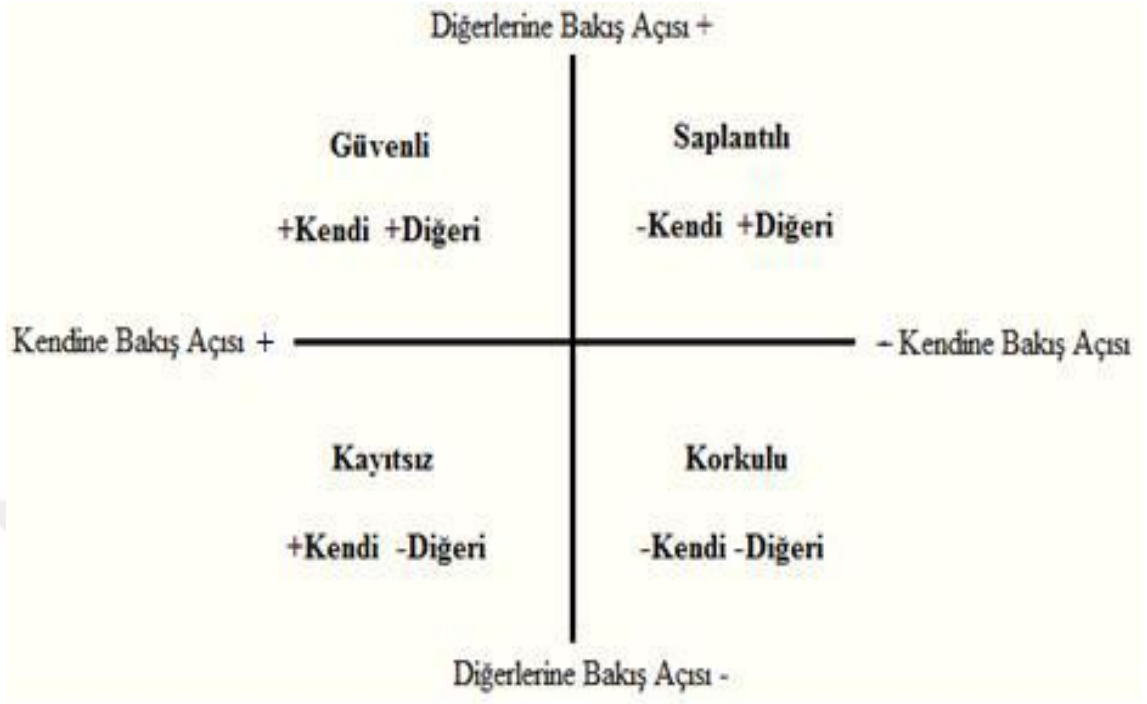

Şekil 2.2. Yetişkin Bağlanma Stilleri (Hazan and Shaver, 1987).

Yapılan sınıflandırma incelendiğinde güvenli bağlanma stiline sahip yetişkinler; karşısındaki bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını anlayıp kolaylıkla yorumlayabilen, kendisine ve başkalarına yönelik inançları genel anlamda olumlu ve

diğerlerine güvenme konusunda problem yaşamayan adaptif kişiler olarak nitelendirilmektedir (Fraley, 2019). Kaygılı- kararsız bağlanma stiline sahip bireyler ise; kendilik algıları negatif bu sebeple çevresi tarafından kabul görmeyeceği ve terk edileceği yönünde inançlar geliştiren kaygılı ve hassas kişilerdir. Aynı zamanda bu bireyler diğerleriyle ne kadar ilişki kursalar dahi geliştirmiş oldukları değersizlik algısı ve terk edilme korkusu sonucu içine girmiş oldukları sosyo-emosyonel durumlar, ikili ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (D'Arienzo *et al.*, 2019). Son olarak kaçınan bağlanma stili geliştirmiş bireyler incelendiğinde; yakın ilişkilerden uzak kalıp, diğerlerine güvenmekte zorlandığı görülmektedir. Aynı zamanda aşırı naif duygusal yapıya sahip olan bu bireyler kimsenin beklentilerini karşılayamayacağına yönelik güçlü bir inanca sahiptir. Sosyal ilişkilerinde şüpheli davranarak, yakın ilişkilere gerek olmadığını düşünmektedir (Fowler, 2022).

Yetişkin bağlanma stillerinden bir diğeri olan Dörtlü Bağlanma Modeli Bartholomew ve Horowitz (1991) tarafından ortaya konulmuştur. Bu modelde yetişkin bağlanma stilleri bireyin kendine ve başkalarına yönelik algıları iki uçlu (olumlu-olumsuz) olarak değerlendirilmiştir. Bu matrise göre dört alt boyut (güvenli- saplantılı-korkulu- kayıtsız) ortaya çıkmıştır. İlgili modelde yetişkin bağlanma tarzının belirleyici unsuru olarak çocukluk dönemi bağlanma stili gösterilmiş olup, bireyin geçmişte kendine ve diğerlerine yönelik geliştirmiş olduğu bilişsel temsillerin yetişkin dönemde ortaya çıkacağı görüşü öne sürülmektedir.

Şekil 2.3. Dörtlü Yetişkin Bağlanma Modeli (Bartholomew and Horowitz, 1991).

2.4.1.1. Güvenli Bağlanma

Her iki bakış açısı bağlamında olumlu özelliklere sahip olan bu bireyler, kendilerini objektif olarak değerlendirdiğinde diğerleri tarafından kabul görececeklerini ve ihtiyaçlarına cevap verileceği inancına sahiptir. Bu bakış açısıyla sosyal ilişkilerini kurgulamaktadır. Böylelikle öteki bağlanma stillerine göre ilişkilerinde daha az korku ve kaygı yaşamakla birlikte diğerlerinden bağımsız hareket edebilecek öz yeterlilik algısına da sahip oldukları anlaşılmaktadır (Adams *et al.*, 2018).

2.4.1.2. Saplantılı Bağlanma

Saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerin değerleri incelendiğinde; kendilerine yönelik olumsuz diğerlerine yönelik olumlu algı, inanç ve davranış örüntüleri sergiledikleri görülmektedir. Buradan hareketle karşı tarafı mükemmelleştirip kendilerini değersizleştiren bu bireyler terk edilme ve kabul görmeme korkusuyla ikili ilişkilerini sürdürmektedir. Takıntılı ve kaygılı sağlıksız davranış formları bu bağlanma stiline en önemli göstergeleri arasında sayılmaktadır (Adshead and Aiyegbusi, 2013).

2.4.1.3. Kayıtsız Bağlanma

Kendilik algılarının pozitif, diğerlerine yönelik değerlendirmelerinin ise negatif olduğu bireylerdir. Yetenek ve değerlerine güvenirken karşı tarafa ilişkin olumsuz beklentilere sahip olmakla birlikte güven problemi yaşamaktadırlar. Benliklerine yönelik tehditleri önlemek adına yakınlığa karşı yalıtılmışlığı tercih ettikleri görülmektedir. (Garofalo and Bogaerts, 2019).

2.4.1.4. Korkulu Bağlanma

Her iki bakış açısından da olumsuz algı ve değerlere sahip olan bireylerdir. Kendilik değerlendirmeleri sevmeye ve sevilmeye layık olamadıklarına yönelikken çevresindeki bireyleri de güven verici bulmadıkları yönündedir. Bu sebeple kayıtsız bağlananlar yakın ilişkilerden kağınarak biyopsikososyal bütünlüklerini koruduğu anlaşılmaktadır (Mikulincer and Shaver, 2019).

3. MATERYAL ve METOD

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sürecinde kullanılan yöntem ve materyal ile ilgili gerekli bilgilere yer verilmiştir.

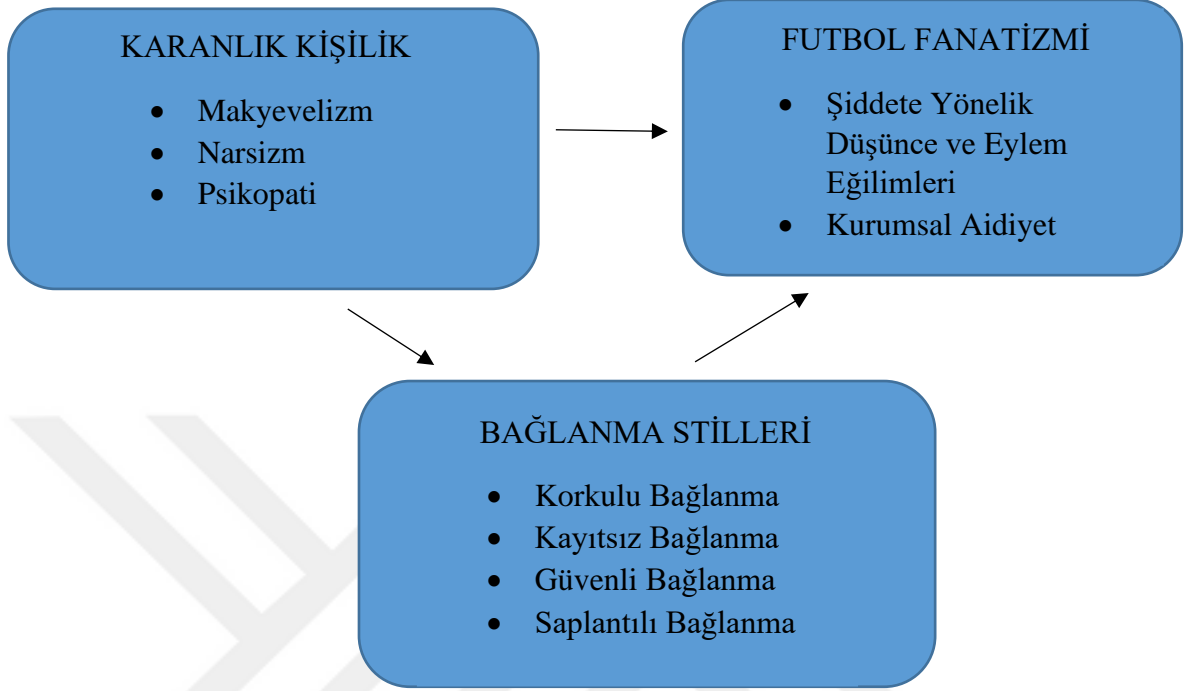
3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı karanlık kişilik özelliklerinin futbol fanatizmi üzerindeki etkisinde bağlanma stillerinin çoklu aracı rolünü incelemektir. Böylelikle bireylerin sahip oldukları kişilik tipinin fanatik tutum ve davranışlarla ilişkisi incelenirken aynı zamanda özellikle 0-6 yaş aralığında önemli ölçüde temelleri atılan bağlanma stillerinin bu süreçteki rolü de değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmayla istenmeyen fanatik tutum ve davranışların kişilik ve bağlanma stilleri ile ilişkisi ortaya koyularak, bu yöndeki eğilimlere ilişkin önleyici- koruyucu tedbirler boyutunda alandaki çalışmalara katkı sunması hedeflenmektedir.

3.2. Araştırma Grubu

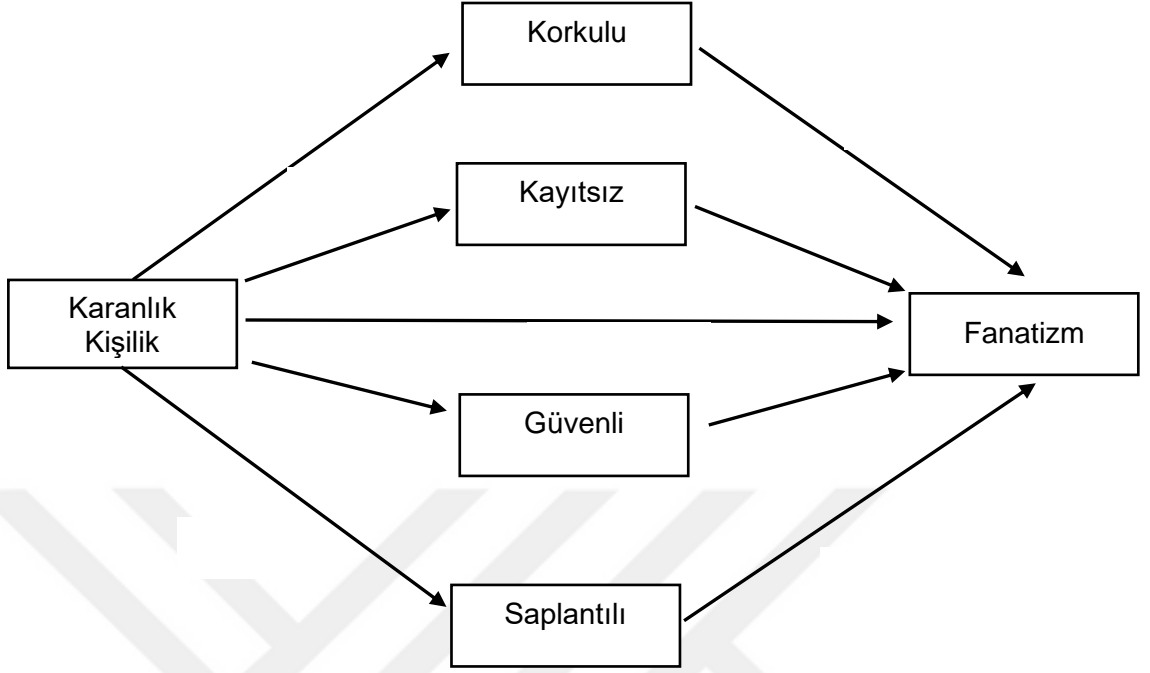
Çalışmaya ilişkin veriler etik kurulu onayı ve ilgili yasal izinler alındıktan sonra taraftar gruplarının liderlerine ulaşılarak hem Google Formlar hem de yüz yüze ölçek uygulamaları şeklinde ortaya konmuştur. Katılımcılara katılımlarından dolayı herhangi bir teşvik verilmemiştir. Uygulayıcılara gerekli bilgiler taraftar grubu liderleri tarafından aktarılmış olup cevaplama için 30 dakika süre verilmiştir. Katılımcı taraftarlara uygun örnekleme yöntemi kullanarak ulaşılmıştır. Uygun örnekleme; araştırmacıya en ulaşılabilir bireyleri seçme imkânı sunarken aynı zamanda hedefindeki verileri toplama konusunda zaman ve emek tasarrufunu sağlayan örnekleme yöntemidir (Fraenkel *et al.*, 2012). Araştırmanın örneklemini Genç Fenerbahçeliler (Fenerbahçe), Çarşı (Beşiktaş), Teksas (Bursaspor), Yalı (Göztepe), Tatangalar (Sakaryaspor), Vira (Trabzonspor), Çarşı (Karşıyaka), Akigolar (Akhisarpor), Forza (Manisa FK) ve Ultraslan (Galatasaray) taraftar gruplarından 18 yaş üstü 205'i erkek (%62,3) ve 124'ü kadın (%37,7) olmak üzere toplam 329 taraftar oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Modeli

Şekil 3.1. Araştırmanın Modeli

Karanlık Kişilik, bağlanma stilleri ve fanatizm arasındaki tüm hipotezler durumsal işlem modeli kullanılarak test edildi. İşlem modeli hem direk hemde dolaylı etkileri ölçebilmek için elverişli çok sayıda modeli içeren bir SPSS komut dizisidir (Hayes, 2012). Bu araştırmada paralel aracılık modeli (Model 4) kullanıldı. Modelde dört bağlanma stilinin (güvenli, korkulu, kayıtsız ve saplantılı) sırasıyla psikopati, makyavelizm, narsizm kişilik özellikleri ile fanatizm arasındaki ilişkideki aracılık rolü test edilmiştir.

Şekil 3.2. Değişkenler Arasındaki Çoklu Aracılık Etkisinin Test Ediliği Durumsal İşlem Modeli.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma modeline uygun hipotez ve alt hipotezler aşağıda sunulmuştur.

H1: Cinsiyet değişkenine göre taraftarların fanatiklik durumları farklılaşmaktadır.

H2: Cinsiyet değişkenine göre taraftarların karanlık kişilik özellikleri (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) farklılaşmaktadır.

H3: Cinsiyet değişkenine göre taraftarların bağlanma stilleri farklılaşmaktadır.

H4: Yaş değişkenine göre fanatiklik durumları farklılaşmaktadır.

H5: Yaş değişkenine göre taraftarların karanlık kişilik özellikleri özellikleri (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) farklılaşmaktadır.

H6: Yaş değişkenine göre bağlanma stilleri farklılaşmamaktadır.

H7: Eğitim durumuna göre taraftarların fanatiklik eğilimleri farklılaşmaktadır.

H8: Eğitim durumuna göre taraftarların karanlık kişilik özellikleri farklılaşmaktadır.

H9: Eğitim durumuna göre taraftarların bağlanma stilleri farklılaşmamaktadır.

H10: Bağlanma stilleri (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) ile futbol fanatizmi (Aidiyet ve Şiddet) arasında ilişki vardır.

H11: Karanlık kişilik (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) ile bağlanma stilleri (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) arasında ilişki vardır.

H12: Karanlık kişilik (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) ile futbol fanatizmi (Aidiyet ve Şiddet) arasında ilişki vardır.

H13: Psikopati ile fanatizm arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) çoklu aracılık rolü vardır.

H14: Makyavelizm ile fanatizm arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) çoklu aracılık rolü vardır.

H15: Narsizm ile fanatizm arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) çoklu aracılık rolü vardır.

3.5. Araştırmanın Kısıt ve Sınırlılıkları

Bu araştırma kuramsal çerçevede ileri sürülen bilgilerle ve ulaşılabilen yazınla sınırlıdır. Araştırma, gönüllü katılımı kabul eden bireylerin cevapları ve ölçme araçlarının geçerlik-güvenilirliği ile sınırlandırılmıştır. Çalışmadaki katılımcıların birçoğuna pandemi şartları gereği çevrimiçi ortamda (Google Formlar) ölçek uygulanması sebebiyle verilen cevaplarda sosyal beğenirlik algısının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Ayrıca İlişki Ölçekleri Anketi diğer çalışmalarda olduğu gibi bazı güvenirlilik sorunlarıyla karşılaşılmasına sebep olmuştur (Balkan, 2009). Öte yandan Genç Fenerbahçeliler (Fenerbahçe), Çarşı (Beşiktaş), Teksas (Bursaspor), Yalı (Göztepe), Tatangalar (Sakaryaspor), Çarşı (Karşıyaka), Forza (Manisa FK), Vira (Trabzonspor), Akigolar (Akhisarspor) ve Ultraslan (Galatasaray) takımlarının belirtilen 18 yaş üstü taraftarları ile kısıtlıdır. Bu araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar çalışmanın yapıldığı evrene genellenebilir.

3.6. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcılara, Katılımcı Bilgilendirme ve Aydınlatılmış Onam Formu, Kişisel Bilgi Formu, Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği (FTFÖ), İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) ve kısaltılmış karanlık kişilik özellikleri Türkçe formu olan Karanlık Üçlü Ölçeği (KÜÖ) verilmiştir.

3.6.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından ilgili literatür taraması yapılarak hazırlanmıştır. Bu formda araştırmaya katılan bireylerin yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi özelliklerinin, araştırma sonuçlarına doğrudan ya da dolaylı olarak etki edebilecek nitelikler olarak incelenmiştir.

3.6.2. Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği (FTFÖ)

FTFÖ, Taşmektepligil ve ark. (2015) tarafından ülkemizin farklı coğrafi bölgelerinde yer alan iki ayrı takım taraftarları üzerinde uygulanmış bir tutum ölçeğidir. Bu çalışmada tesadüfi örnekleme yöntemi seçilmiş olup 285 kişi uygulama sürecine katılım sağlamıştır. Toplamda 47 sorudan oluşan ölçek toplanan tüm verilere faktör analizi uygulanması sonucunda 13 maddeden oluşan bir tutum ölçeği olarak son halini almıştır. İlgili ölçek iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçekte 8 madde taraftarların “şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi”ni içeren tutumları ölçerken, diğer 5 madde ise “kurumsal aidiyet”i içeren ifadelerden oluşmaktadır. 4’lü likert tipi ile kurgulanmış olan bu ölçekten alınabilecek puanlar 52-13 aralığında olacaktır. Buradan hareketle cevaplayıcıların ölçekten almış oldukları puanlar 13-21 arasında ise “fanatik”, 22-30 arasında ise “takım taraftarı”, 31-52 arasında ise de “futbolsever” olarak nitelendirilmiştir. Geliştirilen ölçeğe verilen cevapların iç tutarlılığını ortaya koymak adına Cronbach’s Alpha değerleri incelenmiş olup, 0.875 oranında güvenilirliğe sahip olduğu bulunmuştur.

3.6.3. İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA)

Yapılan çalışmada katılımcıların bağlanma stillerini belirlemek için İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) kullanılmıştır. Bağlanma stillerine yönelik 30 ifade içeren ölçek Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Türkçe’ye uyarlama çalışması çeviri–tekrar çeviri yöntemi olarak belirlenmiş olup, Sümer ve Güngör (1999) tarafından uygulanmıştır. Öncelikle ölçek formunun İngilizce ’den Türkçe ’ye alan uzmanları tarafından çevirisi yapılmıştır. Elde edilen psikometrik veriler sonucunda Türkçe formu tekrar İngilizce’ye çevrilerek ölçeğe ilişkin istatistiksel son karşılaştırmalar yapılmıştır. Karşılaştırmalar neticesinde ölçek son kullanım formatına gelmiştir (Sümer ve Güngör, 1999).

Ölçek her bir maddesinde katılımcıların kendileri ve yakın ilişkilerindeki genel eğilimlerine yönelik ifadeler bulunmaktadır. Ölçek 7'li likert tip ile tasarlanmış olup toplam 17 maddeden oluşmaktadır (1=beni hiç tanımlamıyor; 7=tamamıyla beni tanımlıyor). Ölçekte 7. ve 17. maddeler ters madde olarak, 5. madde ise hem düz hem de ters madde olarak kurgulanmıştır. Ölçek kendi ve başkalarına yönelik olumlu ve olumsuz modeline göre tasarlanmış olup dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; Güvenli bağlanma (3, 7, 8, 10, 17), korkulu bağlanma (1, 4, 9, 14), saplantılı bağlanma (5, 6, 11, 15), kayıtsız bağlanma (2, 5, 12, 13, 16) şeklinde sıralanmaktadır. Her bir maddeden alınabilecek puanlar 1 ile 7 arasında değişkenlik göstermekte olup bireylerin bağlanma stillerini belirlemek için alt boyutlardan alınan toplam puanın ilgili bağlanma stilini içeren madde sayısına bölünerek belirlenmektedir. Katılımcılar en yüksek puan aldıkları bağlanma tarzına göre kategorize edilmektedir. Ancak pratikte çok nadir olarak bireyler tek bir bağlanma örüntüsüne yönelik tutum sergilemektedirler. Genellikle birden fazla bağlanma stiline yönelik tutum ve davranışlar görülmektedir (Griffin and Bartholomew, 1994).

Ölçeğin İngilizce orijinal formuna yönelik geçerlik ve güvenilirlik değerlerine bakıldığında Cronbach alfa değerleri .41 ile .70 arasında değişkenlik gösterdiği bulunmuştur. Aynı zamanda alt ölçekler arasındaki korelasyon değerleri .22 ile .50 arasında olduğu bulunmuştur (Griffin and Bartholomew, 1994).

Sümer ve Güngör (1999) Türk cevaplayıcılar üzerinde uygulamış olduğu Türkçe form ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .27 ile .61 arasında değişkenlik göstermekte olup test tekrar test çalışmaları için 92 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Alt ölçekler arasındaki korelasyon değerleri incelendiğinde ise .54 ile .78 arasında değişkenlik göstermektedir.

3.6.4. Karanlık Üçlü Ölçeği (KÜÖ)

KÜÖ, Jonason ve Webster (2010) tarafından üç alt boyutu kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Ölçeğin ilk dört maddesi makeyvelizm sonraki dört maddesi psikopati son dört maddesi ise narsizme yönelik ifadeleri içeren toplam on iki maddeden oluşmaktadır. Narsizm daha çok başkaları tarafından dikkate alınma, psikopati davranışların sonuçlarına yönelik pişmanlık duymama eğilimleri ve son olarak makeyvelizm ise kendi kazanımları için manipülatif davranış örüntüleri sergileme gibi ifadelerden oluşmaktadır. İlgili ölçek 5'li likert tip şeklinde kurgulanmıştır (1= Kesinlikle

Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla Makyavelizm .77, Psikopati .69, Narsizm .78 olarak hesaplanmakla birlikte 12 maddenin güvenilirlik katsayısı ise .83 olarak bulunmuştur. Üç alt boyutun güvenilirlik katsayıları ise .79 ila .91 aralığındadır. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmaları Özsoy ve ark. (2017) tarafından yapılmış olup, Türkçe formun iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alfa) narsisizm, psikopati ve makyavelizm boyutları için sırası ile .80, .67 ve .81 olarak elde edilmiştir.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

4.1. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın problemine yönelik veri toplama araçlarından elde edilen istatistiksel analiz sonuçlarına ilişkin bulgulara ve tartışmaya yer verilmiştir.

Çizelge 4.1. Cevaplayıcıların Futbol Seyirciliğine Göre Dağılımı

	N	\bar{x}
Fanatik	17	5.13
Takım Taraftarı	128	38.91
Futbolsever	184	55.96
Toplam	329	100

Çizelge 4.1'e göre cevaplayıcıların %55.96 oran ile büyük bir çoğunluğunu futbolsever tutum ve davranışlar sergileyen bireyler oluşturmaktadır. Aynı zamanda fanatik gruptaki bireylerin tümünü erkek katılımcılar oluşturmaktadır.

Çizelge 4.2. Cevaplayıcıların Bağlanma Stillerine Göre Dağılımı

Alt Boyutlar	N	\bar{x}
Korkulu	64	19.45
Kayıtsız	101	30.69
Güvenli	52	15.81
Saplantılı	112	34.05
Toplam	329	100

Çizelge 4.2'ye göre araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu %34.05 saplantılı ve %30.69 kayıtsız bağlanma stiline uygun davranış ve tutum sergileyen bireyler oluşturmaktadır.

Çizelge 4.3. Taraftarların Karanlık Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarına Göre Betimsel İstatistikleri

Alt Boyutlar	N	\bar{x}
Makyevelizm	329	2.91
Psikopati	329	2.49
Narsizm	329	3.45

Taraftarların karanlık kişilik ölçeğindeki ifadelerle vermiş olduğu yanıtlara bakıldığında narsist tutum ve davranışlar en çok gözlemlenen kişilik boyutu olarak görülürken bunu sırasıyla makyevelizm ve psikopati boyutu takip etmektedir.

Çizelge 4.4. Ulaşılan Verilere ilişkin Normallik (Basıklık – Çarpıklık) Testi Sonuçları

	MAKYEVELİZM	PSİKOPATİ	NARSİZM	GÜVENLİ	SAPLANTILI	KORKULU	KAYITSIZ	AİDİYET	ŞİDDET
N	329	329	329	329	329	329	329	329	329
Skewness	.260	.532	-.266	.375	-.114	-.248	-.031	-.660	.570
Kurtosis	-1.001	-.269	-.514	-.460	-.254	-.546	-.018	.252	-.428

Çizelge 4.4'e göre araştırmada kullanılan ölçeklerin alt boyutlarıyla birlikte normallik analizi sonuçları (basıklık-çarpıklık) değerlendirildiğinde verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerlerinin -1.5 ve +1.5 aralığında olması normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.5. Ulaşılan Verilere İlişkin Ölçeklerin Güvenirlik Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	İç Tutarlılık Katsayıları Cronbach's Alpha
Kısaltılmış Karanlık Üçlü Kişilik Ölçeği	.808
Makyevelizm (1,2,3,4)	.818
Psikopati (5,6,7,8)	.610
Narsizm (9,10,11,12)	.732
İlişki Ölçekleri Anketi	.410
Güvenli (3,7,8,10,17)	.578
Saplantılı (6,11,15,18)	.506
Korkulu (1,4,9,14)	.555
Kayıtsız (2,5,12,13,16)	.595
Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği	.851
Aidiyet (2,3,4,6,10)	.596
Şiddet (1,5,7,8,9,11,12,13)	.851

Not: Bulguların verildiği çizelgelerde “Kurumsal Aidiyet alt boyutu Aidiyet olarak, Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimleri alt boyutu ise Şiddet şeklinde sunulmuştur”.

Verilerin cronbach alfa değerleri incelenecek olursa; $0.41 < \alpha < 0.60$ aralığında düşük, $0.61 < \alpha < 0.80$ aralığında orta ve $0.81 < \alpha < 1.00$ aralığında ise ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirlik katsayısına sahip olduğu yorumu yapılabilmektedir (Özdamar, 2002).

Çizelge 4.6. Taraftarların Cinsiyet Değişkeni Bakımından Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri ve Futbol Fanatizmi Alt Boyutlarından Elde Edilen T- Testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	P
Makyevelizm	Erkek	205	3.09	1.11	3.65	.000
	Kadın	124	2.63	1.09		
Psikopati	Erkek	205	3.31	0.95	2.82	.005
	Kadın	124	2.59	0.86		
Narsizm	Erkek	205	3.59	0.84	3.55	.000
	Kadın	124	3.21	1.01		
Güvenli	Erkek	205	3.44	1.17	1.97	.048
	Kadın	124	3.18	1.22		
Saplantılı	Erkek	205	4.15	1.29	2.18	.035
	Kadın	124	3.86	1.14		
Korkulu	Erkek	205	4.00	1.08	0.35	.729
	Kadın	124	3.96	1.20		
Kayıtsız	Erkek	205	4.50	1.09	-0.24	.814
	Kadın	124	4.54	1.19		
Aidiyet	Erkek	205	3.16	0.50	5.30	.000
	Kadın	124	2.85	0.53		
Şiddet	Erkek	205	2.40	0.70	7.73	.000
	Kadın	124	1.85	0.57		

Çizelge 4.6' ya göre korkulu ve kayıtsız bağlanma stilleri haricinde tüm alt boyutlarda kadın ve erkek katılımcıların ifadelerine vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir ($p < .05$).

Çizelge 4.7. Taraftarların Yaş Değişkenine Göre Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri ve Futbol Fanatizmi Alt Boyutlarından Elde Edilen Anova Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Df	Kareler Ortalaması	F	P	Farkın Kaynağı
Makyevelizm	Gruplar Arası	11.850	3	3.950			
	Gruplar İçi	404.306	325	1.244	3.175	.024	B>D
	Toplam	416.156	328				
Psikopati	Gruplar Arası	12.127	3	4.042			A>D
	Gruplar İçi	265.893	325	.818	4.941	.002	B>D
	Toplam	278.020	328				
Narsizm	Gruplar Arası	8.342	3	2.781			
	Gruplar İçi	273.102	325	.840	3.309	.020	B>C
	Toplam	281.444	328				
Güvenli	Gruplar Arası	11.478	3	3.826			
	Gruplar İçi	458.391	325	1.410	2.713	.050	
	Toplam	469.868	328				
Saplantılı	Gruplar Arası	8.242	3	2.747			
	Gruplar İçi	496.496	325	1.5281	1.798	.147	
	Toplam	504.738	328				
Korkulu	Gruplar Arası	2.870	3	.957			
	Gruplar İçi	410.788	325	1.264	.757	.519	
	Toplam	413.658	328				
Kayıtsız	Gruplar Arası	5.720	3	1.907			
	Gruplar İçi	414.285	325	1.275	1.496	.216	
	Toplam	420.005	328				
Aidiyet	Gruplar Arası	2.509	3	.836			
	Gruplar İçi	91.912	325	.283	2.957	.033	B>A
	Toplam	94.421	328				
Şiddet	Gruplar Arası	12.826	3	4.275			A>D
	Gruplar İçi	149.295	325	.459	9.307	.000	B>C
	Toplam	162.121	328				B>D

Not: Katılımcılar yaş değişkenine göre "A=18-25, B=26-32, C=33-45, D=45 üstü" şeklinde gruplandırılmıştır.

Çizelge 4.7 incelendiğinde makyavelizm ($F= 3.175, p<. 05$), psikopati ($F= 4.941, p<. 01$), narsizm ($F= 3.309, p<. 05$), kurumsal aidiyet ($F=2.957, p<. 05$) aynı zamanda şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimleri ($F= 9.307, p<.001$) yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığı ortaya koymak için Tukey testi kullanılmıştır. Makyavelist tutum ve davranışlar açısından bu farklılığın kaynağı 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların ($\bar{x}= 2.899$) 45 yaş üstü ($\bar{x}= 2.439$) katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamalara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Psikopati boyutuna verilen cevaplar açısından değerlendirildiğinde ise 18-25 ($\bar{x}= 2.460$) ve 26-32 ($\bar{x}= 2.682$) yaş aralığındaki cevaplayıcıların 45 yaş üstündekilere ($\bar{x}= 2.000$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamaya sahip olduğu bulunmuştur. Narsizm alt boyutu incelendiğinde ise 26-32 ($\bar{x}= 3.630$) yaş aralığındaki katılımcıların 33-45 ($\bar{x}= 3.163$) yaş aralığındakilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Kurumsal aidiyet alt boyutuna bakıldığında 26-32 ($\bar{x}= 3.162$) yaş aralığındaki katılımcıların 18-25 ($\bar{x}= 2.979$) yaş aralığındakilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Şiddette yönelik düşünce ve eylem eğilimleri boyutu değerlendirildiğinde ise 18-25 ($\bar{x}= 2.212$) ve 26-32 ($\bar{x}= 2.383$) yaş aralığındaki çalışmaya katılan bireylerin 45 yaş üstü ($\bar{x}= 1.727$) bireylere göre anlamlı düzeyde farklılık oluşmaktadır. Aynı zamanda 26-32 yaş grubundaki ($\bar{x}= 2.383$) katılımcıların 33-45 yaş ($\bar{x}= 1.997$) aralığındakilere göre ortalamalar açısından anlamlı farklılık olduğu elde edilmiştir.

Çizelge 4.8. Katılımcıların Eğitim Durumu Değişkenine Göre Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Bağlanma Stilleri ve Futbol Fanatizmi Alt Boyutlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Df	Kareler Ortalaması	F	P	Farkın Kaynağı
Makyevelizm	Gruplar Arası	23.599	3	7.866	6.513	.000	A>C B>C
	Gruplar İçi	392.557	325	1.208			
	Toplam	416.156	328				
Psikopati	Gruplar Arası	29.903	3	9.968	13.057	.000	A>C,D B>C,D
	Gruplar İçi	248.116	325	.763			
	Toplam	278.020	328				
Narsizm	Gruplar Arası	5.338	3	1.779	2.095	.101	
	Gruplar İçi	276.106	325	.850			
	Toplam	281.444	328				
Güvenli	Gruplar Arası	1.016	3	.339	.235	.872	
	Gruplar İçi	468.853	325	1.443			
	Toplam	469.868	328				
Saplantılı	Gruplar Arası	1.634	3	.545	.352	.788	
	Gruplar İçi	503.104	325	1.548			
	Toplam	504.738	328				
Korkulu	Gruplar Arası	.144	3	.048	.038	.990	
	Gruplar İçi	413.514	325	1.272			
	Toplam	413.658	328				
Kayıtsız	Gruplar Arası	5.349	3	1.783	1.398	.243	
	Gruplar İçi	414.655	325	1.276			
	Toplam	420.005	328				
Aidiyet	Gruplar Arası	1.002	3	.334	1.162	.324	
	Gruplar İçi	93.419	325	.287			
	Toplam	94.421	328				
Şiddet	Gruplar Arası	9.989	3	3.330	7.113	.000	A>C A>D
	Gruplar İçi	152.133	325	.468			
	Toplam	162.121	328				

Not: Katılımcılar eğitim durumu değişkenine göre "A=Ortaokul, B=Lise, C=Lisans, D=Lisansüstü" şeklinde gruplandırılmıştır.

Çizelge 4.8. incelendiğinde makyevizm ($F= 6.513, p<. 001$), psikopati ($F= 13.057, p<.001$) ve şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimleri ($F= 1.162, p<.001$) alt boyutlarında, eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiş olup bu farklılığı ortaya koymak için Tukey testi kullanılmıştır. Makyevist tutum ve davranışlar açısından bu farklılığın kaynağı ortaokul mezunları ($\bar{x}= 3,401$) ve lise mezunlarının ($\bar{x}= 3.143$), lisans mezunlarına ($\bar{x}= 2.674$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamalara sahip olmasıdır. Psikopati boyutuna verilen cevaplar açısından değerlendirildiğinde ise ortaokul ($\bar{x}= 3.125$) mezunlarının lisans ($\bar{x}= 2.289$) ve lisansüstü eğitim ($\bar{x}= 2.125$) mezunu katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamaya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Şiddette yönelik düşünce ve eylem eğilimleri boyutu değerlendirildiğinde ise ortaokul mezunları ($\bar{x}= 2.605$), lisans ($\bar{x}= 2.089$) ve lisansüstü eğitim ($\bar{x}= 1.991$) mezunlarına göre bu boyutta daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir.

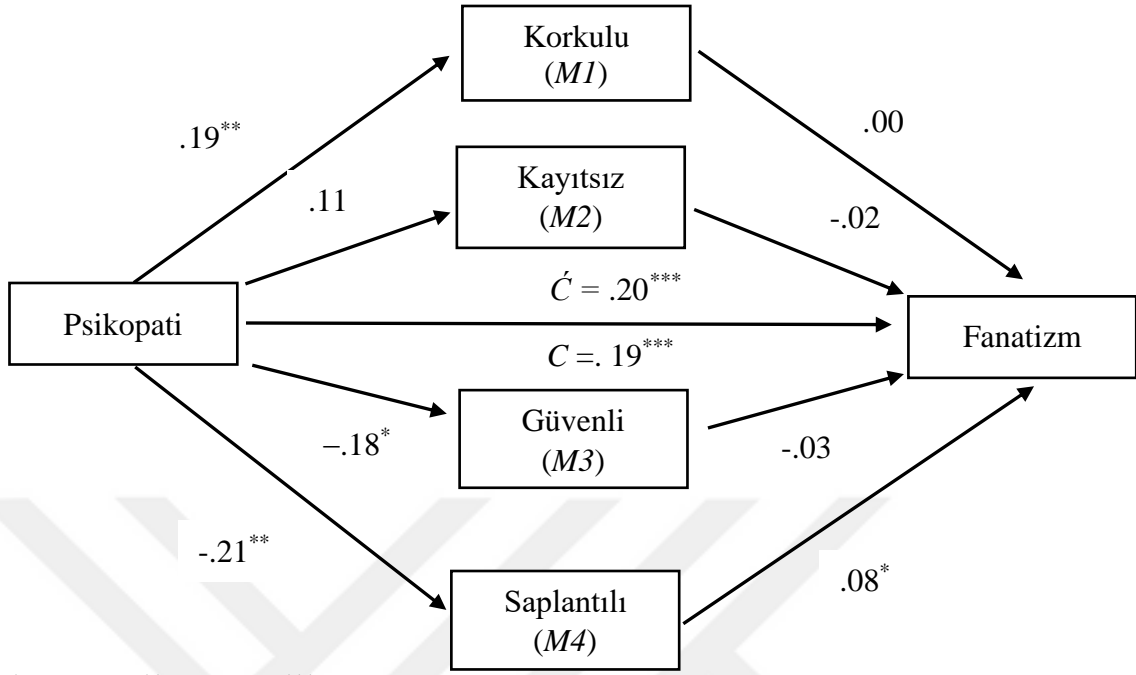
Çizelge 4.9. Katılımcıların Kısaltılmış Karanlık Üçlü Kişilik Ölçeği İlişki Ölçekleri Anketi ve Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

	\bar{x}	Ss	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Makyevizm	2.91	1.13	1								
2 Psikopati	2.49	.92	.53**	1							
3 Narsizm	3.45	.93	.35**	.21**	1						
4 Güvenli	3.34	.76	.03	-.14*	.23**	1					
5 Saplantılı	4.04	1.24	-.03	-.16**	.23**	.66**	1				
6 Korkulu	3.98	1.12	.05	.16**	-.04	-.18**	-.10	1			
7 Kayıtsız	4.52	1.13	.02	.09	-.15**	-.42**	-.48**	.38**	1		
8 Aidiyet	3.04	.54	.23**	.17**	.17**	.07	.16**	.06	-.05	1	
9 Şiddet	2.19	.70	.35**	.32**	.12**	.00	.05	.02	-.06	.52**	1

*Not: * $p<0.05$, ** $p<0.01$,*

Literatürde farklı sınıflandırmalar yapılmakla birlikte, genel kabul görüş (.00-.30) düşük, (.31- .69) orta, (.70- .100) yüksek ilişki olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Cohen, 1954).

Çizelge 4.9’da karanlık kişilik özellikleri, bağlanma stilleri ve futbol fanatizmi alt boyutlarına dair Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre: Makyavelizmin sırasıyla psikopati $r(327)= .53, p<. 01$, narsizm $r(327)= .35, p<. 01$ aynı zamanda şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimleri arasında $r(327)= .35, p<. 01$ pozitif ve orta düzeyde anlamlı ilişki görülürken kurumsal aidiyet boyutuyla pozitif yönlü ancak düşük düzeyde anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır. Psikopati için korelasyon değerleri incelendiğinde narsizm $r(327)= .21, p<. 01$, korkulu bağlanma stili $r(327)= .16, p<. 01$ ve kurumsal aidiyet $r(327)= .17, p<. 01$ alt boyutuyla düşük düzeyde; şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimleri $r(327)= .32, p<. 01$ alt boyutuyla ise pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte güvenli bağlanma stili $r(327)= -.14, p<. 05$ ve saplantılı bağlanma stiliyle ise $r(327)= .16, p<. 01$ negatif yönlü ve düşük düzeyde manidarlığa sahip ilişkiye sahiptir. Narsizm; güvenli bağlanma $r(327)= .23, p<. 01$, saplantılı bağlanma $r(327)= .23, p<. 01$, kurumsal aidiyet $r(327)= .17, p<. 01$ ve şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimlerine $r(327)= .12, p<. 01$ yönelik ifadeleri içeren boyutlarla pozitif yönde ilişkiler içermektedir. Ancak kayıtsız bağlanma stiliyle $r(327)= -.15, p<. 01$ negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu saptanmıştır. Güvenli bağlanma stili için ilişki modeline bakıldığında; saplantılı bağlanma $r(327)= .66, p<. 01$ ile pozitif yönlü kayıtsız bağlanma $r(327)= -.42, p<. 01$ ile ise negatif yönlü orta düzeyde anlamlı korelasyon katsayılarına sahipken, korkulu bağlanma $r(327)= .18, p<. 01$ stiliyle de negatif yönlü ancak düşük düzeyde anlamlı korelasyon katsayısına sahip olduğu görülmektedir. Saplantılı bağlanma stili alt boyutu incelendiğinde; kayıtsız bağlanma $r(327)= -.48, p<. 01$ ile negatif yönlü orta düzey, kurumsal aidiyeti $r(327)= .16, p<. 01$ içeren ifadelerden oluşan alt boyutla ise pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı ilişkilere sahip olduğu bulunmuştur. Korkulu bağlanma stili $r(327)= .38, p<. 01$ ve kayıtsız bağlanma stili arasında pozitif yönlü aynı zamanda orta düzey manidarlık içeren ilişki elde edilmiştir. Son olarak futbol taraftarlığı fanatiklik ölçeğinin iki alt boyutu olan kurumsal aidiyetle şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimleri $r(327)= .52, p<. 01$ arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde ilişki katsayısı elde edilmiştir.

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Şekil 4.1. Psikopatiye İlişkin Paralel Aracılık Modeli.

Çizelge 4.10. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Korkulu Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Korkulu Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	% 95 GA	b	sh	% 95 GA
Psikopati	.19**	.07	[.060, .322]	.20***	.03	[.137, .267]
Korkulu Bağlanma				.00	.03	[-.052, .061]
	$R^2 = .025, F_{(1,327)} = 8.25, p = .004$			$R^2 = .12, F_{(5,323)} = 8.75, p = .000$		

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Çizelge 4.10’da elde edilen verilere bakıldığında taraftarlara ait psikopati boyutundan elde edilen puanlar fanatiklik ($b = .20$; $t = 6.13$, $p < .001$) ve korkulu bağlanma stiline ($b = .19$; $t = 2.87$, $p < .01$) ilişkin puanları pozitif anlamda etkilemektedir. Ancak korkulu bağlanmanın fanatizme anlamlı düzeyde etki etmediği görülmüştür. ($b = .00$; $t = .16$, $p > .05$). Bu sebeple psikopati ile fanatizm arasındaki ilişkide dolaylı etkiler açısından korkulu bağlanmanın aracı rolü olmadığı tespit edilmiştir (%95 GA: [-.01, .01]).

Çizelge 4.11. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Kayıtsız Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Kayıtsız Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Psikopati	.11	.07	[-.023, .243]	.20***	.03	[.137, .267]
Kayıtsız Bağlanma				-.02	.03	[-.083, .045]
	R ² = .008, F _(1,327) = 2.64, p= .105			R ² = .12, F _(5,323) = 8.75, p= .000		

Çizelge 4.11' e bakıldığından Psikopatik tutumlar kayıtsız bağlanma stiline herhangi bir anlamlı etkide bulunmazken ($b=.11$; $t= 2.87$, $p>.05$), taraftarlarda fanatik tutumlara ise etki etmektedir ($b=.20$; $t= 6.13$, $p<.001$). Ancak kayıtsız bağlanma stili taraftarlarda fanatik davranışları etkilememektedir ($b= -.02$; $t= -.59$, $p>.05$). Son olarak dolaylı etkilere bakıldığında psikopati ile fanatizm arasındaki ilişkide kayıtsız bağlanmanın aracı rolü olmadığı görülmüştür (95% GA: [-.01, .01]).

Çizelge 4.12. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Güvenli Bağlanmanın Aracılık Rolü

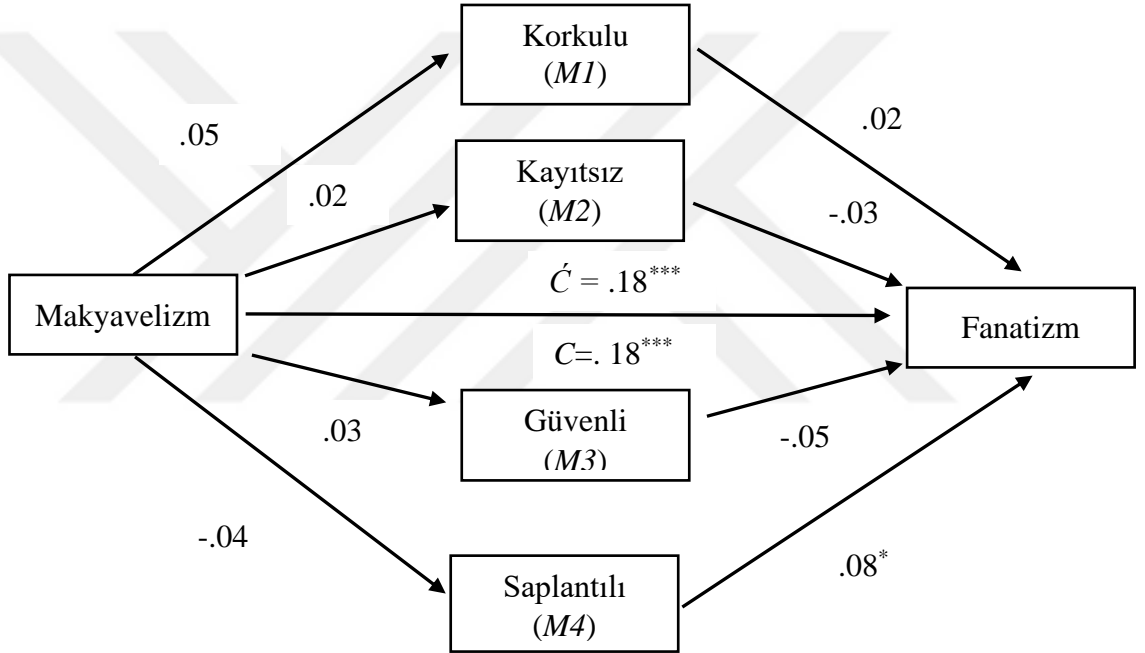
Değişkenler	Güvenli Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Psikopati	-.18*	.07	[-.323, -.043]	.20***	.03	[.137, .267]
Güvenli Bağlanma				-.03	.03	[-.094, .038]
	R ² = .020, F _(1,327) = 6.63, p= .010			R ² = .12, F _(5,323) = 8.75, p= .000		

Çizelge 4.12' de görüldüğü üzere taraftarların sahip olduğu Psikopatik tutum ve davranışlar; fanatik tutumları yükseltirken ($b=.20$; $t= 6.13$, $p<.001$), güvenli bağlanma stiline ($b= -.18$; $t= -2.58$, $p<.05$) ilişkin puanları azaltmaktadır. Bunun yanı sıra güvenli bağlanma stili ile fanatizm arasında anlamlı düzeyde yordayıcı ilişki görülmemektedir ($b= -.03$; $t= -.84$, $p>.05$). Psikopati ve fanatizmin karşılıklı ilişkisinde güvenli bağlanmanın aracı rolü saptanamamıştır (%95 GA: [-.01, .02]).

Çizelge 4.13. Psikopati ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Saplantılı Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Saplantılı Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Psikopati	-.21**	.07	[-.359, -.070]	.20***	.03	[.137, .267]
Saplantılı Bağlanma				.08*	.03	[.013, .146]
	R ² = .025, F _(1,327) = 8.49, p= .004			R ² = .12, F _(5,323) = 8.75, p= .000		

Çizelge 4.13'e ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında taraftarların psikopatik tutuma yönelik cevapları fanatizm puanlarını anlamlı düzeyde artırırken ($b=.20, t= 6.13, p<.001$). Saplantılı bağlanma stilinden alınan puanları anlamlı düzeyde negatif yönde etkilemektedir ($b= -.21; t= -2.91, p<.05$). Öte yandan saplantılı bağlanma stilinden elde edilen puanlar ise fanatizm puanlarını pozitif yönde anlamlı düzeyde yordamaktadır ($b= .08, t=2.36, p<.05$). Son olarak psikopati ile fanatizm arasındaki ilişkide saplantılı bağlanma stili dolaylı etkiler açısından aracı rol görmektedir (%95 GA: [-.037, -.001]).

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Şekil 4.2. Makyavelizme İlişkin Paralel Aracılık Modeli.

Çizelge 4.14. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Korkulu Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Korkulu Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Makyavelizm	.05	.06	[-.062, .155]	.18***	.03	[.128, .231]
Korkulu Bağlanma				.02	.03	[-.036, .076]
	$R^2 = .002, F_{(1,327)} = .712, p = .400$			$R^2 = .143, F_{(5,323)} = 10.75, p = .000$		

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Çizelge 4.14'e bakıldığında taraftarlara ait Makyavelizm tutum puanları fanatikliği pozitif yönde etkilerken ($b=.18; t= 6.18, p<.001$), korkulu bağlanma stilini

anlamli düzeyde etkilememektedir ($b=.05$; $t=.84$, $p>.05$). Ayrica korkulu baglanmanin fanatizmi yordamadigi tespit edilmiştir ($b=.02$; $t=.70$, $p>.05$). Bu analize iliskin dolayli etkiler incelendiğinde ise makyavelizm ile fanatizm arasındaki iliskide korkulu baglanmanin aracı rol göstermediği tespit edilmiştir (95% GA: [.00, .01]).

Çizelge 4.15. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Kayıtsız Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Kayıtsız Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Makyavelizm	.02	.06	[-.091, .128]	.18***	.03	[.128, .231]
Kayıtsız Bağlanma				-.03	.03	[-.090, .036]
	R ² = .000, F _(1,327) = .113, p= .737			R ² = .143, F _(5,323) = 10.75, p= .000		

Çizelge 4.15' e göre Makyavelist tutumlar, taraftarlara iliskin fanatik tutum puan ortalamalarına pozitif etkide bulunurken ($b=.18$; $t=6.18$, $p<.001$), kayıtsız baglanmaya ($b=.02$; $t=.34$, $p>.05$) ise istatistiksel anlamda anlamlı etki göstermemektedir. Diğer taraftan bu baglanma stiline iliskin puanlar fanatizmi yordamamaktadır ($b= -.03$; $t= -.84$, $p>.05$). Bu iliskide kayıtsız baglanma stili aracı etki göstermemektedir (95% GA: [-.01, .00]).

Çizelge 4.16. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Güvenli Bağlanmanın Aracılık Rolü

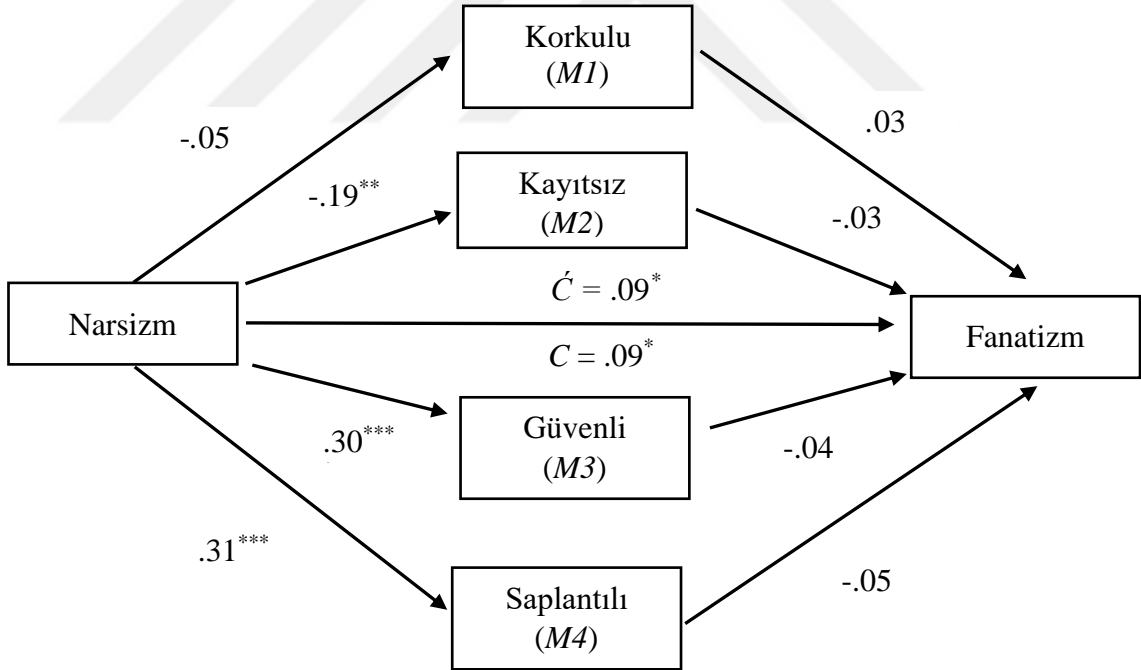
Değişkenler	Güvenli Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Makyavelizm	.03	.06	[-.062, .155]	.18***	.03	[.128, .231]
Güvenli Bağlanma				-.05	.03	[-.118, .013]
	R ² = .001, F _(1,327) = .321, p= .572			R ² = .143, F _(5,323) = 10.75, p= .000		

Çizelge 4.16' ye iliskin sonuçlar incelendiğinde Makyavelizm alt boyutundan alınan puanlar fanatikliğe pozitif etki ederken ($b=.18$; $t= 6.18$, $p<.001$), güvenli baglanma stiline etkide bulunmamaktadır ($b=.03$; $t=.57$, $p>.05$). Modelde aracı rol olarak tanımlanan güvenli baglanma stili fanatizmi yordamamaktadır ($b= -.05$; $t= -1.59$, $p>.05$). Buradan hareketle bu iliskide güvenli baglanma stili aracı etki göstermemektedir (95% GA: [-.01, .01]).

Çizelge 4.17. Makyavelizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Saplantılı Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Saplantılı Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	% 95 GA	b	sh	% 95 GA
Makyavelizm	-.04	.06	[-.158, .082]	.18***	.03	[.128, .231]
Saplantılı Bağlanma				.08*	.03	[.010, .141]
	R ² = .001, F _(1,327) = .340, p= .533			R ² = .143, F _(5,323) = 10.75, p= .000		

Çizelge 4.17’ de verilen doğrudan ilişkiler incelendiğinde makyavelist tutumlar fanatizm puanlarını anlamlı düzeyde artırmaktadır ($b=.18$; $t=6.18$, $p<.001$). Ancak saplantılı bağlama ($b=-.04$; $t = -.62$, $p> .05$) ile arasında ise istatistiksel anlamda anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Diğer bir taraftan bakıldığında saplantılı bağlanmanın fanatizmi pozitif yönde yordadığı görülmüştür ($b= .08$; $t = 2.26$, $p<.05$). Makyavelizm ile fanatizm arasındaki ilişkide dolaylı etkiler incelendiğinde saplantılı bağlanmanın aracılık etkisinin olmadığı bulunmuştur (95% GA: [-.01, .01]).

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Şekil 4.3. Narsizme İlişkin Paralel Aracılık Modeli.

Çizelge 4.18. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Korkulu Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Korkulu Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Narsizm	-.05	.07	[-.179, .085]	.09*	.03	[.019, .156]
Korkulu Bağlanma				.03	.03	[-.030, .089]
	R ² = .002, F _(1,327) = .488, p= .485			R ² = .036, F _(5,323) = 2.4, p= .036		

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Çizelge 4.18, görüldüğü gibi Narsizm puanları fanatiklik puanlarını anlamlı düzeyde artırırken ($b=.09$; $t=2.52$, $p<.05$), korkulu bağlanma ($b=-.05$; $t= -.70$, $p> .05$) puanlarına anlamlı düzeyde etki etmemektedir. Ayrıca bu ilişkide korkulu bağlanmanın fanatizmi yordamadığı da tespit edilmiştir ($b= .03$; $t=.97$, $p>.05$). Narsizmin korkulu bağlanma aracılığıyla fanatizm üzerindeki dolaylı etkileri araştırılmış ancak korkulu bağlanma stilinin aracı rol göstermediği yapılan analizler sonucunda elde edilmiştir (95% GA: [-.01, .00]).

Çizelge 4.19. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Kayıtsız Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Kayıtsız Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Narsizm	-.19**	.07	[-.318, -.056]	.09*	.03	[.019, .156]
Kayıtsız Bağlanma				-.03	.03	[-.092, .042]
	R ² = .023, F _(1,327) = 7.843, p= .005			R ² = .036, F _(5,323) = 2.41, p= .036		

Kayıtsız bağlanma stilinin aracı rolünün sınındığı bu veride öncelikli olarak Narsizm puanları fanatiklik puanlarını doğrudan etki açısından anlamlı düzeyde artırırken ($b=.09$; $t=2.52$, $p<.05$), kayıtsız bağlanma anlamlı düzeyde azaltmaktadır ($b= -.19$; $t= -2.80$, $p< .05$). Ancak bu modelde kayıtsız bağlanmanın fanatizmi yordamadığı tespit edilmiştir ($b= -.03$, $t= -.74$, $p>.05$). Buradan hareketle kayıtsız bağlanma stilinin dolaylı etkiler özelinde aracı rol üstlenmediği görülmektedir (%95 GA: [-.01, .02]).

Çizelge 4.20. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Güvenli Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Güvenli Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Narsizm	.30***	.07	[.165, .438]	.09*	.03	[.019, .156]
Güvenli Bağlanma				-.04	.04	[-.114, .026]
	R ² = .054, F _(1,327) = .18.809, p= .000			R ² = .036, F _(5,323) = 2.41, p= .036		

Çizelge 4.20' den anlaşıldığı üzere narsizmin ve fanatizme doğrudan etkisi görülmektedir ($b=.09$; $t=2.52$, $p<.05$). Bunun yanında narsizm ile güvenli bağlanma anlamlı düzeyde ilişki göstermektedir ($b = .30$, $t= 4.34$, $p<.001$). Ancak aracılık etkisinin sınanmış olduğu güvenli bağlanma stili fanatizmi yordamamaktadır ($b= -.04$, $t= -1.24$, $p >.05$). Buradan hareketle ilgili bağlanma stili dolaylı etkiler açısından aracı görev görmemektedir (%95 GA: [-.04, .01]).

Çizelge 4.21. Narsizm ile Fanatizm Arasındaki İlişkide Saplantılı Bağlanmanın Aracılık Rolü

Değişkenler	Saplantılı Bağlanma (Aracı)			Fanatiklik (Bağımlı)		
	b	sh	%95 GA	b	sh	%95 GA
Narsizm	.31***	.07	[.169, .453]	.09*	.03	[.019, .156]
Saplantılı Bağlanma				-.05	.04	[-.019, .120]
	R ² = .053, F _(1,327) = 18.620, p= .000			R ² = .036, F _(5,323) = 2.41, p= .036		

Son olarak saplantılı bağlanmanın aracılık etkisine ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında; Narsizm, fanatizm ($b=.09$; $t=2.52$, $p<.05$) ve saplantılı bağlanma stilini ($b =.31$; $t=4.32$, $p<.001$) pozitif yönde etkilemektedir. Ancak saplantılı bağlanma stili ile fanatizm arasında anlamlı ilişki görülmemektedir ($b= .05$; $t=1.42$, $p>.05$). Böylece dolaylı etkilerin de incelendiği bu modelde saplantılı bağlanma aracı değişken görevi görmemektedir (%95 GA: [-.01, .04]).

4.2. Tartışma

Bu çalışmada, futbol taraftarlarının fanatik algı, tutum ve davranışları ile karanlık üçlü kişilik özellikleri arasındaki ilişkide yetişkin bağlanma stillerinin çoklu aracılık etkisi araştırılmıştır. Bunun yanında bu üç kavram cinsiyet, yaş ve eğitim durumu açısından karşılaştırmalı ve korelasyonel modellerle sınanmıştır. İlgili literatür incelendiğinde, değişkenler ikili olarak daha önce birlikte ele alınmış olsa da bu üç değişken arasında aracılık etkisinin çalışıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Cevaplayıcıların bağlanma stillerine göre dağılımı

Çizelge 4.2. incelendiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğu saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerden oluşmaktadır. Öte yandan bağlanma stilleri farklı kültürlerde değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin; Türkiye ve Amerika örneğini incelendiğinde bağlanma stilleri açısından farklılık göstermektedir. Türkler saplantılı bağlanma stiline sahip iken Amerikalılar genellikle korkulu veya kayıtsız bağlanma stiline sahiptir (Sümer ve Güngör, 1999). Bu farklılığın çocuk yetiştirme tarzlarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bakıcı tutumlarının çocuk ve yetişkin bağlanma stilleri açısından önemli olduğunu belirten bağlanma kuramcısı Bowlby, eğer bakım veren kişi aşırı müdahaleci ve çocuğun özgürlüğünü engelleyecek derece tüm işlerini üstlenirse kişinin ileride saplantılı bağlanma stili geliştirebileceğini ifade etmektedir (Bowlby, 1988).

H1: Cinsiyet değişkenine göre taraftarların fanatiklik durumları farklılaşmaktadır.

Çalışmaya katılan bireylerin %55.96'sı futbol taraftarı iken %38.91'i takım taraftarı ve son olarak %5.13' ü ise fanatiklerden oluşmaktadır. Fanatik bireylerin tamamını erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalarda kadınların gerçek taraftar olarak algılanmadıkları görülmüştür (Kossakowski *et al.*, 2018; Pitti, 2019). Buradan hareketle futbol taraftarlığında hala daha erkek egemenliğinin devam ettiği söylenebilir (Hacısoftaoğlu, 2018; Sarıkulak ve Koca, 2019). Aynı zamanda başka bir çalışmada da kadınların saldırganlık ve şiddet eğilimleri erkeklere göre çok daha düşük bulunmuştur (Koçer, 2012; Erhart, 2016). Takımla özdeşleşme düzeyleri açısından değerlendirildiğinde ise erkek taraftarların kadınlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür (Günay ve Tiryaki, 2003; Salman, 2016). Ancak Güllü ve Güçlü (2006)' nün yaptığı çalışmada takımla özdeşleşmenin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Futbol taraftarlığı cinsiyet değişkeni açısından farklı

çalışmalarda incelenmiş olup, sonuç olarak erkek taraftarların fanatizm, aidiyet ve saldırganlık düzeyleri kadınlara göre genel anlamda daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet rollerinin bireylerin taraftarlık biçimleri üzerinde de etkili olduğu söylenebilir.

H2: Cinsiyet değişkenine göre taraftarların karanlık kişilik zellikleri (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) farklılaşmaktadır.

H2 hipotezi yapılan araştırma sonuçları açısından test edildiğinde tüm kişilik tiplerinde erkeklerin daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Litaretre bakıldığında karanlık l kişilik özelliklerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Lee and Ashton, 2005; Jonason *et al.*, 2010; Jonason *et al.*, 2012; Muris *et al.*, 2017; Karaaslan ve Gizir, 2019). Bunun yanında tek bir alt boyutta erkek katılımcıların daha yüksek puanlar aldığı çalışmalara da rastlamak mümkündür (Foster *et al.*, 2003; Bolt *et al.*, 2004; Oltmanns and Power, 2012; Grijalva *et al.*, 2015; zsoy ve Ardıç, 2017; Bourbonnais and Durand, 2018). Ayrıca psikopati ve makyavelizm puanları arasında anlamlı farklılığın ortaya konuğu ancak narsizm boyutunda bu farklılaşmanın görülmediği çalışmalar da bulunmaktadır (Chin *et al.*, 2017; Mengloğlu, 2020). Son olarak; cinsiyete göre faktörünün etkili olmadığı çalışmalara da rastlamak mümkündür (Aydoğan ve Serbest, 2016; zer ve ark., 2016; Saltoğlu, 2018). Yapılan çalışmalarda cinsiyete göre elde edilen farklılıkların nedenlerine bakıldığında kültürel çeşitlilik ön plana çıkmaktadır. Öyle ki toplumsal cinsiyet rolleri yaşanılan coğrafyaya göre değişiklik gösterebilmektedir. Genel anlamda maskülen özelliklerin grldğu karanlık l kişilik özellikleri ise bazı toplumlarda kadınlara yüklenen anlam gereği istenmeyen davranış örüntülerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla birçok kadın bu edimleri sergilemekte ve ölçek ifadelerine doğru cevabı vermekte çevreden gelecek tepkileri n göremediği için zorlanabilmektedir.

H3: Cinsiyet değişkenine göre taraftarların bağlanma stilleri farklılaşmaktadır.

H3 hipotezi test edildiğinde elde edilen sonuçlar; güvenli ve saplantılı bağlanma cinsiyet değişkenine göre anlamlı lde farklılaşırken korkulu ve kayıtsız bağlanma stillerinde ise farklılık görülmemiştir. Güvenli ve saplantılı bağlanma stili için farklılığın kaynağı erkeklerin ilgili bağlanma boyutunda ortalamalarının kadınlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olmasıdır. Literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde çok farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. Bunlar; Simpson ve

Overall (2014) cinsiyetler arası yaptığı karşılaştırmada, kadınların kayıtsız bağlanma stiline, erkeklerin ise güvenli bağlanma stiline sahip olduğunu bulmuştur. Bartholomew ve Horowitz (1991) kadınların saplantılı bağlanma stili puanlarının daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Başka bir çalışmada kadınların saplantılı bağlanma ve korkulu bağlanma puanlarının erkeklere göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir (Onur, 2006; Avila *et al.*, 2012). Bir diğer araştırmada ise bağlanma stilleri üzerinde cinsiyetin etkisinin olmadığı ifade edilmektedir (Haigler *et al.*, 1995). Ancak bu duruma karşı görüş bildiren araştırmalara rastlamak da mümkündür (Ulusoy ve ark., 2018; Eroğlu, 2020). Çalışmamızın bulguları literatür tarafından desteklenmekte olup bazı farklılıklarda görülebilmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin fazlasıyla önemsendiği toplulukçu kültürlerde, bireylerin var olan duygusal ilişkilerini kaybetmesi ve daha sonrasında yeni ilişkiler kurmasının toplum tarafından uygun görülmemesi, özellikle kadınların var olan ilişkilerini korumaya yönelik tutum ve davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır (Rothbaum *et al.*, 2011). Bu sebeple erkeklerin daha güvenli bağlanmaları ve ilgili ölçek ifadelerini bu doğrultuda cevaplamaları literatüre uygun bir sonuçtur.

H4: Yaş değişkenine göre fanatiklik durumları farklılaşmaktadır.

Yaş değişkeni göz önüne alındığında 18-25 yaş aralığındaki bireylerin 45 yaş üstüne göre, 26-32 yaş grubundaki bireylerin ise 33-45 ve 45 yaş üstü bireylere göre şiddete yönelik tutum ve eylem yönelimleri daha yüksek bulunmuştur (Talimciler, 2000, Erdem ve Dilek, 2004; Tunç ve ark., 2016; Octavianti and Hutapea, 2018; Turğüt ve ark., 2018; Budi and Widyaningsih, 2021). Ancak yapılan çalışmanın bir diğer bulgusu olan 26-32 yaş aralığındaki bireylerin 18-25 yaş grubuna göre aidiyet düzeylerinin daha yüksek çıkması alanda yapılan çalışmalarla örtüşmemektedir (Octavianti and Hutapea, 2018; Budi and Widyaningsih, 2021). Bunun sebepleri irdelendiğinde, Covid-19 pandemi tedbirleri gereği taraftarların stadlardan uzunca bir süre uzak kalmaları olabilirken, gelişim dönemleri açısından irdelendiğinde ülkemizde 18-25 yaş aralığındaki bireyler zamanlarının büyük bir bölümünü ya iş arama ya da üniversite sınavlarına hazırlık ile geçirmektedirler. Dolayısıyla bu dönemde taraftar aidiyetinin düşük olması ancak bir sonraki yaş grubunda (26-32) tatmin olmamış hislerin yoğun olarak yaşanabilmesi mümkündür.

H5: Yaş değişkenine göre taraftarların karanlık kişilik özellikleri özellikleri (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) farklılaşmaktadır.

Karanlık üçlüyü yaş grupları açısından ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları incelendiğinde 26-32 yaş aralığındaki bireyler 45 yaş üstü bireylere göre daha yüksek Makyavelist ortalamalara sahiptir. Psikopati boyutunda ise 18-25 ve 26-32 yaş aralığındaki katılımcılar 45 yaş üstü bireylere göre daha yüksek psikopatik eğilimlere sahiptir. Son olarak 26-32 yaş aralığındaki katılımcılara 33- 45 yaş grubuna göre daha yüksek narsist eğilimler göstermektedir. Alanda yapılan çalışmalar narsizm boyutunda ele alındığında yaş ile birlikte subklinik narsist davranış eylem eğilimlerinin azaldığına yöneliktir (Carlson and Gjerde, 2009; Akıncı, 2015; Özer ve ark., 2016).

Aydoğan ve Serbest (2016) 'in yaptığı çalışmada 25-30 yaş grubundaki iç denetçilerin 41- 45 yaş arasındakilere göre daha yüksek puanlar elde ettiği görülmüştür. Buradan hareketle gelişim dönemi açısından alt yaş grubunda olan bireylerin kendilik tatminlerini sağlamaya daha çok ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Makyavelizm için yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde yaş artışıyla birlikte makyavelist tutumların azaldığını destekleyen bulgular bulunmaktadır (Yetişer, 2014; Fox and Rooney, 2015; Güven, 2019). Aynı zamanda yaş grubu düştükçe subklinik psikopati düzeyinin arttığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Fox and Rooney, 2015; Mejia *et al.*, 2020). Son olarak bütün karanlık üçlü kişilik özelliklerini birlikte değerlendiren çalışmalarda da yaş ile birlikte bu özelliklerin azaldığını görülmektedir. (Bartlett and Bartlett, 2011; De Clercq, 2017). Buradan hareketle özellikle dürtü kontrolü, empati, iletişim becerileri vb. birçok değişkenin etkileşimi sonucunda oluşan kişilik özelliklerinin olgunlaşmasında yaşam deneyimleri önemli rol oynamaktadır. Bu durumun sebepleri incelendiğinde bireylerin yaşama dair deneyimsizliği, karşılaşılan kriz durumlarını doğru şekilde yönetebilmeyi etkilemektedir. Ayrıca bireylerin kendilerini kanıtlama ihtiyacının erken yaş dönemlerinde daha fazla görülmesi manipülatif ve yıkıcı davranış eğilimlerini görme sıklığını artırmaktadır. Ek olarak, kişilik özelliklerindeki değişikliğin yaşam boyu devam ettiğini yaşlılık dönemine kadar uyumun bireysel anlamda maksimum performans gösterdiğini ancak bu uyum sürecinin yaşlılık dönemiyle birlikte tekrar bozulmaya başladığı ifade edilmektedir (Roberts *et al.*, 2006).

H6: Yaş değişkenine göre bağlanma stilleri farklılaşmamaktadır.

Mevcut çalışmanın bulguları incelendiğinde bağlanma stilleri yaşa göre farklılık göstermemektedir. Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde genellikle yaş değişkeninin bağlanma stilleri üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı görülmektedir (Hazan and Shaver, 1987; Erözkan, 2011; Yazıcıoğlu, 2011; Özdemir, 2017). Buna göre bağlanma stillerinin temellerinin bebeklik ve çocukluk yıllarında atıldığını böylelikle o dönemde oluşturulan içsel bilişsel temsillerin yaşamın ilerleyen yıllarında da devam ettiği ifade edilmektedir (Bonnell, 2022). Dolayısıyla yaşın bağlanma stilleri açısından farklılığa sebep olmadığı söylenebilir.

H7: Eğitim durumuna göre taraftarların fanatizm eğilimleri farklılaşmaktadır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde şiddette yönelik düşünce ve eylemlerini etkileyen unsurlar içerisinde bireylerin eğitim düzeyi önemli rol oynamaktadır. Araştırma sonuçlarına eğitim düzeyi açısından bakıldığında, ortaokul mezunu cevaplayıcıların lisans ve lisansüstü eğitim almış bireylere oranla anlamlı düzeyde yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimlerinin azaldığı görülmektedir (Erdem ve Dilek, 2004; Ayan, 2006; Şeker, 2011; Mil ve Şanlı, 2015; Polat ve Sönmezoğlu, 2016; Altungül ve Karahüseyinoğlu, 2017; Yağbasan ve Arğın, 2019). Buradan hareketle eğitim düzeyi arttıkça bireylerin; duygu, düşünce ve davranışları üzerinde kontrol düzeylerinin artmasıyla beraber deneyimlemiş oldukları olumsuzlukları yansıtmaya biçimlerini pozitif yönde değiştirip yapıcı ilişkiler kurmayı başardıkları söylenebilir.

H8: Eğitim durumuna göre taraftarların karanlık kişilik özellikleri farklılaşmaktadır.

Karanlık kişilik özellikleri eğitim durumu değişkenine göre incelendiğinde makyavelizm ve psikopati boyutundaki farklılaşma dikkat çekmektedir. Öyle ki ortaokul ve lise mezunu bireylerde makyavelist tutumlar lisans mezunlarına göre daha sık rastlanmaktadır. Bununla birlikte ortaokul ve lise mezunu bireylerde psikopatik davranış eğilimleri de lisans ve lisansüstü mezun bireylere göre daha çok görülmektedir. Literatüre bakıldığında konuyla ilgili çok farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde eğitim düzeyi ve makyavelizm arasında herhangi bir ilişkinin olmadığına yönelik çalışmalar bulunurken (Christie and Geis, 1970; Hamedoğlu, 2009;

Atay, 2009; Öge ve Tanış, 2020) pozitif yönlü ilişkinin olduğu çalışmalar da bulunmaktadır (Özler ve ark., 2013; Özcihan, 2014; Özer ve ark., 2016 Spurk *et al.*, 2016). Diğer yandan, eğitim düzeyi azaldıkça makyevelist tutum ve davranışların arttığını gösterir çalışmalar da bulunmaktadır (Yurdakul, 2019; Vural, 2020). Psikopati boyutunda incelendiğinde ise yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi düştükçe psikopatik davranış tezahürlerinin görülme sıklığının arttığı bulunmuştur (Ateş, 2009; Tülü ve Erden, 2014). Sonuç olarak; eğitim durumunun bireylerin kişiler arası iletişim becerileri ve kriz yönetim becerini güçlendirdiği aynı zamanda problem çözme becerilerine de pozitif etkisi olduğu düşünüldüğünde yapılan araştırmanın sonuçlarının literatüre uygun olduğu görülmektedir.

H9: Eğitim durumuna göre taraftarların bağlanma stilleri farklılaşmamaktadır.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında eğitim durumu ile bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde farklılık ortaya çıkmamıştır. İlgili boyutta literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında; anne ve baba eğitim düzeyleri açısından bireylerin bağlanma stillerinin farklılaşmadığı ortaya koyulmuştur (Karaşar, 2014; Gürçam, 2017; Turan, 2017). Ancak Akhan (2014)' in çalışmasına bakıldığında anne eğitim düzeyi arttıkça bireylerin kayıtsız bağlanma stili geliştirdiklerini, azaldığında ise korkulu bağlanma stili geliştirdiği görülmektedir. Bunun yanında baba eğitim düzeyinin bağlanma stilleri üzerinde etkili bir rol oynamadığını ifade etmektedir (Akhan, 2014). Sonuç olarak; yapılan çalışmalara bakıldığında bağlanma stilleri eğitim düzeyine göre genel anlamda farklılaşmaya sebep olmazken anlamlı farkın ortaya koyulduğu çalışmalar da bulunmaktadır (Shafıq, 2010). Bu farklılığın sebebi olarak; anne karnında başlayıp, doğum sonrası yetiştirilen çevre, bakım veren tutumları, sosyo-ekonomik durum, kardeş sayısı ve sırası aynı zamanda anne babanın birlikteliği gibi birçok unsur sıralanabilir. Ek olarak; içsel çalışanlar modelinde ifade edildiği gibi bireylerin ilk yaşam deneyimleri yetişkin bağlanma stilleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Buradan hareketle bireylerin eğitim durumu değişkenine göre bağlanma stillerinde farklılaşmanın olmaması beklendik bir sonuçtur.

H10: Bağlanma stilleri (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) ile futbol fanatizmi (Aidiyet ve Şiddet) arasında ilişki vardır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde saplantılı bağlanma stili ile aidiyet arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Literatür incelendiğinde

saplantılı bağlanma kavramı öz yeterlik algısının düşüklüğü ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum bireylerde kimi zaman aldatılacağı ya da kabul görmeyeceği düşüncelerinden kaynaklı olarak sosyal ilişkilerden kaçma şeklinde olabilirken kimi zaman ise bir gruba adanma ve tutkuyla savunma şeklinde de görülebilir (Hazan and Shaver, 1994; D'Arienzo *et al.*, 2019). Dolayısıyla diğerlerine bağımlılık derecesinde bağlanan bu tip bireylerin buldukları grup ya da kurumlara yüksek düzeyde bağlılık göstermeleri kuramsal açıdan beklendiği bir sonuçtur.

H11: Karanlık kişilik (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) ile bağlanma stilleri (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) arasında ilişki vardır.

Alanyazın incelendiğinde narsizm iki zıt perspektifte yer almaktadır. Bunlar; Büyüklenmeci ve Kırılgan narsizmdir (Miller *et al.*, 2011). Kırılgan narsizm genel olarak yetersiz benlik algısı, genellenmiş kaygı ve gerçekçi olmayan aşırı alçak gönüllü davranışlar gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. (Pincus and Roche, 2011). Öte yandan bağlanma stilleri incelendiğinde saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerin kendilerine yönelik algıları olumsuz iken diğerlerine yönelik algıları olumlu olmakla beraber kayıtsız bağlananlarda bu durum tam tersidir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Buradan hareketle; narsizmin saplantılı tip ile pozitif, kayıtsız ile ise negatif ilişki içerisinde olması kişilerin benlik ve diğerleri algıları üzerinden açıklanabilir. Narsizm ve güvenli bağlanma arasındaki ilişki incelendiğinde ise büyüklenmeci narsizm alt boyutunda yer alan bireylerin kendilerine yönelik algıları olumlu olmakla beraber çıkarları doğrultusunda başkalarıyla ortaklıklar kurmaktan çekinmedikleri anlaşılmaktadır (Pincus and Lukowitsky, 2010). Diğer taraftan, güvenli bağlanan bireylere bakıldığında yalnız kalmaktan endişe duymazken bir başkasına güvenme ve birlikte iş yapma konusunda sorun yaşamadıkları görülmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Buradan hareketle özellikle büyüklenmeci narsizm özelliğine sahip taraftar ile güvenli bağlanma stili arasında elde edilen pozitif ilişki benlik ve diğerleri algıları üzerinden açıklanabilir. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde narsizm ve bağlanma stillerinin birlikte ele alındığı çalışmalar sınırlı sayıda. Bu çalışmalara bakıldığında kırılgan narsizmin güvensiz bağlanma stilleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Dickinson and Pincus, 2003; Miller *et al.*, 2011; Fossati *et al.*, 2015).

Psikopati bireylerde yetersiz empati düzeyi ve dürtüsel davranışlarla karakterize olmuştur (Levy *et al.*, 2015). Bu durum kişilerin duygusal ilişkilerinin niteliğini olumsuz

yönde etkilemektedir. Genellikle eşe yönelik sadakatin sorgulandığı evliliklerde çiftlerden birinin psikopatik özellikler taşıdığına yönelik araştırmalar bulunmaktadır (McGauley *et al.*, 2011). Sağlıklı bir ilişkinin ortaya konması için öncelikle çiftler arasında güven ilişkisinin sağlanması gerekmektedir. Psikopati üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında mevcut çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde güvensiz bağlanma ile pozitif ilişki bulunmuştur (Jonason *et al.*, 2013; Nickisch *et al.*, 2020). Yine aynı şekilde, Brewer ve arkadaşları (2018) yapmış oldukları araştırmada psikopatik davranış eğilimleri olan bireylerin ilişkilerinde güvenli bağlanma gerçekleştirmediğini ortaya koymuştur.

Son olarak çalışma sonuçlarına bakıldığında Makyavelizm ile bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Literatürde benzer çalışmalar incelendiğinde makyavelist özelliklere sahip kadınların duygusal bağımlılık içeren güvensiz bağlanma stillerine sahip olma görülmektedir (Inançsi *et al.*, 2018). Yine benzer bir şekilde makyavelist kadınların eşlerine karşı güvenleri düşük bulunmakla beraber istikrarlı ilişkiler kurmakta zorlandıkları görülmektedir (Jonason *et al.*, 2013; Brewer and Abell, 2017). Mevcut sonuçların alanda yapılan çalışmalara göre farklı olmasının sebepleri arasında; örneklem grubunun büyüklüğü, çalışma konusu ve kültürel çeşitlilik olabilir.

H12: Karanlık kişilik (Psikopati, Makyavelim, Narsizm) ile futbol fanatizmi (Aidiyet ve Şiddet) arasında ilişki vardır.

Sahip olunan kişilik özellikleri ve bağlanma stilleri bireylerin yaşamlarında karşılaşmış oldukları olaylar karşısında verdikleri tepkiler açısından belirleyici rol oynamaktadır (Richardson and Boag, 2016). Bu sebeple kendine has davranış kalıplarıyla nitelendirilen fanatiklerin, bu üçlü kişilik tipiyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında karanlık kişilik özellikleri (psikopati, narsizm, makyavelizm) ve fanatizm alt boyutları (aidiyet ve şiddet) arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan çalışmalara bakıldığında başarı, güç ve fayda içeren ifadelerin karanlık kişilik özellikleriyle pozitif yönde anlamlı ilişki göstermektedir (Kajonius *et al.*, 2015). Aynı zamanda bu tip kişilik özelliklerine sahip bireylerin yalan, tehdit ve abartılı övgü ifadeleri kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda karşı tarafı yönlendirdiği görülmektedir. Benzer şekilde psikopatik kişilik özelliklerine sahip olma ile sözel şiddet ve baskı arasında ilişki bulunmuştur. (Jonason and Webster, 2012). Ayrıca narsist bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda bu kişilik özelliğine sahip bireylerin çıkarları doğrultusunda mantıksal

analizler yaparak duygusal ya da sosyal ilişkilere kolaylıkla dahil olabileceği bulunmuştur (Twenge and Campbell, 2015). Genel olarak kişilerin karanlık kişilik özellikleri azaldıkça saldırganlık düzeyleri de azalmaktadır (Barlett, 2016). Aynı zamanda taraftarlardaki fanatikliğin şiddet ve toplumsal sorunlara sebep olduğu konusunda birçok çalışma yapılmıştır (Radmann, 2011; Gümüşgöl ve Acet, 2016; Nikolic, 2016). Buradan hareketle mevcut bulgular ışığında karanlık üçlü kişiliğin futbol fanatizmi ile pozitif yönlü ilişkiler içerisinde olması literatüre uygun görülmektedir.

H13: Psikopati ile fanatizm arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) çoklu aracılık rolü vardır.

Bağlanma kuramları incelendiğinde genel kabul görüş erken dönem ebeveyn tutumlarının yaşamın ilerleyen dönemlerinde bireyin bağlanma stilleri ve kişilik yapısı üzerinde etkili olduğu yönündedir (Hazan and Shaver, 1994). Bu hipotezde genel anlamda yıkıcı özelliklerle nitelendirilen psikopati ve fanatizm ilişkisinde saplantılı bağlanma stiline aracılık etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında psikopatik özelliklere sahip olmak fanatizm davranışlarını pozitif yönde yordamaktadır. Fanatizm özet olarak tutkulu bağlılığı temsil etmektedir (Alqmase *et al.*, 2021). Futbol taraftarları için fanatizm ise takımlarına adanmışlığı içermektedir. Bu düşünce yapısı manüplatif, dürtüsel ve ahlaki olarak normatif düzeyde kabul edilmeyen tutum ve davranışlarla ilişkilidir (Kurtiç, 2006; Kazan, 2009). Psikopatik kişilik yapısına bakıldığında; empati yoksunluğu, düşünmeden hareket etme ve kendi çıkarları doğrultusunda edimde bulunma ile karakterize olmuştur (Jones and Paulhus, 2014). Buradan hareketle ilgili iki kavramın duygu, düşünce ve davranışlar üzerinde benzer özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Subklinik psikopatikler manüplatif ve kendilik algısı yüksek bireyler olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sahip oldukları duygusal ya da sosyal ilişkilerinde karşısındaki bireyleri kendi inanç ve doğruları temelinde yönlendirmeye çalışmakta gerekirse psikolojik yahut fiziksel şiddet uygulamaktadırlar. (Hare and Neumann, 2010; Fanti *et al.*, 2021). Ancak kendilik algılarının negatif, diğerleri algısının pozitif olarak nitelendirilen saplantılı bağlanma stili ise doğası gereği daha çok manüplüle edilmeye açıktır (Bartholomew and Horowitz, 1991). Aynı zamanda bu bireylerin ilişkileri incelendiğinde genellikle bağımlı ve takınıtlı örüntülere sahip oldukları da ortaya konmuştur (Allen and Miga, 2010). Reddedilme duyarlılığının yüksek olduğu bu

bağlanma stiline dolaylı olarak eş kıskançlığı da eşlik etmektedir (Elibol ve Tok, 2019). Elde edilen sonuçlara bakıldığında da psikopatik özelliklere sahip olmak saplantılı bağlanma puanlarını negatif anlamda yordamaktadır. Ancak saplantılı bağlanan bireylerde görülen olumlu diğerleri algısı sosyal kimlik oluşumu açısından manidar görülmektedir. Bu bireyler duygusal anlamda ait olma ihtiyaçlarını takımlarına yönelik göstermiş oldukları bağlılık üzerinden gösterebilmektedir. Fanatiklerde görülen tutkulu bağlanma ve risk alma söz konusu kişilerde kaybedilmemesi gereken bir ilişki olarak adlandırılabilir. Bu sebeple araştırma sonuçlarında olduğu gibi bireylerin saplantılı bağlanma stiline sahip olması fanatiklik puanlarını pozitif yönde yordamaktadır. Son olarak mevcut çalışmada saplantılı bağlanmanın aracılık etkisi incelendiğinde negatif ve düşük aracı görev üstlendiği görülmektedir.

H14-15: Makyavelizm- Narsizm ile fanatizm arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin (Korkulu, Kayıtsız, Güvenli, Saplantılı) çoklu aracılık rolü vardır.

Makyavelizm ve Narsizmin açısından bakıldığında fanatizm ile ilişkisinde bağlanma stillerinin çoklu aracılık rolü bulunmamıştır. Genel anlamda bakıldığında bu üç kişilik özelliği etik ve ahlaki açıdan istendik olmayan davranış örüntüleri içermektedir. Ancak ifade edilen olumsuz özelliklere sahip bireyler diğerleriyle birlikte aynı ortamda bulunmakta ve ortak etkinliklerde yer almaktadır. Öyle ki bu kişiliğe sahip bireyler eşik değerlerinin (subklinik) düşük olması sebebiyle normal yaşama uyum sağlayarak ceza ve disiplin işlemlerinden uzak kalabilmektedir (Paulhus and Williams, 2002).

Karanlık üçlünün ortak bir tanımı yapılmaya çalışılmış olsa da araştırmacılar fikir birliğine varamamıştır. Lakin üzerinde hem fikir olunan iki temel düşünce ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki kendi çıkarlarına yönelik hareket etme ikincisi ise yetersiz empati becerileridir (Jones and Paulhus, 2011). Dolayısıyla bu kişilik özelliklerini barındıran bireylerin sosyal ihmal ve istismara açık bireyler oldukları anlaşılmaktadır (Jonason *et al.*, 2009). Kavramlara ilişkin farklılıkları ele alan birçok çalışmaya rastlamak mümkün olmakla beraber bu kişilik tipleri net olarak birbirinden ayrılmamaktadır. Üç kişilik özelliği de benzer davranış perspektfleri ve duygulanım ile ortaya çıkmaktadır. En net ifadeyle bir doğru üzerinde düşünüldüğünde karanlık taraf psikopati, aydınlık taraf narsizm iken makyavelizm ise ortada kalmaktadır (Rauthmann and Kolar, 2012). Bu tanımlamayı destekler nitelikte yapılan bir çalışmada suç işleme, duygu-durum bozuklukları, iletişim sorunları, cinsellik ve sağlık problemleri kavramları incelenmiş ve

araştırma sonuçları ilgili değişkenlerle en anlamlı ilişki gösteren kişilik özelliğinin psikopati sonrasında sırasıyla makyavelizm ve narsizm olduğunu ortaya koymuştur. Psikopati boyutundakilerin uyumluluk ve kaygı düzeylerinin istenilenin altında olması sebebiyle ilişkisel boyutta zorlandığı görülmektedir (Muris *et al.*, 2017). Narsistler için benzer çalışma sonuçlarına bakıldığında ise deneyime açık ve dış yönelimli oldukları görülmektedir (Hudek-Knežević *et al.*, 2016). Genel anlamda bu bireylerin diğer karanlık kişilik özelliklerine sahip olanlara göre sosyal becerilerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Bağlanma stilleri açısından da önemli bir kavram olan baş etme stratejileri; stres ve kriz anlarında kullanılan yöntem ve teknikler açısından incelenmiş ve narsistlerin görev odaklı baş etme ile pozitif ilişki gösterdikleri bulunmuştur. Ancak; diğer kişilik boyutlarıyla ilişki görülmemiştir (Birkás *et al.*, 2016). Aynı zamanda bireylerin iyi oluş halleri üzerine yapılan bir çalışmada hastanede geçirilen süre, bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve geçirilen kazalar açısından incelenmiş ve psikopatik bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik sağlık boyutları açısından risk taşıdığı görülmüştür. Makyavelistlerin ise kaza geçirme olasılıkları düşük bulunmuştur. Narsist bireylerin de hastalığa yakalanma ve hastanede yatma olasılığının diğerlerine göre düşük olduğu belirlenmiştir. (Hudek-Knežević *et al.*, 2016). Buradan hareketle mevcut araştırma sonuçları açısından bakıldığında fanatiklik bir takıma ölümüne bağlılıkla birlikte galibiyet için sosyal açıdan kabul edilmeyen davranışların dışı vurumu olarak görülmektedir. Bunun yanında taraftarların iyilik hallerini belirleyici önemli bir unsur olarak da ortaya çıkmaktadır (Kurtiç, 2006; Kazan, 2009). Bağlanma stilleri ise literatürde kişilerin erken dönem bağlanma figürüyle kurmuş oldukları ilişkinin ilerleyen dönemlerde yaşamlarını şekillendiren temel tasavvur olarak betimlenmektedir (Farnfield and Holmes, 2014). Böylelikle psikopatik bireylerin diğer karanlık kişilik boyutlarına göre daha kötücül ve yıkıcı davranışlara sebep olması diğer kişilik tiplerinin ise kontrol odaklarını riskli durumlarda bile elden bırakmamaları bu farklılığın sebebini açıklar niteliktedir.

Sonuç olarak bu üçlü açısından kişiliğin en kötücül yönünü temsil eden psikopatliklik, literatürde psiko-sosyal bağlamda olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilen futbol fanatikliğini pozitif yönde etkilemektedir. Öyle ki bu tip kişilerin fanatiklik yatkınlıkları daha yüksek bulunmuştur. Bunun yanında saplantılı bağlanan kişiler aidiyeti yüksek ve bunu korumak için riskli davranış örüntüleri sergileyebilen bireyler olarak

görülmektedir. Bağımlılık derecesinde kurulan ilişkileri kaybetme bu kişiler için çok büyük yıkıma sebep olmaktadır. Bu doğrultuda saplantılı bağlanan kişiler taraftarı oldukları takım ve taraftar grupları içerisinde de takıntılı davranış ve söylemlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla saplantılı bağlanıyor olmak taraftarlarda fanatikliğı artırılmaktadır. Ancak kendilik algıları açısından farklı konumlarda yer alan psikopati ve saplantılı bağlanma arasında negatif yordayıcılık görülmektedir. Özetle bireylerin psikopatik özelliklere sahip olması fanatikliğı artırırken aynı zamanda saplantılı bağlanıyor olması fanatikliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu başlık altında araştırmanın ana problemi olan karanlık kişilik özelliklerinin futbol fanatizmi üzerine etkisinde bağlanma stillerinin aracı rolü incelenmiş olup bu doğrultuda kurulmuş olan hipotezlere ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında fanatiklik boyutunda genel anlamda erkek taraftarlar görülmektedir. Aynı şekilde karanlık kişilik özellikleri daha çok şiddet, yetersiz duygulanım, çıkarları doğrultusunda hareket etme vb. olumsuz sosyal becerileri içermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında bu tarz düşünce ve davranış portföyü erkeklerle ilişkilendirilmiştir. Yapılan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında benzer şekilde erkeklerin karanlık üçlü puanları daha yüksek bulunmuştur. Bağlanma biçimleri açısından erkeklerin ataerkil toplumlarda yetiştirilme tarzlarına incelendiğinde yüksek öz yeterlik algısı göze çarpmaktadır. Ancak bu durumun gerçekçi olmayan şişirilmiş egolar neticesinde oluşması durumunda ise kişilerde öncelikle ebeveynlerle başlayan sonrasında ise tüm ilişkilerinde görülen saplantılı tip bağlanmalar görülmektedir. Öyle ki bu çalışma sonucunda erkeklerin daha güvenli ve saplantılı bağlandığı görülmüş sebebinin de kültürel yapılardaki ebeveynlik rolleriyle ilişkili olduğu düşünülmüştür.

Yaş değişkeni açısından sonuçlar ele alındığında ise genel olarak karanlık tip kişilik özelliklerinin yaşla birlikte azalma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bağlanma stilleri açısından herhangi bir farklılık görülmezken fanatiklik boyutu için bakıldığında genel anlamda şiddet davranışları yaş grubu yükseldikçe azalmaktadır. Buradan hareketle; bireylerin yaşam deneyimlerinin artmasının stres ve kriz yönetme becerilerini artırdığı ve bunun yanında davranışlarının sonuçlarını ön görebilme yeterliliğinin de yaşın getirdiği olgunluklar arasında olduğu söylenebilir.

Makyavelist ve psikopatik kişilik özelliklerine uygun davranış ve tutumlar eğitim seviyesi arttıkça azalmakta bunun yanında bağlanma stilleri herhangi bir ilişki ortaya koymazken şiddete ilişkin düşünce ve davranışlar yine düşüş eğilimindedir. Öyle ki bireyler eğitim ve öğretim faaliyetleri sonucunda etik ve ahlaki değerler kazanmakta

bunun uygun yollarla ifadesini öğrenmektedirler. Böylelikle uygun olmayan davranış örüntülerinin eğitimle birlikte azaldığı görülmektedir.

Korelasyonel ilişkiler açısından ele alındığında değişkenler kendi alt boyutlarında kuramsal açıdan beklendik ilişkiler göstermektedir. Ancak burada önemli olan değişkenlerin karşılıklı göstermiş olduğu ilişkilerdir. Karanlık üçlü fanatizm alt boyutlarıyla pozitif yönde ilişkiler ortaya koymaktadır. Böylelikle bu değişkenlere ait tutum ve edimlerin benzer dinamikler taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda saplantılı bağlanan bireylerin futbol aidiyetlerinin de yüksek olması bu bağlanma stiline aracılık etkisi araştırılırken üzerinde temellendirilen görüşü destekler niteliktedir.

Aracı etkiler açısından sonuçlar incelendiğinde psikopati ve futbol fanatikliği ilişkisinde saplantılı bağlanma stiline aracı rolü görülmüştür. Psikopatik bireylerin yetersiz empati becerilerinin yanında dürtüsellikleri ve çıkarları doğrultusunda farklı şiddet türlerini amaçları doğrultusunda kullanıyor olması, fanatik tutum ve davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir. Bunun yanında genellikle bağımlı ilişkiler sergileyen saplantılı bağlanan kişilerin tuttıkları takımları aşırı derecede sahiplenmesi beklendik bir sonuçtur. Yani bu tarz bağlanıyor olmak fanatikliği pozitif yönde etkilemektedir. Ancak saplantılı bağlanma psikopati ile birlikte ele alındığında, psikopatlerde olumlu benlik imajı baskın özellik iken bu tip bağlanan bireylerde olumsuz kendilik algısı baskın özellik olarak görülmektedir. Bu sebeple psikopatik taraftarların fanatik eğilimler gösterme sıklığı artarken aynı zamanda bu kişilerin saplantılı bağlanma stiline sahip olmaları fanatiklik eğilimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer kişilik tipleri için bağlanma stilleri herhangi bir aracı etki göstermemiştir. Bunun nedenleri incelendiğinde karanlık üçlünün en karanlık yönü olarak literatürde yerini almış olan psikopati; diğer iki kişilik özelliğine göre empati yetersizliği, davranışların sonuçlarını ön görememe ve amaçlarına ulaşma konusunda daha manipülatif örüntüler sergileme gibi özelliklerle daha ilişkili olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu tip kişilerin şiddet ve saldırganlık eğilimleri daha yüksektir. Bu sebeple literatürde taraftarı olduğu takımla yüksek düzeyde özdeşleşmenin görüldüğü fanatik taraftar grubu, genellikle bireysel- toplumsal sorunlarla anılmaktadır. Aynı zamanda fanatik bireylerde görülen amaçlara ulaşmak için her girişimin mübah olduğu anlayışı psikopatlerin en temel özellikleri arasında yer almaktadır. Sonuç olarak bağlanma stilleri açısından adanmışlığın en yüksek düzeyde

görüldüğü tarz saplantılı bağlanmayken, kişilik özellikleri açısından ise en riskli davranış özelliklerinin görüldüğü tip psikopatiktir. Fanatizm için aracılık etkisinin araştırıldığı bu çalışmada psikopati ve saplantılı bağlanma uygun modeli oluşturan değişkenlerdir.

5.2. Öneriler

- Yapılan bu çalışmadan elde edilen veriler ışığında bireylerin eğitim durumu taraftar tutumlarını etkilemektedir. Bu sebeple eğitimin temeli olarak görülen aile kurumundan başlayarak tüm eğitim-öğretim kademelerinde öğretim faaliyetlerinin yanında değerler eğitimi ve toplumsal kuralları destekler nitelikte etkinlik ve içerikler yer alabilir.
- Görsel ve yazılı medyanın yanında sosyal mecralarda da yer alan şiddet ve saldırganlığı teşvik edici içeriklerin önlenmesi ve bu tarz paylaşımların caydırıcı cezai karşılığının bulunması sağlanarak koruyucu çalışmalar yapılabilir.
- Elde edilen çalışma sonuçlarına göre futbol fanatizminin karanlık tip kişilik ile ilişkili olduğu görülmüştür. Saha taraması yapılarak bu tarz kişilik özellikleri barındıran bireylere yönelik alan uzmanlarınca psikolojik danışma görüşmeleri sağlanarak fanatizmin yıkıcı sonuçları önenebilir.
- Bireylerin bağlanma stillerinin sağlıklı kişilik gelişimi açısından önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Aynı zamanda karanlık kişilik özellikleri taraftar tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu sebeple kurumlar arası işbirliği sağlanarak ülke genelinde güvenli bağlamayı destekler nitelikte aile eğitimi çalışmaları yapılabilir.
- Bağlanma stilleri açısından sonuçlar değerlendirildiğinde özellikle saplantılı bağlanma taraftarların futbol fanatikliği eğilimlerini etkilemektedir. Bu sebeple bireylerin bağlanma biçimleri kritik dönemde analiz edilip bu doğrultuda bireylerin bağlanma kaygıları ve red edilme hassasiyetlerine yönelik destekleyici çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada futbol taraftarı fanatikliği üzerine çalışılmış olup diğer spor branşlarındaki fanatizm ele alınmamıştır. Diğer spor branşlarının da dahil edileceği kapsamlı çalışma modelinde fanatik tutum ve davranışları etkileyen unsurlar daha net görülebilir.

- Bu çalışma fanatik tutum ve davranışlara ilişkin bilgi verirken, en yıkıcı davranış özellikleri ile ilişkilendirilen holiganizmi ölçmemektedir. Holiganizm ve fanatizmin birlikte ele alındığı bir çalışma; iki değişkene ilişkin duygu, düşünce ve davranış örüntüleri daha net olarak ortaya koyabilir.
- Bu çalışmada yetişkin bağlanma stillerine uygun örneklem grubu seçildiği için 18 yaş altı bireyler araştırmaya dahil edilmemiş olup yapılacak diğer çalışmalarda bu grup da dahil edilebilir. Aynı zamanda veriler 10 farklı taraftar grubu üzerinden toplanmış olup yapılacak diğer çalışmalarda daha farklı taraftar grupları çalışarak elde edilen sonuçlar evrene genellenebilir.

KAYNAKLAR

- Abbott, T., (2021). *Social and Personality Development*. Routledge. London, 208.
- Adam, T., (2017). *The Intercultural Transfer of Football: The Contexts of Germany and Argentina*. Sport in Society, 20(10), 1371-1389.
- Adams, G. C., Wrath, A. J. and Meng, X., (2018). *The Relationship Between Adult Attachment and Mental Health Care Utilization: A Systematic Review*. The Canadian Journal of Psychiatry, 63(10), 651-660.
- Adshead, G. and Aiyegbusi, A., (2013). *Four Pillars of Security*. Attachment Theory in Adult Mental Health: A guide to clinical practice, 199.
- Ahsan, A., (2021). *Just for Kicks: Football as a Potential Harmoniser in the China-Pakistan Economic Corridor*. Journal of Global Sport Management, 1-19.
- Agusman, R. And Setiawan, C., (2018). *The Phenomenological Study of Fanaticism of Football PSS Sleman Supporters*. In 2nd Yogyakarta International Seminar on Health, Physical Education, and Sport Science and 1st Conference on Interdisciplinary Approach in Sports). Atlantis Press. 278, 523-525.
- Ainsworth, M. S., (1979). *Infant-Mother Attachment*. American Psychologist, 34(10), 932.
- Akhan, L. U., (2014). *Hemşirelik Öğrencilerinin Bağlanma Stillerinin Belirlenmesi*. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (3), 191-196.
- Akıncı, İ., (2015). *The Relationship Between The Types of Narcissism and Psychological Well-Being: The Roles of Emotions And Difficulties in Emotion Regulation*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 149.
- Allen, J. P. and Miga, E. M., (2010). *Attachment in Adolescence: A Move to The Level of Emotion Regulation*. Journal of Social and Personal Relationships, 27(2), 181-190.

- Allwood, M. A. and Bell, D. J., (2008). *A Preliminary Examination of Emotional and Cognitive Mediators in The Relations Between Violence Exposure and Violent Behaviors in Youth*. Journal of Community Psychology, 36(8), 989-1007.
- Altan Ç., (2006). *Futbolu Neden Sevmeli? Futbolu Neden Sevmemeli?*. YGS Yayınları, İstanbul, 231.
- Alqmase, M., Al-Muhtaseb, H. and Rabaan, H., (2021). *Sports-Fanaticism Formalism for Sentiment Analysis in Arabic Text*. Social Network Analysis and Mining, 11(1), 1-24.
- Altungül, O. and Karahüseyinoglu, M. F., (2017). *Determining The Level of Fanaticism and Football Fanship to University Athletes*. Journal of Education and Training Studies, 5(11), 171-176.
- Amado, C. J., (2008). *The Ugly Side of the Beautiful Game-Hooliganism in French Football*. Brigham Young University, 113.
- Arslanoğlu, K., (2005). *Futbolun Psikiyatrisi*. İthaki Yayınları: İstanbul, 478.
- Arvan, M., (2013). *A Lot More Bad News for Conservatives, and a Little Bit of Bad News for Liberals? Moral Judgments and The Dark Triad Personality Traits: a Follow-Up Study*. Neuroethics, 6(1), 51-64.
- Atay, S., (2009). *Narsistik Kişilik Envanteri'nin Türkçe'ye Standardizasyonu*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 181-196.
- Ateş, M. A., Algül, A., Gülsun, M., Geçici, O., Özdemir, B., Başoglu, C. and Çetin, M., (2009). *The Relationship Between Alexithymia, Aggression and Psychopathy in Young Adult Males With Antisocial Personality Disorder*. Archives of Neuropsychiatry, 46(4), 135-140.
- Avila, M., Cabral, J. and Matos, P. M., (2012). *Identity in University Students: The Role of Parental and Romantic Attachment*. Journal of Adolescence, 35(1), 133-142.
- Ayan, S., (2006). *Şiddet ve Fanatizm*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(2), 191-209.

- Aydın, B. M., Hatipoğlu, D. ve Ceyhan, Ç. (2008). *Endüstriyel Futbol Çağında Taraftarlık*. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26, 289-316.
- Aydoğan, E. ve Serbest, S., (2016). *İş Yerinde Karanlık Üçlü: Bir Kamu Kuruluşunun İç Denetim Biriminde Araştırma*. Sayıştay Dergisi, (101), 97-121.
- Balkan, K. İ., (2009). *Bağlanma Stillerinin Evlilik İlişkisi Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 85.
- Barlett, C. P., (2016). *Exploring The Correlations Between Emerging Adulthood, Dark Triad Traits, and Aggressive Behavior*. Personality and Individual Differences, 101, 293-298.
- Bartholomew, K. and Horowitz, L. M., (1991). *Attachment Styles Among Young Adults: A Test Of A Four-Category Model*. Journal of Personality and Social Psychology, 61(2), 226- 244.
- Bartlett, J. E. and Bartlett, M. E., (2011). *Workplace Bullying: An Integrative Literature Review*. Advances in Developing Human Resources, 13(1), 69-84.
- Beiderbeck, D., Frevel, N., Heiko, A., Schmidt, S. L. and Schweitzer, V. M., (2021). *The impact of COVID-19 on The European football ecosystem—A Delphi-based scenario analysis*. Technological Forecasting and Social Change, 165, 120577.
- Bereczkei, T., Birkas, B. and Kerekes, Z., (2010). *The Presence of Others, Prosocial Traits, Machiavellianism: A Personality × Situation Approach*. Social Psychology, 41(4), 238–245.
- Bilgiç, B., Kurt, E., Makar, Ç. C., Ulasoglu-Yildiz, C., Samancı, B., Gürvit, H. and Emre, M., (2020). *Functional Neural Substrates of Football Fanaticism: Different Pattern of Brain Responses and Connectivity in Fanatics*. Psychiatry and Clinical Neurosciences, 74(9), 480-487.
- Bilir, P. ve Avgın, A., (2017). *Ceza Alan Futbol Taraftarlarının Şiddete Yönelik Davranışlarının İncelenmesi: Adana İli Örneği*. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 8(3), 232-251.

- Birkás, B., Gács, B. and Csathó, Á., (2016). *Keep Calm and Don't Worry: Different Dark Triad Traits Predict Distinct Coping Preferences*. *Personality and Individual Differences*, 88, 134-138.
- Board, B. J. and Fritzon, K., (2005). *Disordered Personalities at Work*. *Psychology, Crime and Law*, 11(1), 17-32.
- Bolt, D. M., Hare, R. D., Vitale, J. E. and Newman, J. E., (2004). *A Multigroup Item Response Theory Analysis of The Psychopathy Checklist—Revised*. *Psychological Assessment*, 16(2), 155–168.
- Boniface, P., (2007). *Futbol ve Küreselleşme*, çev. İsmail Yerguz, NTV Yayınları, İstanbul. 196.
- Bonnell, S., (2022). *The Association Between Teacher Attachment Style and Student Engagement*, Doctoral dissertation, Walden University, 93.
- Bourbonnais, K. and Durand, G., (2018). *The Incremental Validity of The Triarchic Model of Psychopathy in Replicating “The Dark Side of Love and Life Satisfaction: Associations With Intimate Relationships, Psychopathy and Machiavellianism”*. *The Quantitative Methods for Psychology*, 14(3), 12-17.
- Bowlby, J., (1944). *Forty-Four Juvenile Thieves: Their Characters and Home-Life*. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 25, 107- 128.
- Bowlby, J., (1988). *Clinical Applications of Attachment Theory*. Routledge Classics.
- Branand, B., Mashek, D. and Aron, A., (2019). *Pair-Bonding As Inclusion of Other in The Self: A Literature Review*. *Frontiers In Psychology*, 10, 2399.
- Brewer, G. and Abell, L., (2017). *Machiavellianism, Relationship Satisfaction, and Romantic Relationship Quality*. *Europe's Journal of Psychology*, 13(3), 491-502.
- Brewer, G., Bennett, C., Davidson, L., Ireen, A., Phipps, A. J., Stewart-Wilkes, D. and Wilson, B., (2018). *Dark Triad Traits and Romantic Relationship Attachment, Accommodation, and Control*. *Personality and Individual Differences*, 120, 202-208.

- Budi, D. R. and Widyaningsih, R., (2021). *Revealing Fanaticism of Football Supporters: Mass Psychology Perspective*. Annals of Tropical Medicine and Public Health, 24(03).
- Burger, J. M., (2006). *Kişilik* (Çev. İ. D. E. Sarıoğlu). Kaknüs Yayınları, İstanbul, 78.
- Carlson, K. S. and Gjerde, P. F., (2009). *Preschool Personality Antecedents of Narcissism in Adolescence and Young Adulthood: A 20-Year Longitudinal Study*. Journal of Research in Personality, 43(4), 570-578.
- Cashmore, E. and Dixon, K. (Eds.), (2016). *Studying Football*. London: Routledge.
- Cenikli, A., Dalkılıç, M., Yiğit, E. ve Bozkurt, V., (2017). *Modern Futbolun Tarihi*. Diyalektolog, 14, 53-63.
- Chin, K., Atkinson, B. E., Raheb, H., Harris, E. and Vernon, P. A., (2017). *The Dark Side of Romantic Jealousy*. Personality and Individual Differences, 115, 23-29.
- Christie, R. ve Geis, F. L., (1970), *Studies in Machiavellianism*, Academic Press. New York, 413.
- Cleckley, H. M., (1951). *The Mask of Sanity*. Postgraduate Medicine, 9(3), 193-197.
- Cleland, J., (2014). *Racism, Football Fans, and Online Message Boards: How Social Media Has Added a New Dimension to Racist Discourse in English Football*. Journal of Sport and Social Issues, 38(5), 415-431.
- Cleland, J. and Cashmore, E., (2016). *Football Fans Views of Racism in British Football*. International Review for the Sociology of Sport, 51(1), 27-43.
- Cloninger, C. R., (2013). *What Makes People Healthy, Happy, and Fulfilled in The Face of Current World Challenges?*. Mens Sana Monographs, 11(1), 16- 24.
- Cohen, L., (1954). *Statistical Methods for Social Scientists: An Introduction*. 85-93.
- Craparo, G., Gori, A., Petruccelli, I., Cannella, V. and Simonelli, C., (2014). *Intimate Partner Violence: Relationships Between Alexithymia, Depression, Attachment Styles, and Coping Strategies of Battered Women*. The Journal of Sexual Medicine, 11(6), 1484-1494.

- Cratsley, K., (2016). *Revisiting Freud and Kohut on Narcissism*. Theory and Psychology, 26(3), 333-359.
- Crego, C. and Widiger, T. A., (2016). *Cleckley's Psychopaths: Revisited*. Journal of Abnormal Psychology, 125(1), 75-87.
- Cuijlits, I., van de Wetering, A. P., Endendijk, J. J., van Baar, A. L., Potharst, E. S. and Pop, V. J. M., (2019). *Risk and Protective Factors for Pre-And Postnatal Bonding*. Infant Mental Health Journal, 40(6), 768-785.
- Curran, C., (2017). *Irish Soccer Migrants: A Social and Cultural History*. Cork University Press, 450.
- Cüceloğlu, D., (2006). *Başarıya Götüren Aile*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 143.
- Çakır, N., (2017). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 156.
- Çalışkan, G. and Özer, A., (2021). *Relationship Between Dark Triad Personality Traits and Work Values Among Athletes*. Current Psychology, 40(12), 5834-5841.
- Çalışkan, G., (2013). *The Moral Disengagement in Sports: The Role of Gender, Sport Type and Moral Development Stage*. Life Science Journal, 10(7s), 721-726.
- Çelik, H., (2006). *Üniversite 1. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri, Bağlanma Tarzları ve Kişilerarası Şemalarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Da Silva, E. C. and Las Casas, A. L., (2017). *Sport Fans As Consumers: An Approach to Sport Marketing*. British Journal of Marketing Studies, 5(4), 36-48.
- D'Arienzo, M. C., Boursier, V. and Griffiths, M. D., (2019). *Addiction to Social Media and Attachment Styles: A Systematic Literature Review*. International Journal of Mental Health and Addiction, 17(4), 1094-1118.
- D'Souza, M. F., Lima, G. A. S. F. D., Jones, D. N. and Carré, J. R., (2019). *Eu Ganho, a Empresa Ganha ou Ganhamos Juntos? Traços Moderados do Dark Triad E A Maximização de Lucros*. Revista Contabilidade and Finanças, 30, 123-138.

- De Clercq, B., Hofmans, J., Vergauwe, J., De Fruyt, F. and Sharp, C., (2017). *Developmental Pathways of Childhood Dark Traits*. Journal of Abnormal Psychology, 126(7), 843.
- Dede, F., (2015) *Lise Öğrencilerinin Çatışma Çözme Yaklaşımlarının Bağlanma Stilleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Derman, O., (2008). *Ergenlerde Psikososyal Gelişim*. Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi, İstanbul, 63(1), 19-21.
- Devecioğlu, S., (2008). *Türkiye’de Futbolun Kurumlaşması*. Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26, 373-396.
- Dever, A. (2013). *Futbol Taraftarlarının Yeni Mabedi: Disneystat'ların Doğuşu*. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 93-106.
- Dickinson, K. A. and Pincus, A. L., (2003). *Interpersonal Analysis of Grandiose and Vulnerable Narcissism*. Journal of Personality Disorders, 17(3), 188–207.
- Dikici, S. T., (2009). *Çarşı: Bir Başka Taraftarlık*. Dipnot Yayınları. Ankara, 190.
- Dikici, S. T., (2015). *Futbol*. Sinemis Yayınları. Ankara, 276.
- Dimmock, J. A. and Grove, J. R., (2005). *Relationship of Fan Identification to Determinants of Aggression*. Journal of Applied Sport Psychology, 17(1), 37-47.
- Dinç, S. C. ve Demircan, M., (2016). *Tribünde Güncel Tartışma; Takıma Psikolojik Bağlılığın Passolig Uygulamasına İlişkin Taraftar Görüşleri Üzerine Etkisi*. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(2), 25-38.
- Dixon, K., Belshaw, D., Johnson, P. and Flynn, D. (2019). *Using Football Cultures As A Vehicle to Improve Mental Health in Men: The Case of The Redcar and Cleveland Boot Room*. Sport in Society, 22(7), 1258-1274.
- Duarte, I. C., Afonso, S., Jorge, H., Cayolla, R., Ferreira, C. and Castelo-Branco, M., (2017). *Tribal Love: The Neural Correlates of Passionate Engagement in Football Fans*. Social Cognitive and Affective Neuroscience, 12(5), 718-728.

- Doewes, R. I., Purnama, S. K. and Islahuzzaman, N., (2020). *The Miracle of Women Suporters Fanaticism in Indonesian Football*. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(02), 2352- 2358.
- Elibol, Ş. ve Tok, E. S. S., (2019). *Bağlanma Stilleri, Duygu Düzenleme, Reddedilme Duyarlılığı, Yakınlık Korkusu ve Kendini Saklamanın Kırılğan Narsisizm İle İlişkisi*. Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 6(2), 127-148.
- Ellis, H., (1898). *Auto-Erotism: A Psychological Study*. Alienist and Neurologist (1880-1920), 19(2), 260.
- Elsner, B., (2004). *Teknik, Taktik, Sistem. İçinde: Futbol ve Kültürü*, Ed: Roman Horak–Wolfgang Reiter–Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 27-39.
- Erdem, R. ve Ulu, D., (2004). *Futbol Takımı Taraftarlığının Hastane Çalışanları Üzerine Etkisi*. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 7(1), 119- 137.
- Erhart, I., (2016). *Kadınlar Ofsayttan Anlar Mı? Tarihi Karar, Kadın Taraftarlar ve Etiketler*. C. Koca (Ed.) Sporun Toplumsal Cinsiyet Halleri içinde. Spor Yayınevi, Ankara. 184-200.
- Eroğlu, M., (2020). *Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Bağlanma Stilleri, Kimlik Statüleri ve Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 102.
- Erözkan, A., (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Karar Stratejileri*. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3) 60-74.
- Ertekin, Y. ve Yurtsever, G., (2001). *Yönetimde Narsizm Üzerine Bir Deneme*. Amme İdaresi Dergisi, 34(3), 37-46.
- Fanti, K. A. and Henrich, C. C., (2015). *Effects of Self-Esteem and Narcissism on Bullying and Victimization During Early Adolescence*. The Journal of Early Adolescence, 35(1), 5-29.
- Fanti, K. A., Phylactou, E. and Georgiou, G., (2021). *Who is the Hooligan? The Role of Psychopathic Traits*. Deviant Behavior, 42(4), 492-502.
- Farnfield, S. and Holmes, P. (Eds.), (2014). *The Routledge Handbook of Attachment: Assessment*. Abingdon: Routledge, 227.

- Fossati, A., Feeney, J., Pincus, A., Borroni, S. and Maffei, C., (2015). *The Structure of Pathological Narcissism and Its Relationships With Adult Attachment Styles: A Study of Italian Nonclinical and Clinical Adult Participants*. *Psychoanalytic Psychology*, 32(3), 403–431.
- Foster, J. D., Campbell, W. K. and Twenge, J. M., (2003). *Individual Differences in Narcissism: Inflated Self-Views Across The Lifespan and Around The World*. *Journal of Research in Personality*, 37(6), 469-486.
- Fowler, G., (2022). *The Unintentionally Absent Parent: Adult Attachment Styles of Children Raised by an Incarcerated Parent*, Doctoral dissertation, Alliant International University, 96.
- Fox, J. and Rooney, M. C., (2015). *The Dark Triad and Trait Self-Objectification as Predictors of Men's Use and Self-Presentation Behaviors on Social Networking Sites*. *Personality and Individual Differences*, 76, 161-165.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. and Hyun, H. H., (2012). *How To Design and Evaluate Research In Education*.710.
- Fraley, R. C., (2019). *Attachment in Adulthood: Recent Developments, Emerging Debates, and Future Directions*. *Annual Review of Psychology*, 70, 401-422.
- Fraley, R. C., Waller, N. G. and Brennan, K. A., (2000). *An Item Response Theory Analysis of Self-Report Measures of Adult Attachment*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(2), 350.
- Fujita, M., (2018). *Enhancing Student-University Relationships Through Social Media Brand Communities: An Identity Theories Perspective*. Unpublished Doctoral Dissertation). The University of Western Australia, Crawley, Australia.
- Furnham, A., Richards, S. C. and Paulhus, D. L., (2013). *The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review*. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199-216.
- Fuschillo, G., (2020). *Fans, Fandoms, or Fanaticism?*. *Journal of Consumer Culture*, 20(3), 347-365.
- Garofalo, C. and Bogaerts, S., (2019). *Attachment and Personality Disorders Among Child Molesters: The Role of Trust*. *Sexual Abuse*, 31(1), 97-124.

- Giulianotti, R., (2002). *Supporters, Followers, Fans, and Flaneurs: A Taxonomy of Spectator Identities in Football*. Journal of Sport and Social Issues, 26(1), 25-46.
- Giulianotti, R. and Robertson, R., (2009). *Globalization and Football*. Sage.190.
- Giulianotti, R., (2012). *Football*. The Wiley-Blackwell encyclopedia of globalization.
- Glenn, A. L., Raine, A. and Schug, R. A., (2009). *The Neural Correlates of Moral Decision-Making in Psychopathy*. Molecular Psychiatry, 14(1), 5-6.
- Goleman, D., Richard B. and Annie M., (2006), *Yeni Liderler*. Varlık Yayınları, İstanbul, 226.
- Göka, E. ve Göka, S., (2009). *Fanatizmin Psikodinamigi/Psychodynamics Of Fanatism*. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 10(4), 325- 331.
- Gökacı, M. A., (2008). *Bizim İçin Oyna: Türkiye'de Futbol ve Siyaset*. İletişim Yayınları, İstanbul, 352.
- Griffin, D. W. and Bartholomew, K., (1994). *Models of The Self and Other: Fundamental Dimensions Underlying Measures of Adult Attachment*. Journal of Personality and Social Psychology, 67(3), 430.
- Grijalva, E., Newman, D. A., Tay, L., Donnellan, M. B., Harms, P. D., Robins, R. W. and Yan, T., (2015). *Gender Differences in Narcissism: A Meta-Analytic Review*. Psychological Bulletin, 141(2), 261-310.
- Giulianotti, R., (Ed.). (2013). *Football, Violence and Social Identity*. Routledge, 263.
- Gumusgul, O. and Acet, M., (2016). *The Open Sore of Football: Aggressive Violent Behavior and Hooliganism*. Physical Culture and Sport. Studies and Research, 71(1), 30-37.
- Gunter, T. D., Vaughn, M. G. and Philibert, R. A., (2010). *Behavioral Genetics in Antisocial Spectrum Disorders and Psychopathy: A Review of The Recent Literature*. Behavioral Sciences and the Law, 28(2), 148–173.
- Güllü, M. ve Güçlü, M., (2006). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Taraftarı Oldukları Spor Takımları İle Özdeşleşmelerinin İncelenmesi*. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı, 686 – 689.

- Günay, N. ve Tiryaki, Ş., (2003). *Spor Taraftarı Özdeşleşme Ölçeğinin (STÖÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Spor Bilimleri Dergisi, 14(1), 14-26.
- Gürçam, Ç., (2017). *Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ile Öfke Denetimi ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 89.
- Güven, İ. F., (2019). *Makyavelizm ve Dindarlık: Demografik Değişkenler Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Bilimname, 2019(37), 1155-1186.
- Hacısoftaoğlu, İ., (2018). *Futbolda Erkekliğin Gür Sesi: Taraftarlığın Cinsiyetle Olan İlişkisi Nedir?*. The Blizzard Dergisi, 1, 111-122.
- Haigler, V. F., Day, H. D. and Marshall, D. D., (1995). *Parental Attachment and Gender-Role Identity*. Sex Roles, 33(3), 203-220.
- Hamedoğlu, M. A., (2009), *Örgütsel Narsizim Düzeyine İlişkin Yönetici ve Öğretmen Alguları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 116.
- Hare, R. D. and Neumann, C. S., (2008). *Psychopathy As A Clinical and Empirical Construct*. *Annu. Rev. Clin. Psychol*, 4, 217-246.
- Hare, R. D. and Neumann, C. S., (2010). *The Role of Antisociality in The Psychopathy Construct: Comment on Skeem and Cooke*. *Psychological Assessment*, 22(2), 446-454.
- Hare, R. D., (1980). *A Research Scale for the Assessment of Psychopathy in Criminal Populations*. *Personality and individual differences*, 1(2), 111-119.
- Hatt, P. K. and Reiss, A. J. (2002). *Kentsel Yerleşimlerin Tarihi*. B. Duru ve A. Alkan (Ed. ve Çev.), 20, 27-36.
- Hayes, A. F., (2012). *Process: A Versatile Computational Tool for Observed Variable Mediation, Moderation, and Conditional Process Modeling*. Retrieved from <http://www.afhayes.com/public/process2012.pdf>
- Hazan, C. and Shaver, P. R., (1987). *Romantic Love Conceptualized As an Attachment Process*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511.

- Hazan, C. and Shaver, P. R., (1994). *Attachment As an Organizational Framework For Research on Close Relationships*. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Horney, K., (1937). *The Quest For Power, Prestige and Possession. The Neurotic Personality of Our Time*. New York: WW Norton, 162-187.
- Hudek-Knežević, J., Kardum, I. and Mehić, N., (2016). *Dark Triad Traits and Health Outcomes: An Exploratory Study*. *Psihologijske Teme*, 25(1), 129-156.
- Ináncsi, T., Pilinszki, A., Paál, T. and Láng, A., (2018). *Perceptions of Close Relationship Through The Machiavellians Dark Glasses: Negativity, Distrust, Self-Protection Against Risk and Dissatisfaction*. *Europe's Journal of Psychology*, 14(4), 806- 830.
- Jacobson, B. P., (2003). *Rooting For Laundry: an Examination of The Creation and Maintenance of A Sport Fan Identity*. University of Connecticut, 181.
- Jakobwitz, S. and Egan, V., (2006). *The Dark Triad and Normal Personality Traits*. *Personality and Individual Differences*, 40(2), 331-339.
- Jedlicka, S. R., (2018). *Appropriated Authority: A Theory of Transnational Sport Governance*. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 10(4), 637-652.
- Jovanovska, S. R., (2020). *Sports Marketing-Products and Customers*. *Research in Physical Education, Sport and Health*, 9(1), 181-188.
- Jonason, P. K. and Webster, G. D., (2010). *The Dirty Dozen: A Concise Measure of The Dark Triad*. *Psychological Assessment*, 22(2), 420.
- Jonason, P. K. and Webster, G. D., (2012). *A Protean Approach to Social Influence: Dark Triad Personalities and Social Influence Tactics*. *Personality and Individual Differences*, 52(4), 521-526.
- Jonason, P. K., Koenig, B. L. and Tost, J., (2010). *Living A Fast Life*. *Human Nature*, 21(4), 428-442.
- Jonason, P. K., Li, N. P. and Czarna, A. Z., (2013). *Quick and Dirty: Some Psychosocial Costs Associated With The Dark Triad in Three Countries*. *Evolutionary Psychology*, 11(1), 172–185.

- Jonason, P. K., Li, N. P., Webster, G. D. and Schmitt, D. P., (2009). *The Dark Triad: Facilitating A Short-Term Mating Strategy in Men*. European Journal of Personality, 23(1), 5-18.
- Jonason, P. K., Slomski, S. and Partyka, J., (2012). *The Dark Triad At Work: How Toxic Employees Get Their Way*. Personality and Individual Differences, 52(3), 449-453.
- Jones, D. N. and Paulhus, D. L., (2009). *Machiavellianism*. In M. R. Leary and R. H. Hoyle (Eds.), Handbook of Individual Differences in Social Behavior. The Guilford Press. 93–108.
- Jones, D. N. and Paulhus, D. L., (2011). *The Role of Impulsivity in The Dark Triad of Personality*. Personality and Individual Differences, 51(5), 679-682.
- Jones, D. N. and Paulhus, D. L., (2014). *Introducing The Short Dark Triad (SD3) A Brief Measure of Dark Personality Traits*. Assessment, 21(1), 28-41.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim Yayıncılık, İstanbul, 384.
- Kajonius, P. J., Persson, B. N. and Jonason, P. K., (2015). *Hedonism, Achievement, and Power: Universal Values That Characterize The Dark Triad*. Personality and Individual Differences, 77, 173-178.
- Kanten, P., Yeşiltaş, M. ve Arslan, R., (2015). *Kişiliğin Karanlık Yönünün Üretkenlik Karşılı İş Davranışlarına Etkisinde Psikolojik Sözleşmenin Düzenleyici Rolü*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29(2), 365-391.
- Kaplan, B., (2012). *Ergenlerde Bağlanma ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karaaslan, N. ve Gizir, C. A., (2019). *Üniversite Öğrencilerinde İlişkisel Saldırganlık: Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Rolü*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 54 (2), 361-389.
- Karaşar, B., (2014). *Öğretmen Adaylarının Bağlanma Stilleri ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(1), 27-49.

- Kavut, S., (2018). *Karen Horney ve Nevrotik Kişilik Üzerine Bir Çalışma: Blue Jasmine Örneği*, Journal of International Social Research, 11(55), 512- 524.
- Kazan, B., (2009). *Türkiye’de Futbol, Fanatizm ve Şiddet*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 93.
- Kernberg, O. F., (2014). *An Overview of The Treatment of Severe Narcissistic Pathology*. The International Journal of Psychoanalysis, 95(5), 865-888.
- Kızılkaya, G., (2020). *Passolig Elektronik Bilet Uygulamasının Türkiye Profesyonel Futbol Ligi Üzerine Etkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Yozgat Bozok Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yozgat.76.
- Kim, S., Morgan, A. and Assaker, G., (2021). *Examining The Relationship Between Sport Spectator Motivation, Involvement, and Loyalty: A Structural Model in The Context of Australian Rules Football*. Sport in Society, 24(6), 1006-1032.
- Knapton, H., Espinosa, L., Meier, H. E., Bäck, E. A. and Bäck, H., (2018). *Belonging For Violence: Personality, Football Fandom, and Spectator Aggression*. Nordic Psychology, 70(4), 278-289.
- Koçer, M., (2012). *Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kayseri Örneği*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(32), 111-135.
- Konrath, S. H., (2007). *Egos Inflating Over Time: Rising Narcissism and its Implications for Self-Construal, Cognitive Style, and Behavior*. Doctoral dissertation, University of Michigan, 208.
- Koruç, Z., Bayar, P. ve Arslan, F., (2004). *Türkiye’de Futbol Fanatikleri: Sosyal Kimlik ve Şiddet*. Türkiye Futbol Adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması. Ankara, 3- 21.
- Kossakowski, R., Szlendak, T. and Antonowicz, D., (2018). *Polish Ultras in The Post-Socialist Transformation*. Sport in Society, 21(6), 854-869.
- Kozanoğlu, C., (1996). *Bu Maçı Alcaz!*, İletişim Yayınları. İstanbul, 303.

- Krizan, Z. and Herlache, A. D., (2018). *The Narcissism Spectrum Model: A Synthetic View of Narcissistic Personality*. Personality and Social Psychology Review, 22(1), 3-31.
- Kruger, M. and Saayman, M., (2019). *Kick-Starting The Experience—An Experience-Based Typology of Spectators At A Live Action Sport Event*. Annals of Leisure Research, 22(5), 679-698.
- Kuper, S. and Szymanski, S., (2010). *Why England Lose: & Other Curious Football Phenomena Explained*. HarperCollins UK. 407.
- Kuper, S., (2011). *Football Against The Enemy*. Hachette UK, 239.
- Kurtiç, N., (2006). *Futbol Seyircisini Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Sakarya İl Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya, 77.
- Kutomanov, S. A., Lipich, T. I., Borisova, O. S. and Pocheptsov, S. S., (2019). *Football Fans in The Context of Negative Identity*. 32.
- Lee, K. And Ashton, M. C., (2005). *Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in The Five-Factor Model and The HEXACO Model of Personality Structure*. Personality and Individual differences, 38(7), 1571-1582.
- Levesque, C., Lafontaine, M. F., Bureau, J. F., Cloutier, P. and Dandurand, C., (2010). *The Influence of Romantic Attachment and Intimate Partner Violence on Non-Suicidal Self-Injury in Young Adults*. Journal of Youth and Adolescence, 39(5), 474-483.
- Levine, A. and Heller, R., (2018). *Bağlanma*. (Çev. E. Güldemler). Aganta Yayıncılık, İstanbul, 239.
- Levy, K. N., Ellison, W. D., Scott, L. D., and Bernecker., S. L., (2011). *Attachment Style*, Journal of Clinical Psychology, 67(2), 193-203.
- Levy, K. N., Johnson, B. N., Clouthier, T. L., Scala, J. and Temes, C. M., (2015). *An Attachment Theoretical Framework For Personality Disorders*. Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 56(2), 197- 207.

- Lilienfeld, S. O., (2013). *Is Psychopathy a Syndrome? Commentary on Marcus, Fulton, And Edens*. Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment, 4(1), 85–86.
- Linton, D. K. and Wiener, N. I., (2001). *Personality and Potential Conceptions: Mating Success in a Modern Western Male Sample*. Personality and Individual Differences, 31(5), 675-688.
- Maccoby, M., (2000). *Narcissistic Leaders*. Harvard Business Review, 78(1), 69-69.
- Machiavelli, N., (1999). *Prens*. (Çev. N. Güvenç). Anahtar Kitaplar, İstanbul, 144.
- Malterer, M. B., Glass, S. J. and Newman, J. P., (2008). *Psychopathy and Trait Emotional Intelligence*. Personality and Individual Differences, 44(3), 735-745.
- Manoli, A. E., (2015). *Promoting Corporate Social Responsibility in The Football Industry*. Journal of Promotion Management, 21(3), 335-350.
- Marimaa, K., (2011). *The Many Faces of Fanaticism*. KVÜÖA Toimetised, (14), 29-55.
- Marin, B. and Lee, C., (2020). *Exploring New Trends of Sport Business: Japanese Companies' Investment in Ownership of Foreign Football Clubs*. Sport in Society, 23(12), 2031-2054.
- Maslow, A. H., (1943). *A Theory Of Human Motivation*. Psychological Review, 50(4), 370- 396
- McGauley, G., Yakeley, J., Williams, A. and Bateman, A., (2011). *Attachment, Mentalization And Antisocial Personality Disorder: The Possible Contribution of Mentalization-Based Treatment*. European Journal of Psychotherapy and Counselling, 13(4), 371-393.
- Mcwilliams, N., (2020). *Psikanalitik Tanı*. (Çev. E. Kalem). Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 588.
- Mejia, C. Y., Donahue, J. J. and Farley, S. D., (2020). *Mean, Uncommitted, and Aggressive: Divergent Associations Between Triarchic Psychopathy, Elements of Love, and Caustic Relationship Behaviors*. Journal of Social and Personal Relationships, 37(4), 1193-1215.

- Melnick, M. J. and Wann, D. L., (2004). *Sport Fandom Influences, Interests, and Behaviors Among Norwegian University Students*. International Sports Journal, 8(1), 1-13.
- Mengüloğlu, M. A., (2020). *Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile Girişimcilik Niyeti Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 121.
- Michałek-Kwiecień, J., Kaźmierczak, M. and Karasiewicz, K., (2022). *Closeness With A Partner and Parental Bond With A Child During The Transition To Parenthood*. *Midwifery*, 105, 103209.
- Mikulincer, M. and Shaver, P. R., (2019). *Attachment Orientations and Emotion Regulation*. *Current Opinion in Psychology*, 25, 6-10.
- Mil, H. İ. ve Şanlı, S., (2015). *Sporda Şiddet ve Medya Etkisi: Bir Maçın Analizi*. *Electronic Journal of Social Sciences*, 14(55), 231- 247.
- Miller, J. D., Hoffman, B. J., Gaughan, E. T., Gentile, B., Maples, J. and Keith Campbell, W., (2011). *Grandiose and Vulnerable Narcissism: A Nomological Network Analysis*. *Journal of Personality*, 79(5), 1013-1042.
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Hyatt, C. S. and Campbell, W. K., (2017). *Controversies in Narcissism*. *Annual Review of Clinical Psychology*, 13, 291-315.
- Morsunbul, U., (2014). *The Validity and Reliability Study of The Turkish Version of Quick Big Five Personality Test*. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 27(4), 316-322.
- Moor, L., (2007). *Sport and Commodification: A Reflection on Key Concepts*. *Journal of Sport and Social Issues*, 31(2), 128-142.
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H. and Meijer, E., (2017). *The Malevolent Side of Human Nature: A Meta-Analysis and Critical Review of The Literature on The Dark Triad (Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy)*. *Perspectives on Psychological Science*, 12(2), 183-204.
- Murray, S. and Pigman, G. A., (2014). *Mapping The Relationship Between International Sport and Diplomacy*. *Sport in Society*, 17(9), 1098-1118.

- Nacke, P., (1899). *Kritisches Zum Kapitel Der Normalen und Pathologischen Sexualität*. Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten, 32(2), 356-386.
- Naumenko, Y., (2018). *Sport As a Social Phenomenon*. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 55, p. 02023). EDP Sciences.
- Nickisch, A., Palazova, M. and Ziegler, M., (2020). *Dark Personalities – Dark Relationships? An Investigation of The Relation Between The Dark Tetrad and Attachment Styles*. Personality and Individual Differences, 167, 110227.
- Nikolic, M., (2016). *The Influence of Modern Media on The Development of Fan Groups and The Promotion of Hooliganism*. Physical Education and Sport through the Centuries, 3(2), 52-62.
- Octavianti, R. and Hutapea, B., (2018). *Kontribusi Peran Gender dan Konformitas Terhadap Agresivitas Remaja Putri Suporter Sepakbola*. Jurnal Muara Ilmu Sosial, Humaniora, dan Seni, 1(2), 221-228.
- Ogilvie, C. A., Newman, E., Todd, L. and Peck, D. (2014). *Attachment and Violent Offending: A Meta-Analysis*. Aggression and Violent Behavior, 19(4), 322-339.
- Oltmanns T. F. and Powers A. D., (2012). *Gender and Personality Disorders*. In: *Widiger TA, ed. Oxford Handbook of Personality Disorders*. New York, NY: Oxford University Press. 206–219.
- Onur, N., (2006). *Lise Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ile Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 157.
- Öge, H. S., ve Tanış, Z. S., (2020). *Çalışanların Makyavelist Tutumları, İşkoliklikleri ve Kişilik Özellikleri İlişkilerinin İncelenmesi*. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 277-290.
- Özcihan, T., (2014), *Organizasyonlarda Stratejik Duygusal Zekâ Kullanımı Makyavelizm İlişkisi ve Çatışma Yönetimine Yansımaları: Tasarım Mühendisliğinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 180.

- Özdamar, K., (2002). *Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler)* 2, 4. Baskı, Eskişehir, 649.
- Özdemir, H. E., (2017). *Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Bağlanma Stilleri ile Narsisizm Arasındaki İlişki: Reddedilme Duyarlılığının Aracı Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 90.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S., (2012). *Kişilik Gelişimi*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(4), 566-589.
- Özen, D. S. ve Aktan, T., (2010). *Bağlanma ve Zorbalık Sisteminde Yer Alma: Başa Çıkma Stratejilerinin Aracı Rolü*. Türk Psikoloji Dergisi, 25(65), 101- 113.
- Özer, Ö., Uğurluoğlu, Ö., Kahraman, G. ve Avcı, K., (2016). *Hemşirelerin Karanlık Kişilik Özelliklerinin Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(3), 205-218.
- Özler, E., Gider, D. C. ve Dirican, M., (2013), *Örgütlerin Karanlık Yüzü Makyavelizm İle İlgili Literatür Taraması ve Çalışanların Makyavelist Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. 21. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Kütahya, 679-685.
- Özsoy, E. ve Ardıç, K., (2017). *Karanlık Üçlü'nün (Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati) İş Tatminine Etkisinin İncelenmesi*. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), 391-406.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K. and Ardıç, K., (2017). *Reliability and Validity of The Turkish Versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T)*. Personality and Individual Differences, 117, 11-14.
- Öztürk, O., (2002). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, (9. Baskı). Feryal Matbaası, Ankara, 436.
- Paksoy, E., (2014). *Futbol Fanatizmi, Taraftar Kimliği: Beşiktaş Çarşı Taraftarlarının Taraftarlıkla İlgili Davranışlarının İncelenmesi*. Gaziantep Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

- Pan, Y., Yang, C., Liu, G., Chan, M., Liu, C. and Zhang, D., (2020). *Peer Victimization and Problem Behaviors: The Roles Of Self-Esteem and Parental Attachment Among Chinese Adolescents*. *Child Development*, 91(4), e968-e983.
- Pan, Y., Zhang, Q., Liu, G., Li, B. and Liu, C., (2021). *Parents' Attachment Styles and Adolescents' Regulatory Emotional Self-Efficacy: The Mediating Role of Adolescents' Attachment To Parents in China*. *Applied Research in Quality of Life*, 1-20.
- Parnell, D., Bond, A. J., Widdop, P. and Cockayne, D., (2021). *Football Worlds: Business and networks during COVID-19*. *Soccer and Society*, 22(1-2), 19-26.
- Paulhus, D. L. and Williams, K. M., (2002). *The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563.
- Paulhus, D. L., (2014). *Toward a Taxonomy of Dark Personalities*. *Current Directions in Psychological Science*, 23(6), 421-426.
- Pilch, I. and Turska, E., (2015). *Relationships Between Machiavellianism, Organizational Culture, and Workplace Bullying: Emotional Abuse From the Target's and the Perpetrator's Perspective*. *Journal of Business Ethics*, 128(1), 83-93.
- Pincus, A. L. and Lukowitsky, M. R., (2010). *Pathological Narcissism and Narcissistic Personality Disorder*. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421- 446.
- Pincus, A. L. and Roche, M. J., (2011). *Narcissistic Grandiosity And Narcissistic Vulnerability*. In W. K. Campbell and J. D. Miller (Eds.), *The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Theoretical Approaches, Empirical Findings, and Treatments*. 31- 40.
- Piotrowski, P., (2006). *Coping With Football-Related Hooliganism: Healing Symptoms Versus Causes Prevention 1*. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(3), 629-643.
- Piotrowski, P., (2014). *Debate on Football Hooliganism in Poland: The Myths, Facts and Psychological Benefits of Social Exclusion*. *Internal Security*, 6(2), 55-68.

- Pitti, I., (2019). *Being Women in A Male Preserve: An Ethnography of Female Football Ultras*. Journal of Gender Studies, 28(3), 318-329.
- Polat, E. ve Sönmezoğlu, U., (2016). *Futbol Taraftarlarını Şiddete Yönelten Faktörlerin İncelenmesi*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 471-489.
- Poulton, E., (2012). *If You Had Balls, You'd Be One Of Us!' Doing Gendered Research: Methodological Reflections on Being A Female Academic Researcher in The Hyper-Masculine Subculture of 'Football Hooliganism*. Sociological Research Online, 17(4), 67-79.
- Radmann, A., (2011). *New Media and Hooliganism*. In European Association for Sociology of Sport (eass), Umeå, Sweden, 73-73.
- Rank, O., (1911). *Ein Beitrag Zum Narzissismus*. Jahrbuch für Psychoanalytische und Psychopathologische Forschung, 3(1), 401-426.
- Rauthmann, J. F. and Kolar, G. P., (2012). *How "Dark" Are the Dark Triad Traits? Examining the Perceived Darkness of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*. Personality and Individual Differences, 53(7), 884-889.
- Rauthmann, J. F. and Will, T., (2011). *Proposing A Multidimensional Machiavellianism Conceptualization*. Social Behavior and Personality: An International Journal, 39(3), 391-403.
- Reysen, S. and Branscombe, N. R., (2010). *Fanship and Fandom: Comparisons Between Sport and Non-Sport Fans*. Journal of Sport Behavior, 33(2), 176-193.
- Richardson, E. N. and Boag, S., (2016). *Offensive Defenses: The Mind Beneath The Mask of The Dark Triad Traits*. Personality and Individual Differences, 92, 148-152.
- Richelieu, A., (2021). *From Sport To 'Sportainment': The Art of Creating An Added-Value Brand Experience For Fans*. Journal of Brand Strategy, 9(4), 408-422.

- Roberts, B. W., Walton, K. E. and Viechtbauer, W., (2006). *Patterns of Mean-Level Change in Personality Traits Across The Life Course: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies*. Psychological Bulletin, 132(1), 1-25.
- Rossen, L., Hutchinson, D., Wilson, J., Burns, L., Allsop, S., Elliott, E. J., and Mattick, R. P., (2017). *Maternal Bonding Through Pregnancy and Postnatal: Findings From an Australian Longitudinal Study*. American Journal of Perinatology, 34(08), 808-817.
- Rossing, N. N. and Skrubbeltang, L. S., (2017). *The Language of Football: A Cultural Analysis of Selected World Cup Nations*. Sport in Society, 20(5-6), 599-611.
- Rothbaum, F., Morelli, G. and Rusk, N., (2011). *Attachment, Learning, and Coping: The Interplay of Cultural Similarities and Differences. In M. J. Gelfand, C.-Y. Chiu, And Y.-Y. Hong (Eds.)*, Advances in Culture And Psychology, 153–215.
- Salman, G. G., (2016). *Türk Futbol Taraftarlarının Bağlantı Noktalarının İncelenmesi ve Ölçek Güvenirliliğinin Test Edilmesi*. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 8(29), 101-142.
- Saltoğlu, S., (2018). *The Role of Coping Style As a Mediator Between the Dark Triad and Psychological Well-Being*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Santrock, J. W., (2015). *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim psikolojisi*. (Çev. G. Yüksel). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 704.
- Sarıkulak, İ. ve Koca, C., (2019). *Futbol Taraftarlığı Alanında Kadınları Marjinalleştiren Doxalar*. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(2), 246-263.
- Sayar, K. ve Dinç, M., (2016). *Psikolojiye Giriş*. Dem Yayınları, İstanbul, 182.
- Scheepers, D. and Ellemers, N., (2019). *Social Identity Theory. In Social Psychology in Action*. Springer Cham, 129-143.
- Schultz, D. P. and Schultz, S. E., (2016). *Theories of Personality*. Cengage Learning, 512.

- Set, Z., (2020). *Sosyal Kötüçül Kişilikler: Karanlık Üçlü*. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(3), 318-329.
- Shafıq, M., (2010). *Anne Çocuk Bağlanması ve Aile Durumu*. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara, 102.
- Shemmings, D. and Shemmings, Y., (2011). *Understanding Disorganized Attachment: Theory and Practice For Working With Children and Adults*. Jessica Kingsley Publishers, 241.
- Sierau, S., Jungmann, T. and Herzberg, P. Y., (2013). *First-Time Parenthood Under Socially Disadvantaged Conditions: Linking Caregivers' Experiences of Avoidance and Relationship Satisfaction With Feelings of Closeness to The Infant*. *Journal of Family Studies*, 19(2), 196-206.
- Simpson, J. A. and Overall, N. C., (2014). *Partner Buffering of Attachment Insecurity*. *Current Directions in Psychological Science*, 23(1), 54-59.
- Spaaij, R., (2008). *Men Like Us, Boys Like Them: Violence, Masculinity, and Collective Identity in Football Hooliganism*. *Journal of Sport and Social Issues*, 32(4), 369-392.
- Spurk, D., Keller, A. C. and Hirschi, A., (2016). *Do Bad Guys Get Ahead or Fall Behind? Relationships of The Dark Triad of Personality With Objective and Subjective Career Success*. *Social Psychological and Personality Science*, 7(2), 113-121.
- Sroufe, L. A., (2016). *The Place of Attachment in Development*. *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, 3, 997-1011.
- Stott, C., Hutchison, P. and Drury, J., (2001). *Hooligans Abroad? Inter-Group Dynamics, Social Identity and Participation in Collective 'Disorder' at The 1998 World Cup Finals*. *British Journal of Social Psychology*, 40(3), 359-384.
- Strauss, B., Altmann, U., Schönherr, D., Schurig, S., Singh, S. and Petrowski, K., (2022). *Is There an Elephant In The Room? A Study of Convergences and Divergences of Adult Attachment Measures Commonly Used in Clinical Studies*. *Psychotherapy Research*, 1-15.

- Sutton, W. A., McDonald, M. A., Milne, G. R. and Cimperman, J., (1997). *Creating and Fostering Fan Identification in Professional Sports*. Sport Marketing Quarterly, 6, 15-22.
- Sümer, N. ve Güngör, D., (1999). *Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma*. Türk Psikoloji Dergisi, 14(43), 71-106.
- Şahin, H. M., (2003). *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*. Gaziantep Kulübü Spor Eğitim Yayınları, Nobel Yayıncılık, Ankara, 417.
- Şeker, R., (2011) *Lise ve Üniversite Düzeyinde Öğrenim Gören Gençlerin, Sporda Şiddet ve İstenmeyen Davranışlara Karşı Görüşlerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 97.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. and Ullman, J. B., (2007). *Using Multivariate Statistics* (5), 481- 498.
- Talimciler A., (2000). *Sosyolojik Açından Futbol Fanatizmi*. III. Ulusal Sosyoloji Kongresi. 2-4 Kasım, Eskişehir.
- Talimciler, A., (2008). *Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol*. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26(2), 89-114.
- Taştan, Ş., (2009). *Futbol Taraftarlığı ve Şiddet Olgusu Farklı Taraftar Gruplarında Şiddet Eğilimleri Üzerine Karşılaştırılmalı Sosyolojik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Taşmekttepgil, M. Y., Çankaya, S. ve Tunç, T., (2015). *Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği*. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 41-49.
- Taylor, I., (2017). *Football Mad: A Speculative Sociology of Football Hooliganism*. In Sport. University of Toronto Press. 352-378.
- Taymur, İ. ve Türkçapar, M. H., (2012). *Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(2), 154-177.

- Torlak, Ö., Özkara, B. Y. ve Dogan, V., (2014). *Taraftarların Takimlarla Özdeşleşme Düzeylerinin, Takimların Lisanslı Ürünlerine Yönelik Kalite Algisi ve Satın Alma Niyetine Etkisi*. Ege Akademik Bakış, 14(1), 73-81.
- Tunç, T., Karakaş, F., Çankaya, S. and Taşmektepgil, M. Y., (2016). *Attitudes of The Police Candidates According to Football Supporter Fanaticism Scale*. Turkish Journal of Sport and Exercise, 18(2), 123-127.
- Turan, F. A., (2017). *6. Sınıf Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Algılanan Anne Baba Tutumları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 98.
- Turğut, M., Yaşar, O. M., Sunay, H., Özgen, C. and Beşler, H. K., (2018). *Evaluating aggression levels of sport spectators*. European Journal of Physical Education and Sport Science, 4(3):1-13.
- Tülü, İ. A. ve Erden, G., (2014). *Türkiye’de Cinsel Suçlular İle İlgili Suç Analizi: Cinsel Saldırı Suçlarının Psikolojik Profilleri, Bilişsel Çarpıtmaları ve Psikopatî Düzeyleri*. Türk Psikiyatri Dergisi, 25(1), 19-30.
- Twenge, J. M. and Campbell, W. K., (2015). *Asrın Vebası Narsisizm İleti*. (Çev. Ö. Korkmaz), Kaknüs Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 448.
- Ulusoy, Y. Ö., Akfırat, O. N. ve Tura, G., (2018). *Ebeveynlere Bağlanma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*. Resilience, 2(1), 23-38.
- Van Ham, T., Adang, O. M., Ferwerda, H. B., Doreleijers, T. A. and Blokland, A. A., (2020). *Planned Hooligan Fights: Contributing Factors and Significance For Individuals Who Take Part*. European Journal of Criminology, 1-20.
- Verbeke, W. J., Rietdijk, W. J., Van den Berg, W. E., Dietvorst, R. C., Worm, L. and Bagozzi, R. P., (2011). *The Making of the Machiavellian Brain: A Structural MRI Analysis*. Journal of Neuroscience, Psychology, and Economics, 4(4), 205-216.
- Verhage, M. L., Fearon, R. P., Schuengel, C., van IJendoorn, M. H., Bakermans Kranenburg, M. J., Madigan, S. and Ward, M. J., (2018). *Examining Ecological Constraints on The Intergenerational Transmission of Attachment Via*

- Individual Participant Data Meta-Analysis. Child Development*, 89(6), 2023-2037.
- Visser, B. A., Pozzebon, J. A., Bogaert, A. F. and Ashton, M. C., (2010). *Psychopathy, Sexual Behavior, and Esteem: It's Different for Girls*. *Personality and Individual Differences*, 48(7), 833-838.
- Vohs, K. D., Baumeister, R. F. and Ciarocco, N. J., (2005). *Self-Regulation and Self-Presentation: Regulatory Resource Depletion Impairs Impression Management and Effortful Self-Presentation Depletes Regulatory Resources*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(4), 632-657.
- Vural, D.L., (2020). *Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Arasında Savunma Mekanizmalarının Aracı Rolü*, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(36), 1734-1743.
- Wai, M. and Tiliopoulos, N., (2012). *The Affective and Cognitive Empathic Nature of The Dark Triad of Personality*. *Personality and individual differences*, 52(7), 794-799.
- Wakefield, K. L. and Wann, D. L., (2006). *An Examination of Dysfunctional Sport Fans: Method of Classification and Relationships With Problem Behaviors*. *Journal of Leisure Research*, 38(2), 168-186.
- Walker, S. A., Olderbak, S., Gorodezki, J., Zhang, M., Ho, C. and MacCann, C., (2022). *Primary And Secondary Psychopathy Relate To Lower Cognitive Reappraisal: A Meta-Analysis of the Dark Triad and Emotion Regulation Processes*. *Personality and Individual Differences*, 187, 111394.
- Wann, D. L. and Branscombe, N. R., (1990). *Die-Hard And Fair-Weather Fans: Effects of Identification on Birging and Corfing Tendencies*. *Journal of Sport and Social Issues*, 14(2), 103-117.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J. and Albersheim, L., (2000). *Attachment Security in Infancy and Early Adulthood: A Twenty-Year Longitudinal Study*. *Child Development*, 71(3), 684-689.

- Williams, K. M., Paulhus, D. L. and Hare, R. D., (2007). *Capturing The Four-Factor Structure of Psychopathy in College Students Via Self-Report*. Journal of Personality Assessment, 88(2), 205-219.
- Yağbasan, M. and Arğın, E., (2019). *A Field Study For The Correlation Analysis Among Education Level and Media Along With Football Fanaticism (Elazığ Province Case)*. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 11(1), 275-283.
- Yanovskaya, Y., (2019). *Lifestyle of Football Fans: Psychological Space Features*. Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools, 32(2), 36-40.
- Yaylacı Ö. G., (2006). *Organizasyonlarda Kişilerarası İlişkilerde Etki Taktikleri ve Kullanımına İlişkin Literatür Çalışması*. Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (36), 93-112.
- Yazgan İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E., (2013). *Kişilik Kuramları*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 348.
- Yazıcıoğlu, G., (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Stresle Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki: Odtü Örneği*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 101.
- Yetişer, B., (2014). *Do All Roads Lead To Rome? The Moderating Role of Culture and Age in Predicting Construal Level on Machiavellianism*. Journal of Yaşar University, 9(36), 6328-6337.
- Yıldız, A. D., Çokamay, G. and Artar, M., (2017). *Romantic Relationship Satisfaction Levels of Female University Students in Turkey: Examining Through Attachment Dimensions, Perceived Abuse in Relationship and Future Time Orientation of Relationship*. Bartın University Journal of Faculty of Education, 6(1), 365-384.
- Yıldız, H. and Açak, M. (2018). *Examination of Football Fanaticism Levels of High School Students*. Journal of the Faculty of Education, 19(3), 738-748.

- Yıkılmaz, A., (2017). *Süper Lig Futbol Takım Taraftarlarının Takımlarına Yönelik Psikolojik Bağlılık Düzeyleri ile Fanatizm Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 98.
- Yılmaz, H., (2020). *Spor Pazarlamasında Tüketicilerin Taraftar Kimliklerinin Sponsor Markalara Yönelik Tercihlerine Etkisi: Farklı İlgilenim Düzeylerindeki Ürün Gruplarında Deneysel Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 247.
- Yörük, S., (2014). *Fanatik Futbol Taraftarlarında Madde Kullanımı ile Çocukluk Çağı Travması, Benlik Saygısı ve Kişilik Bozukluklarının İlişkinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yurdakul, Y., (2019). *Beş faktör kişilik özellikleri ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin eş uyumu ile olan ilişkileri: Evli çiftlerde kesitsel bir çalışma*. Yüksek lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 96.
- Yüce, M., (2014). *Osmanlı Melekleri: Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri: Türkiye futbol tarihi-birinci cilt*. İletişim Yayınları. İstanbul, 397.
- Zaklama, C., (2003). *The Bullying Spectrum in Grade Schools: Parents, Teachers, Child Bullies and Their Victims*. Unpublished Thesis, McGill University, Montreal, Canada.
- Zelyurt, M. K., (2017). *Sonuçları Açısından 3 Temmuz Şike Olayı*. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 4(1), 16-32.
- Zelyurt, M. K., (2019). *Futbol Taraftarlığı, Özdeşleşme ve Kimlik: Taraftarlıktan Fanatizme*. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1), 85-105.
- Zimniak, R., (2020). *The Sociological and Psychological Aspect of Football Hooliganism*. Teisè, 117, 138-151.

Ek- 3: Kişisel Bilgi Formu

Sayın Katılımcı;

Bu çalışma; değişik yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyine sahip futbol taraftarlarına ait birtakım özellikleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük ilkesi çerçevesinde yürütülmektedir. Arzu etmediğiniz takdirde soruları yanıtlamak zorunda değilsiniz. Bireysel herhangi bir değerlendirme yapılmayacak, yanıtlar toplu olarak değerlendirilecektir. Bu nedenle kişisel bilgilerinizi yazmanız istenmemektedir.

Bu formdaki sorulara verilen yanıtlar yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak olup hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır.

Çalışmanın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için cevaplarınızın içten ve samimi olması büyük önem taşımaktadır. Lütfen hiçbir soruyu atlamadan tam olarak yanıtlamaya çalışınız. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

Kasım Can ÇELİK

Prof. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN

Lütfen kendinizle ilgili aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1- Cinsiyetiniz?

Erkek Kadın

2- Yaşınız?

18- 25 26- 32 33- 45 45 üstü

3- Eğitim Durumunuz?

İlkokul Ortaokul Lise Lisans Lisansüstü

Ek- 4: Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği (FTFÖ)

	Kesinlikle Katlıyorum	Katlıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
<p>Bu ölçek, futbol taraftarlığı ile ilgili tutumları değerlendirmek amacıyla kullanılacaktır. Bundan başka hiçbir amacı yoktur ve anketi dolduran kişilere herhangi bir sorumluluk yüklememektedir. Gösterdiğiniz ilgiye şimdiden teşekkür ederiz. Sorulara verdiğiniz içten ve samimi cevaplar araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir.</p>				
1. Canlı yayınlarda spikerin takımım aleyhine yaptığı yorumlara çok sinirlenirim.				
2. Takımımın maçlarını izlemek için stadyumlara giderim.				
3. Takımımın sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça giderim.				
4. Stattaki bütün tezahürlara eşlik ederim.				
5. Maç esnasında kızdığımda sahaya yabancı cisim atabilirim.				
6. Tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü göremediğim olur.				
7. Takımım müsabakayı kazanmak için, kural dışı dahil her yolu denemelidir.				
8. Çoğu zaman tribünden rakip oyuncu veya hakem aleyhine kötü tezahürat yaparım.				
9. Rakip takımın taraftarlarına yapılan fiili şiddeti doğal karşılarım.				
10. Takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımımın taraftarı yapmak için uğraşırım.				
11. Rakip takım izleyicisini takımımın renkleri ile dışarıda görsem ona saldırmamak için kendimi zor tutarım.				
12. Rakip takım izleyicisi ile kavga çıkarsa çekinmeden kavgaya girerim.				
13. Oyun çığırından çıkmışsa bazen çekinmeden sahaya girebilirim.				

Ek- 5: İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA)

Aşağıdaki maddeler romantik ilişkileriniz dahil olmak üzere yakın ilişkilerinizde (arkadaşlık, dostluk gibi) hissettiğiniz duygulara ilişkindir. Sizden, genel olarak, yakın ilişkilerinizde yaşadıklarınızı dikkate alarak aşağıdaki ifadeleri değerlendirmeniz istenmektedir.

Aşağıdaki maddeleri yakın ilişki içinde olduğunuz kişileri düşünerek cevaplandırınız. Her maddenin ilişkinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşısındaki 7 aralıklı ölçek üzerinde gösteriniz.

	1.....	2.....	3	4	5.....	6.....	7
	Beni hiç Tanımlamıyor			Beni kısmen tanımlıyor			Tamamıyla beni tanımlıyor
1.Başkalarına kolaylıkla güvenemem.	1	2	3	4	5	6	7
2.Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli.	1	2	3	4	5	6	7
3.Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım.	1	2	3	4	5	6	7
4.Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum.	1	2	3	4	5	6	7
5.Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım.	1	2	3	4	5	6	7
6.Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık istiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Yalnız kalmaktan korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
8.Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
9.Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5	6	7
10.Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır.	1	2	3	4	5	6	7
11.Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım.	1	2	3	4	5	6	7
12.Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli.	1	2	3	4	5	6	7
13.Başkalarının bana bağlanmalarını tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
14.Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder.	1	2	3	4	5	6	7
15.Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
16.Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
17.Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım.	1	2	3	4	5	6	7

Ek- 6: Karanlık Üçlü Ölçeği (KÜÖ)

Aşağıdaki sorulara size en uygun olan şekilde işaretleyiniz.

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum,
5. Kesinlikle Katılıyorum

1. İstedığimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

2. İstedığimi elde etmek için hileye başvurmuşluğum ya da yalan söylemişliğim vardır.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

3. İstedığimi elde etmek için pohpohlamaya başvururum.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

4. Kendi çıkarım için başkalarını kullanmaya eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

5. Pişmanlık duymamaya eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

6. Davranışlarımın ahlaki boyutunu umursamamaya eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

7. Duyarsız ya da duygusuz olmaya eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

8. Alaycı davranmaya eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

9. Başkalarının bana hayranlık duymasını istemeye eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

10. Başkalarının beni dikkate almasını istemeye eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

11. Prestij ya da statü arayışında olmaya eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__

12. Başkalarından özel iyilikler beklemeye eğilimliyim.

1__ 2__ 3__ 4__ 5__